

Toidutööstuse konkurentsivõime ja arenguperspektiivide uuring

Lõpparuanne

Euroopa Maaelu Arengu
Põllumajandusfond:
Euroopa investeeringud
maapiirkondadesse

2021

Tellija: Maaeluministeerium

Projekti teostaja: Põllumajandusuuringute Keskuse maamajanduse analüüsi osakond

Töögrupi koosseis: Marju Aamisepp, Agnes Naarits, Eduard Matveev

Tehniline tugi: Marek Kärner

Uuringu teostajad tänavad nõu ja abi eest: Eveli Naaris, Katre Kirt, Ragne Lokk, Joosep Lukk, Janeli Tikk, Tiina Vares, Paula Talijärv

Antud töö andmete kasutamisel või tsiteerimisel tuleb viidata allikale

LISAINFO JA KONTAKT

Põllumajandusuuringute Keskus
Maamajanduse analüüsi osakond
Jäned, Tapa vald 73602, Lääne-Virumaa
E-post: marju.aamisepp@pmk.agri.ee

SISUKORD

SISUKORD.....	3
TABELITE LOETELU.....	5
JOONISTE LOETELU.....	6
KASUTATUD LÜHENDID.....	8
SISSEJUHATUS.....	9
1. UURINGU METOODIKA.....	10
1.1. Uuringu sihtgrupid ja üldkogum.....	10
1.2. Andmeallikad ja analüüsimeetodid.....	14
1.3. Küsitlus.....	15
2. TOIDUAINETE- JA JOOGITOOTMISEGA TEGELEVATE ETTEVÕTETE MAJANDUSLIK OLUKORD JA HINNANG SENISELE ARENGULE.....	17
2.1. Aktiivsete toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete arv perioodil 2015–2019	17
2.2. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete majanduslik olukord.....	18
2.2.1. Müügitulu.....	18
2.2.2. Kapitali struktuur.....	19
2.2.3. Väliskapitali osalus.....	21
2.2.4. Kasum.....	23
2.3. Konkurentsivõime.....	23
2.3.1. Müügitulu ja omakapitali rentaablus.....	23
2.3.2. Varade kasutamise efektiivsus.....	25
2.3.3. Tööjõukulud.....	26
2.3.4. Ettevõtjate hinnang konkurentsivõimele.....	28
2.4. Eksport.....	31
2.4.1. Eksportivate toiduainete- ja joogitootjate arv.....	31
2.4.2. Eksportitulud.....	32
2.4.3. Eksportivate ettevõtete majandusnäitajad.....	33
2.4.4. Eksport välisosalusega ettevõtetes.....	35
2.4.5. Eksportiga alustamist piiravad tegurid.....	36
2.4.6. Sihtturud.....	37
2.4.7. Eksportivate ettevõtete tulevikuplaanid.....	39
2.4.8. Eksporti laienemist piiravad tegurid.....	41
2.4.9. Eksportijate ootused riigile.....	42
2.5. Põhivara ja investeeringud.....	43
2.5.1. Varade seisukord.....	43
2.5.2. Ladustamine ja logistika.....	44
2.5.3. Tooraine töötlemisvõimsused.....	45
2.5.4. Kogu töötlemisvõimsuse mittekasutamise põhjused.....	49
2.5.5. Tulevikuplaanid töötlemisvõimsuse osas.....	49
2.5.6. Kohaliku tooraine kasutamine.....	50
2.5.7. Tootmisriskide maandamine.....	50
2.5.8. Investeeringud.....	51
2.5.9. Küsitletute investeeringud 2015–2019.....	52
2.5.10. MAK 2014–2020 meetme 4.2 rakendamine (v.a rahastamisvahend).....	52

2.5.11.	MAK 2014–2020 meetme 4.2 rahastamisvahendi kasutamine.....	55
2.5.12.	Mittetootlikud investeeringud.....	56
2.5.13.	Investeeringute vajadus.....	57
2.5.14.	Investeeringute prognoos.....	59
2.5.15.	Toidu- ja joogitootjate ootused riigile.....	60
3.	VÄIKEKÄITLJAD	61
3.1.	Väikekäitlejate osa toiduainetööstuses	61
3.2.	Investeeringutoetuse kasutamine	61
3.3.	Konkurentsivõime enesehinnang	62
3.4.	Arengut piiravad tegurid	62
3.5.	Turustuskanalid	64
3.6.	Tulevikuplaanid ja ootused riigile	65
4.	KOKKUVÕTE.....	68
4.1.	Varad, investeeringud ja toetused	68
4.2.	Tooraine töötlemisvõimsused	70
4.3.	Tooraine kasutamine.....	70
4.4.	Välisturud.....	70
4.5.	Konkurentsivõime	71
4.6.	Logistika ja ladustamine.....	72
4.7.	Riigipoolne tugi	72
4.8.	Väikekäitlejad.....	73
5.	JÄRELDUSED JA SOOVITUSED	74
5.1.	Sihtrühma määratlemine	74
5.2.	Soovitused sekkumisteks	74
LISAD.....		77
Lisa 1.	Olulisemad eksporditurud ekspordist laekunud müügitulu alusel tegevusalade lõikes, 2015–2019.....	77
Lisa 2.	Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete majandusnäitajate võrdlus müügitulu suurusgruppide lõikes, 2019.....	79
Lisa 3.	Ekspordivate ja mitteekspordivate toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete majandusnäitajate võrdlus tegevusalade lõikes, 2015 ja 2019.....	81
Lisa 4.	Meetmest 4.2 investeeringutoetust saanud ja mittesaanud toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete majandusnäitajate võrdlus tegevusalade lõikes	82
Lisa 5.	Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete majandusnäitajate võrdlus töötajate arvu järgi, 2019.....	83
Lisa 6.	Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete prognoositav investeeringute vajadus ja struktuur järgmise 5 aasta jooksul.....	85
Lisa 7.	Väikekäitlejate üldkogum jaotatuna põhitegevusala ja töötajate arvu järgi, 2019.....	86
Lisa 8.	Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete bilansi mahu ja müügitulu jagunemine väliskapitali osaluse määra alusel tegevusalade lõikes, 2019.....	87
Lisa 9.	Küsitlusannekid	88

TABELITE LOETELU

Tabel 1. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete arv ja muutus, 2015–2019.....	10
Tabel 2. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate aktiivsete ettevõtete üldkogum jaotatuna töötajate arvu järgi, 2019.....	11
Tabel 3. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate aktiivsete ettevõtete üldkogum suurusgruppide lõikes, 2019.....	13
Tabel 4. Väikekäitlejate üldkogum jaotatuna töötajate arvu järgi, 2019.....	13
Tabel 5. Kasutatud andmed ja nende valdajad.....	14
Tabel 6. Küsitlusele vastanud toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete arv	16
Tabel 7. Väikekäitlejate küsitlusele vastanud ettevõtete arv	16
Tabel 8. Aktiivsete toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete arv kokku ja paneelandmetes perioodil 2015–2019.....	17
Tabel 9. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete paneel suurusgruppide lõikes, 2015–2019.....	18
Tabel 10. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete müügitulu, 2015–2019.....	18
Tabel 11. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete bilansi maht ja põhivara väärtus tegevusalade lõikes, 2015–2019.....	19
Tabel 12. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete kohustused kokku, 2015–2019.....	20
Tabel 13. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete võlakordaja, 2015–2019.....	21
Tabel 14. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete puhaskasum, 2015–2019.....	23
Tabel 15. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete müügitulu puhasrentaablus, 2015–2019.....	24
Tabel 16. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete omakapitali puhasrentaablus, 2015–2019.....	24
Tabel 17. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete varade puhasrentaablus, 2015–2019.....	25
Tabel 18. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete põhivara käibekordaja, 2015–2019.....	25
Tabel 19. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete aastakeskmine töötajate arv, 2015–2019.....	26
Tabel 20. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete aastakeskmine müügitulu ja töajõukulu töötaja kohta, 2015–2019	27
Tabel 21. Uued ekspordi sihtriigid eelistuse järgi	40
Tabel 22. Uued ekspordi sihtriigid tegevusalade lõikes.....	40
Tabel 23. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete investeeringud materiaalsesse põhivarasse, 2015–2019	51
Tabel 24. MAK 2014–2020 meetme 4.2 rakendamine (v.a RV), 2015–2019.....	53
Tabel 25. Meetmest 4.2 investeeringutoetust saanud toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete investeeringu maksumus, toetuse summa ja aktiivsus tegevusalade lõikes, 2019.....	53
Tabel 26. Meetmest 4.2 investeeringutoetust saanud ja mittesaanud toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete bilansi maht, materiaalne põhivara ja kohustused kokku, seisuga 31.12.2019	54

Tabel 27. MAK 2014–2020 meetme 4.2 rahastamisvahendi kasutamine, 2016–2019	55
Tabel 28. Meetme 4.2 rahastamisvahendit kasutanud toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete majandusnäitajad, 2015–2019	56
Tabel 29. Planeeritavate investeringute jaotus	58
Tabel 30. Väikekäitlejate müügitulu osatähtsus kogu Eesti toiduaine tööstussektori müügitulust tegevusalade lõikes, 2016–2019.....	61
Tabel 31. Väikekäitlejate arengut piiravad tegurid tegevusalade lõikes	64

JOONISTE LOETELU

Joonis 1. Aktiivsete toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete esmaregistreerimise aeg, 2019.....	11
Joonis 2. Aktiivsete toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete ettevõtte õiguslik vorm, 2019.....	12
Joonis 3. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete jagunemine väliskapitali osaluse määra alusel, 2019.....	21
Joonis 4. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete jagunemine väliskapitali osaluse määra alusel tegevusalade lõikes, 2019.....	22
Joonis 5. Konkurentsivõime mõjutegurid	28
Joonis 6. Tarbija vajaduste muutumisest lähtuvad toidu- ja joogitootjate arendustegevused.....	29
Joonis 7. Eksportivate ettevõtete hinnang konkurentsivõimele välisturul	29
Joonis 8. Eksportivate ettevõtete konkurentsieeliste hinnang.....	30
Joonis 9. Eksportivate toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete osatähtsus tegevusalade lõikes, 2015 ja 2019	31
Joonis 10. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete ekspordikäibe osatähtsus, 2015 ja 2019.....	32
Joonis 11. Eksportivate toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete osatähtsus müügitulu alusel, 2015 ja 2019	33
Joonis 12. Eksportivate toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete müügitulu ettevõtte kohta Eestis ja välisriikides tegevusalade lõikes, 2019	34
Joonis 13. Eksportivate toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete osatähtsus aktiivsete ettevõtete koguarvust väliskapitali osaluse määra alusel tegevusalade lõikes perioodi 2015–2019 keskmisena	35
Joonis 14. Eksportivate toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete jaotus väliskapitali osaluse määra ja müügitulu järgi, 2019.....	36
Joonis 15. Ettevõtjate hinnangud ekspordiga alustamist pidurdavate tegurite kohta	37
Joonis 16. Olulisemad eksporditurud ekspordist laekunud müügitulu alusel, 2015–2019	38
Joonis 17. Küsitlusele vastanud eksportivate ettevõtete eksporditulude osatähtsus müügitulust hetkel ja viie aasta pärast.....	39
Joonis 18. Ettevõtete tegevused uutele sihtturgudele laienemiseks	41
Joonis 19. Uutele sihtturgudele laienemist piiravate tegurite hinnang.....	42

Joonis 20. Ettevõtete hinnang tootmisvara seisukorrale.....	43
Joonis 21. Transpordi ja ladustamisega seotud probleemidele viitamine	44
Joonis 22. Lihatööstusettevõtete hinnangud tooraine töötlemisvõimsusele	45
Joonis 23. Puu- ja köögivilja töötajate hinnangud tooraine töötlemisvõimsusele.....	46
Joonis 24. Piimatoodete tootjate hinnangud tooraine töötlemisvõimsusele	46
Joonis 25. Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootjate ning pagari- ja makarontoodete tootjate hinnangud tooraine töötlemisvõimsusele	47
Joonis 26. Muude toiduainetootjate hinnangud tooraine töötlemisvõimsusele.....	48
Joonis 27. Joogitootjate hinnangud tooraine töötlemisvõimsusele.....	48
Joonis 28. Toidu- ja joogitootjate hinnangud tooraine töötlemisvõimsusele.....	49
Joonis 29. Ettevõtete tulevikuplaanid töötlemisvõimsuse osas.....	50
Joonis 30. Kohaliku tooraine kasutamise hinnangud.....	50
Joonis 31. Tootmisriskide maandamise hinnangud	51
Joonis 32. Aastatel 2015–2019 teostatud investeeringute jaotus	52
Joonis 33. Meetmest 4.2 investeeringutoetust saanud toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete investeeringutoetuste osatähtsus investeeringute kogusummast perioodi 2015–2019 keskmisena	55
Joonis 34. Ettevõtete hinnangud mittetootlike investeeringute toetamisele.....	56
Joonis 35. Väikekäitlejate hinnang konkurentsivõimele koduturul	62
Joonis 36. Väikekäitlejate arengut piiravate tegurite mõju hinnangud	63
Joonis 37. Väikekäitlejate turustuskanalite kasutamine toidu-/joogikaupade realiseerimisel.....	65
Joonis 38. Väikekäitlejate plaanid toidu-/söödatootmise osas lähimaks viieks aastaks	66

KASUTATUD LÜHENDID

B2B	Ärilt ärile (<i>Business-to-Business</i>)
EAS	Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus
EMTAK	Eesti Majanduse Tegevusalade Klassifikaator
EL	Euroopa Liit
FIE	Füüsilisest isikust ettevõtja
HoReCa	Hotellid, restoranid ja kohvikud segmendina (<i>hotels, restaurants, cafes</i>)
MAK	Maaelu arengukava
MES	Maaelu Edendamise Sihtasutus
PMK	Põllumajandusuuringute Keskus
PRIA	Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet
PTA	Põllumajandus- ja Toiduamet (kuni 2021 Veterinaar- ja Toiduamet)
RIK	Registrite ja Infosüsteemide Keskus, äriregistri teabesüsteem
RV	Rahastamisvahend
ROA	Varade puhasrentaablus (<i>Return on Assets</i>)
ROE	Omakapitali tootlus (<i>Return on Equity</i>)
TÜ	Täisühing
TÜH	Tulundusühistu
UÜ	Usaldusühing
ÜPP	ELi ühine põllumajanduspoliitika

SISSEJUHATUS

Toidutööstuse konkurentsivõime ja arenguperspektiivide uuringu eesmärgiks on anda ülevaade põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ettevõtete majanduslikust hetkeolukorrast, jätkusuutlikkusest, konkurentsi- ja ekspordivõimekusest ning tulevikuplaanidest ja vajalikest investeeringutest. Lisaks vaadeldi uuringus, millist mõju on investeeringutoetused nende ettevõtete majandustegevusele avaldanud. Tegemist on jätku-uuringuga 2019. aastal Põllumajandusuuringute Keskuse poolt läbi viidud Põllumajandustootjate, põllumajandustoote töötlemise ja turustamisega tegelevate ning maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate toetusvajaduste ja võimaliku sekkumisloogika uuringule, kus muu hulgas kaardistati ka põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ettevõtete majanduslikku olukorda ning analüüsiti ettevõtjate arenguvõimalusi. Uuringus kajastatud tulemuste põhjal leiti, et on vaja detailsemalt analüüsida põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ettevõtjate majanduslikku olukorda, vaadeldes enamlevinud majandusnäitajaid ja finantssuhtarve perioodil 2015–2019 ning tegevus- ja investeerimisplaan, konkurentsivõimet kui ka eksporditegevusi. Samuti leiti, et on vaja täiendavalt analüüsida, milline on olnud Eesti maaelu arengukava 2014–2020 (MAK) raames meede 4.2 „Investeeringud põllumajandustoodete töötlemiseks ja turustamiseks“ (meede 4.2) toetuste mõju põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevatele ettevõtetele.

Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtjate arvamuste kogumiseks viidi detsembris 2020 ja jaanuaris 2021 läbi veebiküsitlus põhitegevusena toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtjate seas ning eraldi nende ettevõtjate seas, kellele toiduainete- ja joogitootmine on kõrvaltegevus (nn väikekäitlejad). Lisaks viidi läbi perioodi 2015–2019 majandusnäitajate analüüs äriregistrile esitatud majandusaasta aruannete põhjal ning analüüsiti MAK meede 4.2 PRIA toetuste andmestikke.

Ettevõtete küsitlemise ja kvantitatiivsete andmete analüüsi tulemid on kirjeldatud peatükkides 2 ja 3. Uuringu kokkuvõttes esitatakse lühike ülevaade iga vaadeldud teema kohta. Küsitluse ja analüüsi tulemustel koostati soovitusel selle kohta, millist tuge võiks riik perioodil 2021–2027 toiduainete- ja joogitootmisega tegelevatele ettevõtjatele pakkuda.

1. UURINGU METOODIKA

1.1. Uuringu sihtgrupid ja üldkogum

Uuringu üldkogum hõlmab järgmisi sihtgruppe:

- 1) Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevad ettevõtted: põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevad ettevõtjad (juriidilised isikud), kelle põhitegevusala on EMTAK 2008 järgi C10 toiduainete tootmine (v.a C102 kala, vähilaadsete ja limuste töötlemine) või C11 joogitootmine;
- 2) Perioodil 2015–2019 MAKi mikro- ja väikeettevõtjate põllumajandustoodete töötlemise ning turustamise investeringutoetuse meetmest 4.2¹ toetuse saajad ning rahastamisvahendi (RV) kasutajad;
- 3) Väikekäitlejad: PTA toidu- ja söödakäitlejate registris registreeritud ettevõtjad, kelle puhul toiduainete- ja joogitootmine (EMTAK 2008 C10 v.a C102 või C11) ei ole ettevõtte põhitegevusala.

Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete üldkogumisse kaasati need ettevõtted, kelle põhitegevusala on EMTAK 2008 järgi oli perioodil 2015–2019 (kas või ühel aastal) toiduainete tootmine (EMTAK 2008 C10, v.a C102) või joogitootmine (C11). FIEsid üldkogumisse ei kaasatud.

Seisuga 31.12.2019 kuulus toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete üldkogumisse 647 ettevõtet (tabel 1). Üldkogumis olid kõige arvukamalt esindatud pagari- ja makarontoodete tootmise (C107) ja muude toiduainete tootmise (C108) tegevusalad. Võrreldes 2015. aastaga on 2019. aastaks ettevõtete arv üldkogumis suurenenud või jäänud samaks kõigil tegevusaladel, v.a liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine (C101) ning taimse ja loomse õli ja rasva tootmine (C104). Kokkuvõttes suurenes perioodi jooksul toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete arv 16% võrra.

Tabel 1. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete arv ja muutus, 2015–2019

EMTAK 2008	Tegevusala	2015	2016	2017	2018	2019	Muutus, 2019/2015
101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	57	63	59	62	55	-3,5%
103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	67	75	81	83	80	19,4%
104	Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine	13	9	9	11	5	-61,5%
105	Piimatoodete tootmine	29	37	37	38	35	20,7%
106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	13	14	13	13	13	0,0%
107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	156	177	199	198	176	12,8%
108	Muude toiduainete tootmine	148	172	193	195	178	20,3%
109	Valmis loomasööda tootmine	14	16	15	15	14	0,0%
110	Joogitootmine	63	86	97	96	91	44,4%
Kõik		560	649	703	711	647	15,5%

Algandmed: Äriregister

Veebiküsitluse valimi moodustamisel võeti arvesse ainult realselt tegutsevad ettevõtted, kelle 2019. majandusaasta aruandes oli näidatud müügitulu. Selle tulemusena vähenes toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete üldkogum 17 ettevõtte võrra ja küsitluse valimise kuulus 630 ettevõtet (tabel 2). Valimisse kuulus ka 96 MAKi meetmest 4.2 investeringutoetust saanud ettevõtet ja seitse

¹ Mikro- ja väikeettevõtjate põllumajandustoodete töötlemise ning turustamise investeringutoetus – Riigi Teataja

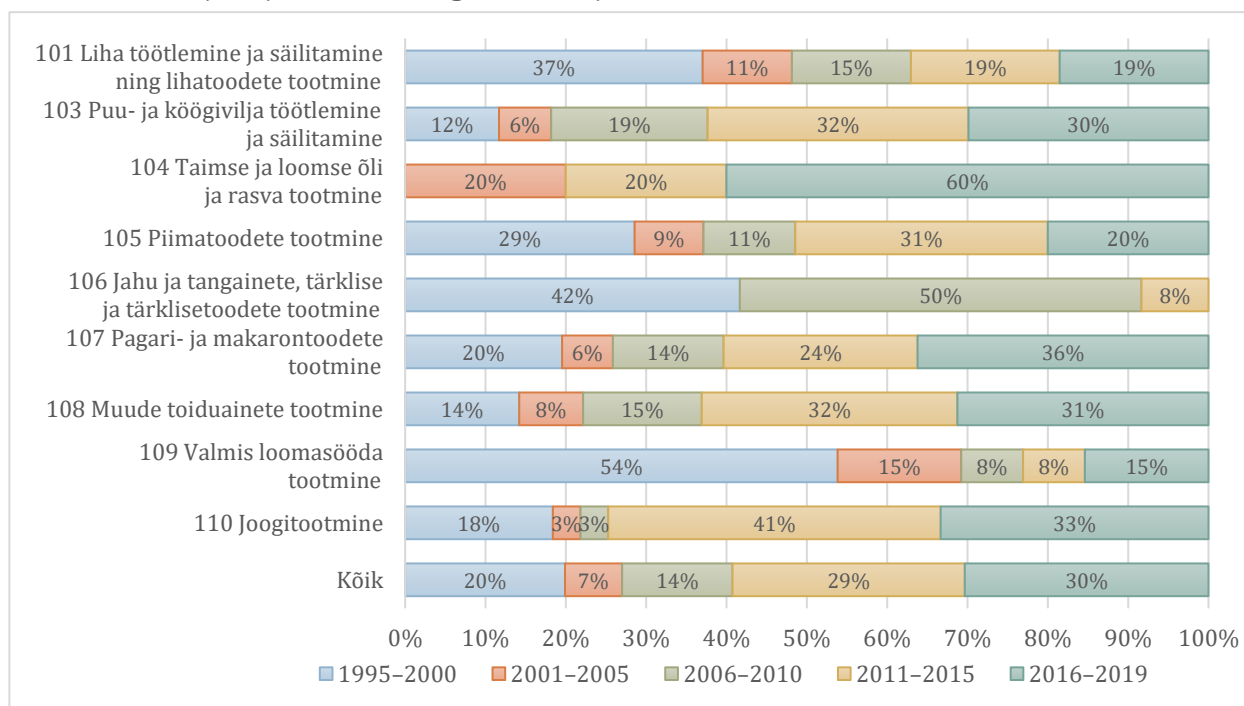
RVD kasutanud ettevõtet. Üle poole (56%) küsitluse valimisse kuulunud ettevõtetest olid väga väikesed, töötajate arvuga 0–2 töötajat. Rohkem kui 250 töötajat oli 1,6% ettevõtetest.

Tabel 2. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate aktiivsete ettevõtete üldkogum jaotatuna töötajate arvu järgi, 2019

EM-TAK 2008	Tegevusala	Töötajate arv							Kõik	%
		0	1–2	3–4	5–9	10–49	50–249	250 ja enam		
101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	5	15	4	6	16	6	2	54	8,6%
103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	26	24	8	8	10	1		77	12,2%
104	Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine	1	2				2		5	0,8%
105	Piimatoodete tootmine	6	6	4	4	6	5	2	33	5,2%
106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	2	3	1	2	3	1		12	1,9%
107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	53	51	12	21	22	14	1	174	27,6%
108	Muude toiduainete tootmine	61	41	16	25	18	11	3	175	27,8%
109	Valmis loomasööda tootmine	1	3	2	4	3			13	2,1%
110	Joogitootmine	27	28	8	9	8	5	2	87	13,8%
	Kõik	182	173	55	79	88	43	10	630	100,0%
	%	28,9%	27,5%	8,7%	12,5%	14,0%	6,8%	1,6%	100,0%	

Algandmed: Äriregister.

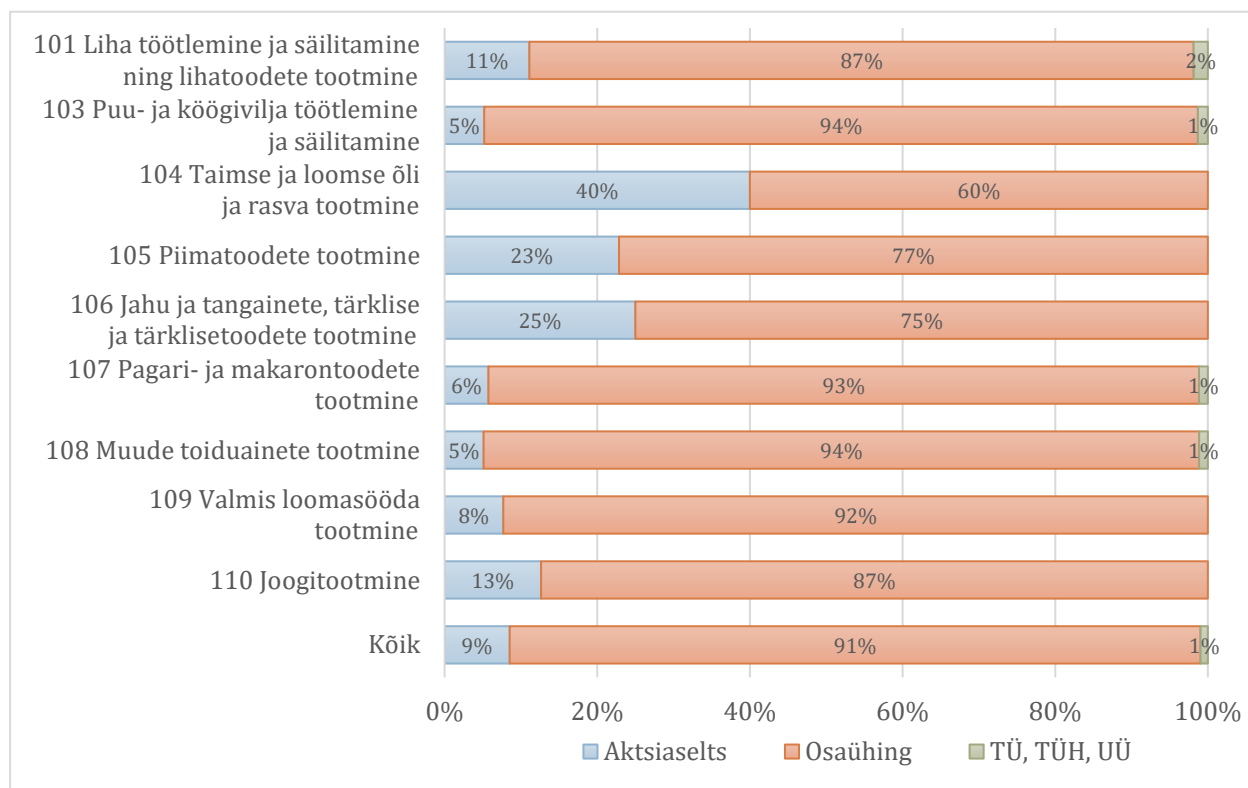
2019. aastal aktiivselt tegutsenud ettevõtete esmaregistreerimise aeg on tegevusalade lõikes väga varieeruv. Rohkem kui pooled (54%) valmis loomasööda tootmise ettevõtetest on asutatud ajavahemikul 1995–2000, seevastu 60% taimse ja loomse õli ja rasva tootmisega tegelevatest ettevõtetest ajavahemikul 2016–2019 (joonis 1). Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmises on tegemist kõige pikemaajalistest ettevõtetest, kus ainult 8% ettevõtetest on esmaregistreeritud ajavahemikul 2011–2015 ja hiljem ei ole ühtegi ettevõtet juurde tekkinud.

Algandmed: Äriregister.

Joonis 1. Aktiivsete toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete esmaregistreerimise aeg, 2019

Õigusliku vormi poolest on toiduainete- ja joogitootmisega tegelevad ettevõtted enamikul tegevusaladest valdavalt osahingud (joonis 2). Piimatoodete tootmises ning jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmises oli veerand ettevõtetest aktsiaseltsid, taimse ja loomse õli ja rasva tootmises 40%. Muid õiguslikke vorme (TÜ, TÜH, UÜ) esines ainult neljal tegevusalal 1–2% ulatuses aktiivsete ettevõtete arvust.

Algandmed: Äriregister.

Joonis 2. Aktiivsete toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete ettevõtte õiguslik vorm, 2019

Tabelis 3 on toiduainete- ja joogitootmisega tegelevad aktiivsed ettevõtted ettevõtete keskmist töötajate arvu, müügitulu või varade mahtu arvestades jagatud veel nelja suurusgruppi²:

- 1) Mikroettevõtted – ettevõtted, mille keskmine töötajate arv aruandeaasta jooksul on kuni 10 inimest. Lisatunnustena: aasta müügitulu või aastane varade maht ei ületa kahte miljonit eurot;
- 2) Väikeettevõtted – ettevõtted, mille keskmine töötajate arv on aruandeaasta jooksul kuni 50 inimest. Lisatunnustena: aasta müügitulu või aastane varade maht ei ületa 10 miljonit eurot;
- 3) Keskmise suurusega ettevõtted – keskmine töötajate arv aruandeaasta jooksul on kuni 250 inimest. Lisatunnustena: aastane müügitulu ei ületa 50 miljonit eurot või aastane varade maht ei ületa 43 miljonit eurot;
- 4) Suurettevõtted – keskmine töötajate arv aruandeaasta jooksul on rohkem kui 250 inimest. Lisatunnustena: aastane müügitulu ületab 50 miljonit eurot või aastane varade maht ületab 43 miljonit eurot.

Valdav enamus (77%) toiduainete- ja joogitootjate üldkogumi aktiivsetest ettevõtetest kuulus mikroettevõtete suurusgruppi. Väikeettevõtteid oli 14%, keskmise suurusega 6,8% ja suurettevõtteid ainult 1,7% üldkogumist.

² Väike- ja keskmise suurusega ettevõtete definitsioon vastavalt Euroopa Komisjoni määrusele 364/2004/EÜ Lisa 1

Tabel 3. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate aktiivsete ettevõtete üldkogum suurusgruppide lõikes, 2019

EMTAK 2008	Tegevusala	Suurusgrupp				Kõik	%
		Mikro	Väike	Keskmine	Suur		
101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	30	16	6	2	54	8,6%
103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	65	11	1		77	12,2%
104	Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine	3	1	1		5	0,8%
105	Piimatoodete tootmine	20	6	5	2	33	5,2%
106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	8	3	1		12	1,9%
107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	137	22	14	1	174	27,6%
108	Muude toiduainete tootmine	142	19	11	3	175	27,8%
109	Valmis loomasööda tootmine	10	3			13	2,1%
110	Joogitootmine	72	8	4	3	87	13,8%
	Kõik	487	89	43	11	630	100,0%
	%	77,3%	14,1%	6,8%	1,7%	100,0%	

Algandmed: Ärireister.

Lisaks toiduainete- ja joogitootmisega tegelevatele ettevõtetele oli uuringu sihtgrupiks väikekäitlejad, kelleks antud uuringu kontekstis on PTAs toidu- ja söödakäitlejana registreeritud ettevõtjad, kelle **põhitegevusala ei ole** toiduainete- ja joogitootmine (EMTAK 2008 C10, v.a C102, või C11). Sihtgrupi määramisel ei olnud oluline väikekäitlejana registreeritud ettevõtte suurus (töötajate arv, müügitulu, varade maht).

Väikekäitlejate üldkogumisse kuulus 2019. aastal 680 ettevõtet, sh 28 meetmest 4.2 toetust saanud ja viis RVD kasutanud ettevõtet (tabel 4). Üle poole (58%) üldkogumi ettevõtetest olid väga väikesed, töötajate arvuga 0–2 töötajat. Ligi kolmandik väikekäitlejatest (32%) tegeles kõrvaltegevusalana taimsete esmatoodete tootmisega, 23% mee- ning 14% mitteroomse toidu ja liittoidu käitlemisega.

Tabel 4. Väikekäitlejate üldkogum jaotatuna töötajate arvu järgi, 2019

Tegevusala	Töötajate arv							Kõik	%
	0	1–2	3–4	5–9	10–49	50–249	250 ja enam		
Mee käitlemine	97	40	17	4				158	23,2%
Taimsete esmatoodete tootmine	66	50	40	40	16	2		214	31,5%
Mitteroomse toidu ja liittoidu käitlemine	15	21	18	22	9	7		92	13,5%
Munade käitlemine	10	4	3	1	4			22	3,2%
Toitlustamine ja toidu valmistamine	9	5	14	5	2			35	5,1%
Jae- ja hulгимүүк	4	2	4	11	9	2	1	33	4,9%
Muu käitlemine*	46	22	24	13	18	3		126	18,5%
Kõik	247	144	120	96	58	14	1	680	100%
%	36,3%	21,2%	17,6%	14,1%	8,5%	2,1%	0,1%	100%	

* Liha käitlemine, valmis loomasööda tootmine, kütitud ulukite esmatootmine, toidu vedamine, piima käitlemine, toidu külmutamine ja muud käitlemisvaldkonnad.

Algandmed: Põllumajandus- ja Toiduamet, seisuga 10.11.2020

Väikekäitlejate üldkogumisse kuulunud ettevõtete põhitegevusalad olid taime- ja loomakasvatus, ja-hindus ja neid teenindavad tegevusalad (65%), hulgikaubandus, v.a mootorsõidukid ja mootorrattad (7,2%), toidu ja joogi serveerimine (4,9%), jaekaubandus, v.a mootorsõidukid ja mootorrattad (4,3%) ning muud tegevusalad kokku moodustasid 18,6% üldkogumist. Väikekäitlejate üldkogum jaotatuna põhitegevusala ja töötajate arvu järgi on toodud lisa 7.

1.2. Andmeallikad ja analüüsimeetodid

Uuringu lähteülesande kohaselt kaasati uuringusse ettevõtjad, kelle põhitegevusala EMTAK 2008 alusel oli toiduainete- ja joogitootmine ning lisaks PTA toidu- ja söödakäitlejate registris registreeritud ettevõtjad, kellel toiduainete- ja joogitootmine ei ole põhitegevusala (edaspidi väikekäitlejad). Uuringu sihtrühmade kindlakstegemiseks kasutati äriregistri ja PTA andmeid. Investeeringutoetuse meetmest 4.2 toetust saanud ettevõtjate kohta päriti andmed PRIAst (seisuga 31.12.2019) ja meetmest 4.2 RvD kasutanud ettevõtjate kohta päriti andmed MESist (seisuga 31.12.2019). Lisaks koguti ettevõtjate hinnanguid ja arvamusi ankeetküsitluse abil detsembris 2020 ja jaanuaris 2021. Ülevaade uuringus kasutatud andmeallikatest on toodud tabelis 5.

Tabel 5. Kasutatud andmed ja nende valdajad

Andmevaldajad	Kasutatavad andmed
PRIA	Põllumajandustoetuste ja põllumassiivide registrist mikro- ja väikeettevõtjate põllumajandustoodete töötlemise ning turustamise investeeringutoetuse meetme 4.2 toetuse saajate ja toetatud tegevuste detailandmed vastavalt määratud ja välja makstud toetustele
MES	Eesti maaelu arengukava (MAK) meetme 4.2 rahastamisvahendi kasutajate andmed
PTA	Toidu- ja söödakäitlejate register
Äriregister	EMTAK 2008 C10 (v.a C102 kala, vähilaadsed ja limused) ja C11 tegelevate ettevõtete ja lisaks ka PTAs toidu- ja söödakäitlejatena registreeritud ettevõtete registriandmed, majandusaasta aruanded vastavalt küsitluse valimile
PMK	Ankeetküsitlus (primaarandmete kogumine) vastavalt küsitluse valimile ja uuringu ülesannetele

Andmete analüüsimisel kasutati peamiselt järgmisi kvantitatiivsete andmete analüüsi meetodeid:

- Aegrida ja toimunud muutus, sh baasaasta suhtes või keskmise aastase kasvutempo³ esitamine;
- Aritmeetiline keskmine;
- Mitmemõõtmelised risttabelid.

Küsitlustulemuste analüüsimiseks kasutati järgmisi kvalitatiivsete andmete analüüsi meetodeid:

- Sagedustabelid (küsimuse vastuste jaotus vastajate osakaalu alusel), sh esitatakse suhteline või kumulatiivne sagedus;
- Vajadusel vastajate arv (N);

Temaatilise analüüsi käigus keskenduti küsitlusel saadud vastustest teemade ja vastaja jaoks nende olulisuse järjestamisele, kasutades nn avatud kodeerimise meetodit.

³ Keskmine aastane kasvutempo näitab analüüsitava näitaja keskmist muutust eelmise aasta suhtes ehk kui palju on näitaja igal aastal suurenenud või vähenenud analüüsitava perioodi jooksul

Uuring viidi läbi järgmiste etappidena:

- 1) Andmeallikate täpsustamine ja analüüsimetoodika koostamine;
- 2) Üldkogumi ja küsitluse valimi täpsustamine;
- 3) Küsitlusankeetide koostamine ja kooskõlastamine tellijaga;
- 4) Veebiküsitluse läbiviimine, küsitlustulemuste analüüs;
- 5) Kvantitatiivsete andmete kogumine ja analüüs;
- 6) Analüüsi tulemuste põhjal järelduste ja ettepanekute koostamine.

Analüüsitavad kvantitatiivsed näitajad⁴ olid:

- ettevõtjate arv;
- väliskapitali osaluse määr;
- töötajate arv;
- toetust kasutanud ettevõtjate arv;
- RVD kasutanud ettevõtjate arv;
- majandusnäitajad:
 - müügitulu, sh ekspordist riikide lõikes
 - põhivara väärtus
 - kohustused
 - investeeringud põhivarasse
 - investeeringutoetuse osakaal investeeringutes
 - tööjõukulu
 - puhaskasum
 - omakapital
 - varade ja omakapitali rentaablus
 - võlakordaja.

1.3. Küsitlus

Sihtgruppidest olenevalt valmistati ette kaks küsitlusankeeti: põhjalikum ankeet ettevõtetele, kellele toidu- ja joogitootmine on põhiline tegevusala ning lühem ankeet nendele ettevõtetele, kes tegelevad toiduainete- ja joogitootmisega kõrvaltegevusena (väikekäitlejad). Sihtgrupist ning valitud vastustest sõltuvalt tuli vastata 14–57 küsimusele, millest enamik olid valikvastustega. Küsitlusankeedid on esitatud lisas 9.

Küsitlused viidi läbi veebikeskkonnas *LimeSurvey* 02.–18.12.2020. Uuringu valimisse kaasatud ettevõtjatele saadeti e-kirja teel personaalne kutse uuringus osalemiseks. Vastamise ergutamiseks saadeti kahel korral välja meeldetuletuskirjad. Kuna põhitegevusena toidu- ja joogitootmisega tegelevatelt, eriti suurema töötajate arvuga ettevõtetelt, laekus väga vähe vastuseid, siis avati küsitlus probleemsele sihtgrupile täiendavalt 19.01–05.02.2021. Suurettevõtetega suheldi telefoni teel, pakkudes võimalust osaleda uuringus telefoni- või veebiintervjuu teel. Eesmärgiks oli koguda küsitlusankeedile vastused kõigi kümne 250 ja enama töötajaga suurettevõtte käest, ent neil ei olnud tegelikult huvi küsitluses osaleda. Põhjenduseks toodi ajanappust sellisele mahukale uuringule vastamisel ning uuringu vähest kasutegurit nende jaoks, kuna suurettevõtteid riik ei toeta ning paljudel juhtudel viidati, et nad ei soovigi riigilt toetusi. Olulise takistusena küsitlusele vastuste kogumisel võib välja tuua küsitluse läbiviimiseks ebasobivat aastalõpu perioodi, kui ettevõtjatel on väga kiire aeg.

⁴ Ei puuduta väikekäitlejate sihtgruppi

Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevatele ettevõtjatele saadeti välja 630 kutset küsitluses osalemiseks. Laekus 78 lõpuni täidetud ankeeti ning pooleli jäeti vastamine 92 korral. Vastamismääraks kujunes 12% (tabel 6). Hoolimata korduvatest meeldetuletustest ei vastanud küsitlusele ühtegi ettevõtet, kelle tegevusala oli taimse ja loomse õli ja rasva tootmine (C104).

Tabel 6. Küsitlusele vastanud toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete arv

EMTAK 2008	Tegevusala	Töötajate arv							250 ja enam	Kõik	Vasta- mise määr
		0	1-2	3-4	5-9	10-49	50- 249				
101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine		1	2	1	1	1	1	7	13,0%	
103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	5	4	2		2	1		14	18,2%	
105	Piimatoodete tootmine			2	1		1	1	5	15,2%	
106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	1			1	1			3	25,0%	
107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	3	3	1	3	1	3		14	8,0%	
108	Muude toiduainete tootmine	5	4	2	2	1	1	3	18	10,3%	
109	Valmis loomasööda tootmine						1		1	7,7%	
110	Joogitootmine	4	2	5	2	1	1	1	16	18,4%	
	Kõik	18	14	14	10	8	8	6	78	12,4%	
	Vastamise määr	9,9%	8,1%	25,5%	12,7%	9,1%	18,6%	60,0%	12,4%		

Algandmed: Ärireister. Autorite arvutused.

Väikekäitlejatelt koguti 145 lõpuni täidetud ja 67 pooleliolevat ankeeti; vastamise määraks kujunes 21% (tabel 7). Kõige aktiivsemalt osalesid küsitluses mee käitlemisega tegelevad ettevõtjad (vastamise määr 31%), munade käitlejad ning jae- ja hulgimüügiga tegelevad ettevõtjad (mõlemal vastamise määr 27%).

Tabel 7. Väikekäitlejate küsitlusele vastanud ettevõtete arv

Tegevusalad	Üld- kogum	Valim		
		valimi suurus	vastanute arv	vastamise määr
Mee käitlemine	158	158	49	31,0%
Taimsete esmatoodete tootmine	214	214	35	16,4%
Mitteloosse toidu ja liittoidu käitlemine	92	92	22	23,9%
Munade käitlemine	22	22	6	27,3%
Toitlustamine ja toidu valmistamine	35	35	6	17,1%
Jae- ja hulgimüük	33	33	9	27,3%
Muu käitlemine	126	126	18	14,3%
Kõik	680	680	145	21,3%

Algandmed: Ärireister, PTA. Autorite arvutused.

2. TOIDUAINETE- JA JOOGITOOTMISEGA TEGELEVATE ETTEVÖTETE MAJANDUSLIK OLUKORD JA HINNANG SENISELE ARENGULE

Selles peatükis analüüsitakse põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ettevõtete majanduslikku olukorda ja jätkusuutlikkust, MAKi meetme M4.2 toetuste ja RV kasutamise mõju ning konkurentsi- ja ekspordivõimekust ja tulevikuplaane. Majandustulemuste analüüsiks on kasutatud äriregistri, statistikaameti, PRIA ja MESi andmeid aastate 2015–2019 kohta, mida on täiendatud uuringu käigus läbi viidud veebiküsitlusest saadud tulemustega. Järgnevates peatükkides on analüüsitud majandusnäitaid ettevõtete poolt äriregistrile esitatud majandusaasta aruannete andmetel, kui tekstis pole viidatud teisiti.

2.1. Aktiivsete toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete arv perioodil 2015–2019

Majandustulemuste analüüsimiseks moodustati toidu- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete üldkogumist paneelandmed nende ettevõtete kohta, kes olid aktiivsed kogu vaadeldava perioodi vältel ja kelle põhitegevusala äriregistri andmetel aastatel 2015–2019 ei muutunud. Tasakaalustatud paneeli kuulus 328 ettevõtet, kusjuures taimse ja loomse õli ja rasva tootmisega tegelevate ettevõtete hulgas oli selliseid ettevõtteid vaid üks, mistõttu selle tegevusala kohta ei olnud võimalik paneelandmetel põhinevaid majandustulemusi analüüsida (tabel 8).

Tabel 8. Aktiivsete toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete arv kokku ja paneelandmetes perioodil 2015–2019

EMTAK 2008	Tegevusala	Kokku 2019	Paneel (2015–2019)
101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	54	37
103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	77	38
104	Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine	5	1
105	Piimatoodete tootmine	33	19
106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	12	9
107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	174	88
108	Muude toiduainete tootmine	175	86
109	Valmis loomasööda tootmine	13	10
110	Joogitootmine	87	40
	Kõik	630	328

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused.

Rohkem kui pooled (62%) toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete tasakaalustatud paneeli kuuluvatest ettevõtetest olid mikroettevõtted, ligi veerand (23%) olid väikeettevõtted, rohkem kui kümnendik (12%) keskmise suurusega ettevõtted ning suurettevõtteid oli 3% (tabel 9).

Ettevõtete ebaühtlase jaotuse tõttu ei saa ühelgi tegevusalal kõigi tabelis 9 toodud gruppide (mikro, väike, keskmine, suur) majandusnäitajaid analüüsida, sest suuremate ettevõtete gruppides on paljudel juhtudel vähem kui viis ettevõtet ja konfidentsiaalsusereeglite tõttu ei saa neid andmeid avaldada. Seetõttu on 2019. aasta toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete majandusnäitajaid analüüsitud müügitulu alusel moodustatud suurusgruppide lõikes (lisa 2).

Tabel 9. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete paneel suurusgruppide lõikes, 2015–2019

EMTAK 2008	Tegevusala	Suurusgrupp				Kõik	%
		Mikro	Väike	Keskmine	Suur		
101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	17	12	6	2	37	11,3%
103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	29	9			38	11,6%
104	Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine			1		1	0,3%
105	Piimatoodete tootmine	8	6	4	1	19	5,8%
106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	5	3	1		9	2,7%
107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	53	20	14	1	88	26,8%
108	Muude toiduainete tootmine	58	15	10	3	86	26,2%
109	Valmis loomasööda tootmine	7	3			10	3,0%
110	Joogitootmine	25	8	4	3	40	12,2%
	Kõik	202	76	40	10	328	100,0%
	%	61,6%	23,2%	12,2%	3,0%	100,0%	

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused.

2.2. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete majanduslik olukord

2.2.1. Müügitulu

Äriregistri andmetel on perioodil 2015–2019 toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete müügitulu suurenenud keskmiselt ligi neljandiku võrra (24%), keskmine aastane kasvutempo oli 5,4% (tabel 10). Müügitulu mahult olid kõige suuremad piimatoodete tootmisega tegelevad ettevõtted (alates 2018. aastast müügitulu rohkem kui 14 mln eurot). Puu- ja köögivilja töötlemise ja säilitamise tegevusala ettevõtete müügitulu on perioodil 2015–2019 olnud kõige väiksem (keskmiselt 0,9–1,1 mln eurot).

Tabel 10. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete müügitulu, 2015–2019 (keskmiselt ettevõtte kohta)
(miljonites eurodes)

EMTAK 2008	Tegevusala						Muutus 2019/ 2015	Keskmine aastane kasvutempo 2015–2019
		2015	2016	2017	2018	2019		
101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	7,6	7,7	8,1	8,4	9,0	18,5%	4,3%
103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	0,9	1,0	1,1	1,1	1,1	22,2%	5,1%
105	Piimatoodete tootmine	10,4	11,1	13,4	14,1	14,3	37,4%	8,3%
106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	5,5	5,2	5,7	5,9	6,1	10,1%	2,4%
107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	1,7	1,7	2,0	2,1	2,2	29,9%	6,8%
108	Muude toiduainete tootmine	2,7	2,9	3,3	3,7	4,0	47,0%	10,1%
109	Valmis loomasööda tootmine	1,4	1,3	1,4	1,5	1,6	10,1%	2,4%
110	Joogitootmine	7,2	7,7	7,0	7,0	7,2	-0,1%	0,0%
	Kõik	3,8	4,0	4,3	4,5	4,7	23,5%	5,4%

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused tasakaalustatud paneelandmetel.

Tegevusalade lõikes oli müügitulu keskmine muutus varieeruv. Võrreldes 2015. aastaga on keskmine müügitulu suurenenud kõigi tegevusalade ettevõtetes, v.a joogitootmine, kus müügitulu on olnud enam-vähem samal tasemel kogu perioodi vältel. Ülejäänud tegevusaladel jäi muutus võrreldes 2015.

aastaga 10–47% vahele. Perioodi jooksul on müügitulu kõige enam suurenenud muude toiduainete tootmise ja piimatoodete tootmise tegevusaladel, keskmine aastane kasvutempo vastavalt 10% ja 8,3%. Ülejäänud tegevusaladel oli keskmine aastane müügitulu kasvutempo madalam.

2.2.2. Kapitali struktuur

Äriregistri andmetel olid 2019. aasta lõpu seisuga toiduainete- ja joogitootmisega tegelevatest ettevõtetest kõige kapitalimahukamad piimatoodete tootmisega ja joogitootmisega tegelevad ettevõtted, kus varade väärtus ulatus 9,2 mln euronit keskmiselt ettevõtte kohta. Põhivara väärtus oli kõige kõrgem piimatoodete tootmises ja liha töötlemise ja säilitamise ning lihatoodete tootmises (vastavalt 4,4 ja 3,3 mln eurot keskmiselt ettevõtte kohta) (tabel 11).

Toiduainete- ja joogitootmise ettevõtete varade väärtus on aastate 2015 ja 2019 võrdluses keskmiselt ligi viiendiku võrra (19%) suurenenud. Kõige enam on varade väärtus suurenenud muude toiduainete tootmise ning pagari- ja makarontoodete tootmise ettevõtetes (vastavalt 36% ja 35%), neile järgnesid piimatoodete tootmise ja valmis loomasööda tootmise ettevõtted (vastavalt 23% ja 21%). Ülejäänud tegevusalade puhul on ettevõtete varad suurenenud keskmiselt 8–10%. Põhivara väärtus on aastate 2015 ja 2019 võrdluses suurenenud keskmiselt 24%, kõige rohkem pagari- ja makarontoodete tootmises (52%) (tabel 11).

Ettevõtete varade väärtuse keskmine aastane kasvutempo perioodil 2015–2019 oli 4,5%, põhivarade puhul 5,6% (tabel 11). Kõige kiiremini kasvasid pagari- ja makarontoodete ning muude toiduainete tootmisega tegelevate ettevõtete varade väärtus (ligikaudu 8% aastas), kusjuures ka põhivara väärtus suurenes perioodi jooksul kõige enam pagari- ja makarontoodete tootmise tegevusalal (keskmine aastane kasvutempo 11%). Kõige aeglasemalt suurenes varade väärtus puu- ja köögivilja töötlemise ja säilitamisega ning jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoote tootmisega tegelevatel ettevõtetel (keskmiselt 1,8% aastas). Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoote tootmisega tegelevate ettevõtete põhivara väärtuse keskmine aastane kasvutempo oli 6,3%, kuid puu- ja köögivilja töötlemise ja säilitamise tegevusalal oli põhivara väärtuse aastane kasvutempo samuti väga madal (1,5%).

Tabel 11. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete bilansi maht ja põhivara väärtus tegevusalade lõikes, 2015–2019 (keskmiselt ettevõtte kohta) (miljonites eurodes)

Näi- aja	EM- TAK 2008	Tegevusala	2015	2016	2017	2018	2019	Muutus 2019/ 2015	Keskmine aastane kasvutempo 2015–2019
Bilansi maht	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	5,4	5,7	5,9	6,2	6,0	10,4%	2,5%
	103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	0,7	0,8	0,7	0,8	0,7	7,5%	1,8%
	105	Piimatoodete tootmine	7,4	7,7	8,3	8,7	9,2	23,4%	5,4%
	106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoote tootmine	5,9	6,1	6,0	6,4	6,4	7,5%	1,8%
	107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	1,6	1,7	2,0	2,2	2,2	35,1%	7,8%
	108	Muude toiduainete tootmine	2,1	2,1	2,2	2,6	2,8	36,0%	8,0%
	109	Valmis loomasööda tootmine	2,1	2,2	2,1	2,3	2,5	20,9%	4,9%
	110	Joogitootmine	8,3	8,8	8,8	9,0	9,2	10,3%	2,5%
		KÕIK	3,4	3,5	3,7	3,9	4,0	19,4%	4,5%

Näi- aja	EM- TAK 2008	Tegevusala	2015	2016	2017	2018	2019	Muutus 2019/ 2015	Keskmine aastane kasvutempo 2015–2019
Põhivara väärtus	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	2,9	3,1	3,2	3,2	3,3	14,8%	3,5%
	103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	6,1%	1,5%
	105	Piimatoodete tootmine	3,9	3,8	4,0	4,2	4,4	14,1%	3,3%
	106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	0,8	1,0	1,0	0,9	1,1	27,5%	6,3%
	107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	0,6	0,6	0,8	1,0	1,0	52,0%	11,0%
	108	Muude toiduainete tootmine	0,9	0,9	1,0	1,1	1,2	38,3%	8,4%
	109	Valmis loomasööda tootmine	0,9	0,8	0,8	1,0	1,2	33,6%	7,5%
	110	Joogitootmine	2,1	2,2	2,2	2,2	2,4	15,1%	3,6%
		KÕIK	1,3	1,3	1,4	1,5	1,6	24,4%	5,6%

Algandmed: Ärireister. Autorite arvutused tasakaalustatud paneelandmetel.

Ettevõtete varade väärtuse suurenemisega on kaasnenud kohustuste suurenemine, perioodil 2015–2019 suurenesid kohustused keskmiselt 2,8% aastas (tabel 12). Võrreldes 2015. aastaga on toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete kohustused suurenenud keskmiselt 12%, sealhulgas kõige enam valmis loomasööda ning pagari- ja makarontoodete tootmise tegevusala ettevõtetel (vastavalt 55% ja 47%). Samas on puu- ja köögivilja töötlemise ja säilitamise ning jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmise tegevusaladel kohustused vähenenud (vastavalt 40% ja 21%). Piimatoodete tootmisega tegelevate ettevõtete kohustused suurenesid võrreldes 2015. aastaga keskmiselt 13% ja joogitootjatel 4%.

Finantsvõimenduse ja kohustuste taseme hindamiseks arvutatakse võlakordaja (kohustused kokku suhtena koguvarasse), mis näitab võõrkapitali osatähtsust koguvarast. Madal võlakordaja iseloomustab ettevõtte tegevuse finantseerimist peamiselt omakapitali baasil ning vähest sõltuvust laenudest. Võlakordaja on kõrge, kui näitaja on suurem kui 0,50 ja riski piiriks loetakse olukorda, kui võlakordaja on 0,70.

Tabel 12. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete kohustused kokku, 2015–2019 (keskmiselt ettevõtte kohta) (miljonites eurodes)

EMTAK 2008	Tegevusala	2015	2016	2017	2018	2019	Muutus 2019/ 2015	Keskmine aastane kasvutempo 2015–2019
101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	2,7	2,8	2,9	2,9	3,2	17,2%	4,0%
103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	0,4	0,4	0,3	0,3	0,2	-40,2%	-12,1%
105	Piimatoodete tootmine	2,5	2,4	2,6	2,7	2,8	12,8%	3,0%
106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	4,2	4,3	3,8	3,8	3,4	-21,0%	-5,7%
107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	0,5	0,5	0,7	0,8	0,7	46,9%	10,1%
108	Muude toiduainete tootmine	1,0	0,9	0,9	0,9	1,1	17,5%	4,1%
109	Valmis loomasööda tootmine	0,6	0,6	0,6	0,7	0,9	54,5%	11,5%
110	Joogitootmine	3,0	3,2	3,0	3,0	3,1	4,0%	1,0%
	Kõik	1,4	1,4	1,4	1,5	1,5	11,7%	2,8%

Algandmed: Ärireister. Autorite arvutused tasakaalustatud paneelandmetel.

Äriregistri andmetel oli väga kõrge võlakordaja oli 2015. aastal jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmise tegevusalal, kui see näitaja (0,72) ületas riski piiri (tabel 13). 2019. aastaks langes näitaja siiski tasemele 0,53. Liha töötlemise ja säilitamise ning lihatoodete tootmise tegevusala ettevõtetal on see näitaja olnud suhteliselt kõrge kogu perioodi jooksul (0,48–0,54). Puu- ja köögivilja töötlemise ja säilitamise tegevusalal oli 2015. ja 2016. aastal võlakordaja suhteliselt kõrge, kuid 2019. aastaks on see langenud tasemele 0,28. Ülejäänud tegevusalade ettevõtetal on võlakordaja kogu perioodi jooksul jäänud alla 0,50.

Aastate 2015 ja 2019 võrdluses on toiduainete- ja joogitootmisega tegelevatel ettevõtetal võlakordaja vähenenud keskmiselt 6,5% võrra, perioodil 2015–2019 keskmiselt 1,7% aastas (tabel 13). Kõige suurem vähenemine oli puu- ja köögivilja töötlemise ja säilitamise tegevusalal (44%). Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmise tegevusalal vähenes võlakordaja keskmiselt 27% ning muude toiduainete tootmises 14%. Seevastu kolme tegevusala ettevõtetal võlakordaja suurenes: valmis loomasööda tootjatel 28%, pagari- ja makarontoodete tootjatel 8,8% ning liha töötlemise ja säilitamise ning lihatoodete tootmise tegevusalal 6,1%.

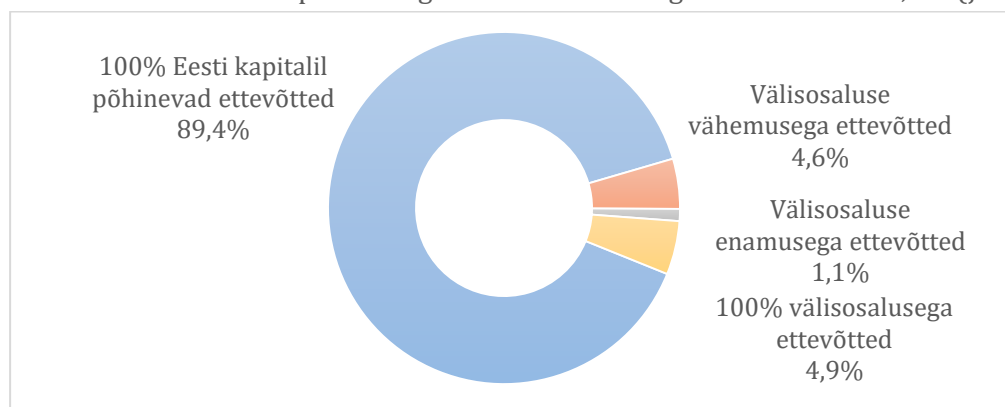
Tabel 13. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete võlakordaja, 2015–2019

EMTAK 2008	Tegevusala	2015	2016	2017	2018	2019	Muutus 2019/ 2015	Keskmine aastane kasvutempo 2015–2019
101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	0,51	0,49	0,50	0,48	0,54	6,1%	1,5%
103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	0,51	0,52	0,35	0,36	0,28	-44,4%	-13,6%
105	Piimatoodete tootmine	0,33	0,32	0,32	0,31	0,30	-8,6%	-2,2%
106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	0,72	0,70	0,64	0,60	0,53	-26,6%	-7,4%
107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	0,30	0,26	0,34	0,35	0,32	8,8%	2,1%
108	Muude toiduainete tootmine	0,47	0,42	0,38	0,34	0,40	-13,6%	-3,6%
109	Valmis loomasööda tootmine	0,28	0,28	0,30	0,30	0,36	27,7%	6,3%
110	Joogitootmine	0,36	0,37	0,34	0,33	0,34	-5,7%	-1,5%
	Kõik	0,41	0,40	0,39	0,37	0,39	-6,5%	-1,7%

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused tasakaalustatud paneelandmetel.

2.2.3. Väliskapitali osalus

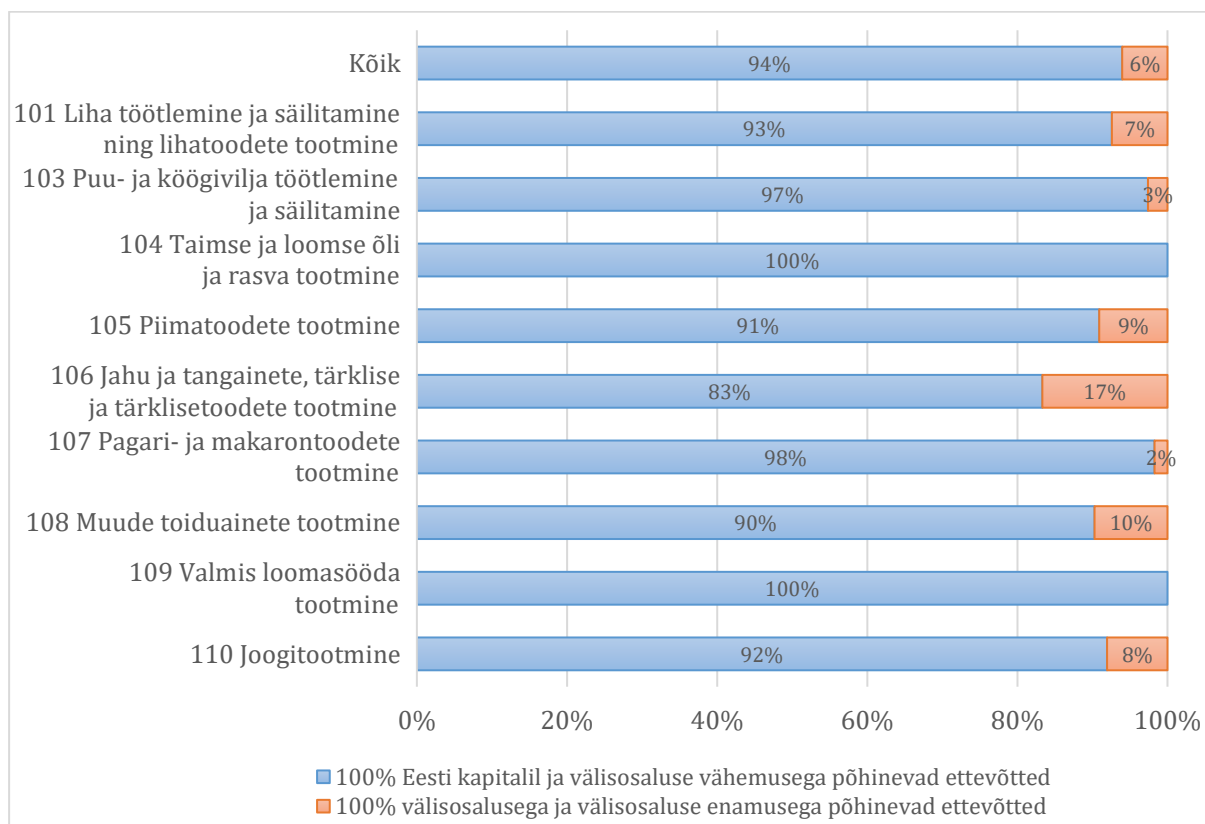
Äriregistri 2019. aasta andmetel põhinesid toiduainete- ja joogitootmisega tegelevad ettevõtted 89% ulatuses ainult Eesti kapitalil ning ainult välisosalusega ettevõtteid oli 4,9% (joonis 3).

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused.

Joonis 3. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete jagunemine väliskapitali osaluse määra alusel, 2019

Kahel tegevusalal (taimse ja loomse õli ja rasva tootmine ning valmis loomasööda tootmine) olid ainult 100% Eesti kapitalil ja välisosaluse vähemusega põhinevad ettevõtted (joonis 4). Kõige suurem osatähtsus 100% välisosalusega ja välisosaluse enamusega põhinevatel ettevõtetel oli jahu- ja tangainete, tärklise ja tärklisetoote toomise tegevusalal (17%). Ülejäänud tegevusaladel jäi välisosalusega ettevõtete osatähtsus 2–10% vahele.

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused.

Joonis 4. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete jagunemine väliskapitali osaluse määra alusel tegevusalade lõikes, 2019

Vaatamata sellele, et 100% välisosalusega ja välisosaluse enamusega põhinevatel ettevõtetel oli vaid 6% toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete koguarvust, moodustas äriregistri 2019. aasta andmetel nende bilansi maht 50% toiduainete- ja joogitootmise sektori kogu bilansi mahust ja andsid 60% sektori kogu müügitulust (lisa 8). Kõige suurem osatähtsus kogu bilansi mahust 100% välisosalusega ja välisosaluse enamusega põhinevatel ettevõtetel oli joogitootmise ja muude toiduainete tootmise tegevusaladel (vastavalt 74% ja 68%) ning andsid vastavalt 60% ja 69% vastavate tegevusalade kogu müügitulust. Eelpool toodud andmete põhjal võib järeldada, et 100% välisosalusega ja välisosaluse enamusega põhinevad ettevõtted mängivad väga olulist rolli toiduainete- ja joogitootmise sektori müügitulu kujundamisel ning nende kasutuses on pool sektori kogu bilansi mahust. Peamiseks põhjuseks on asjaolu, et 100% välisosalusega ja välisosaluse enamusega põhinevaid ettevõtteid on protsentuaalselt kõige rohkem suurima müügituluga ettevõtete hulgas.

2.2.4. Kasum

Äriregistri andmetel on toiduainete- ja joogitootmisega tegelevad ettevõtted suutnud 2019. aastal tagada suurema kasumlikkuse kui 2015. aastal, v.a liha töötlemise ja säilitamise ning lihatoodete tootmise ja piimatoodete tootmise tegevusalal (tabel 14). Kokkuvõttes on ettevõtete keskmine puhaskasum⁵ suurenenud ligi viiendiku võrra (19%). Võrreldes 2015. aastaga on valmis loomasööda tootjatel keskmine puhaskasum suurenenud rohkem kui kolm korda ning ülejäänud tegevusaladel jäi keskmine puhaskasumi suurenemine vahemikku 14–77%.

Tabel 14. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete puhaskasum, 2015–2019 (keskmiselt ettevõtte kohta)
(*tuhandetes eurodes*)

EMTAK 2008	Tegevusala	2015	2016	2017	2018	2019	Muutus 2019/ 2015	Keskmine aastane kasvutempo 2015–2019
101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	171,8	228,8	264,3	218,2	52,5	-69,4%	-25,6%
103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	34,6	32,2	105,2	45,9	57,0	64,7%	13,3%
105	Piimatoodete tootmine	493,3	376,4	408,6	436,1	424,0	-14,1%	-3,7%
106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoote tootmine	433,4	251,0	315,6	389,3	579,5	33,7%	7,5%
107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	83,3	100,8	80,1	71,6	94,8	13,7%	3,3%
108	Muude toiduainete tootmine	144,3	179,9	241,3	258,5	255,7	77,2%	15,4%
109	Valmis loomasööda tootmine	44,0	156,6	128,6	160,4	143,9	227,1%	34,5%
110	Joogitootmine	467,3	560,5	480,0	479,0	549,8	17,7%	4,1%
	Kõik	182,9	206,2	222,2	216,9	217,5	18,9%	4,4%

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused tasakaalustatud paneelandmetel.

2.3. Konkurentsivõime

Konkurentsivõime hindamiseks on käesolevas uuringus kasutatud suhtarve, mis peegeldavad ettevõtte võimet olla turumajanduslikus keskkonnas kasumlik ja efektiivne ning näitajaid, mis iseloomustavad ettevõtte arengut ja jätkusuutlikkust.

2.3.1. Müügitulu ja omakapitali rentaablus

Müügitulu puhasrentaablus (puhaskasumi suhe müügitulusse) näitab ettevõtte kasumlikkust ehk kui palju kasumit teenitakse ühe euro müügitulu kohta. Äriregistri andmetel oli toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete müügitulu puhasrentaablus 2019. aastal keskmiselt 0,05 (tabel 15). Tegevusalade lõikes olid kõige kasumlikumad jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoote tootmisega ning valmis loomasööda tootmisega tegelevad ettevõtted (müügitulu puhasrentaablus vastavalt 0,10 ja 0,09).

Kõige madalam kasumlikkus oli 2019. aastal liha töötlemise ja säilitamise ning lihatoodete tootmise tegevusalal, kus müügitulu puhasrentaablus jäi 0,01 tasemele ja võrreldes 2015. aastaga oli vähenemine 74%. Aastate 2015 ja 2019 võrdluses on kasumlikkus märkimisväärselt vähenenud ka piimatoodete tootmise tegevusalal (38%) ning perioodil 2015–2019 on vähenemine toimunud tempos keskmiselt 11% aastas.

⁵ Puhaskasum = müügitulu + muud äritulud + finantstulud + erakorralised tulud – kulud – muud ärikulud – finantskulud – erakorralised kulud

Tabel 15. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete müügitulu puhasrentaablus, 2015–2019

EMTAK 2008	Tegevusala	2015	2016	2017	2018	2019	Muutus 2019/ 2015	Keskmine aastane kasvutempo 2015–2019
101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	0,023	0,030	0,033	0,026	0,006	-74,2%	-28,7%
103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	0,037	0,034	0,100	0,043	0,050	34,8%	7,8%
105	Piimatoodete tootmine	0,047	0,034	0,031	0,031	0,030	-37,5%	-11,1%
106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	0,079	0,048	0,055	0,066	0,095	21,5%	5,0%
107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	0,048	0,059	0,041	0,034	0,042	-12,5%	-3,3%
108	Muude toiduainete tootmine	0,054	0,061	0,074	0,069	0,065	20,6%	4,8%
109	Valmis loomasööda tootmine	0,031	0,125	0,093	0,104	0,092	197,2%	31,3%
110	Joogitootmine	0,065	0,073	0,069	0,068	0,076	17,8%	4,2%
	Kõik	0,048	0,052	0,052	0,048	0,046	-3,7%	-0,9%

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused tasakaalustatud paneelandmetel.

Omakapitali tootlus ehk puhasrentaablus (ROE) näitab ettevõttesse paigutatud omakapitali kasutamise efektiivsust puhaskasumi teenimiseks. ROE leidmiseks jagatakse puhaskasum omakapitaliga. Mida kõrgem on omakapitali tootlus, seda efektiivsemalt kasutab ettevõtte omanike poolt investeeritud vahendeid.

Äriregistri andmetel oli toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete ROE 2019. aastal keskmiselt 0,09 (tabel 16). Perioodil 2015–2019 on see näitaja viimasel kahel aastal olnud languses. Tegevusalade lõikes paistab silma liha töötlemise ja säilitamise ning lihatoodete tootmisega tegelevate ettevõtete ROE määra suur varieeruvus perioodi jooksul ning 2019. aastaks langus tasemele 0,02 (võrreldes 2015. aastaga vähenemine 71%). Võrreldes 2015. aastaga on omakapitali puhasrentaablus vähenenud ka piimatoodete tootmise, jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmise ning pagari- ja makarontoodete tootmise tegevusaladel. Ettevõtete tegevuse kasumlikkus on tõusnud puu- ja köögivilja töötlemise ja säilitamise, valmis loomasööda tootmise, joogitootmise ning muude toiduainete tootmise tegevusaladel.

Tabel 16. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete omakapitali puhasrentaablus, 2015–2019

EMTAK 2008	Tegevusala	2015	2016	2017	2018	2019	Muutus 2019/ 2015	Keskmine aastane kasvutempo 2015–2019
101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	0,064	0,079	0,089	0,068	0,019	-70,5%	-26,3%
103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	0,101	0,086	0,219	0,089	0,106	5,4%	1,3%
105	Piimatoodete tootmine	0,099	0,072	0,072	0,072	0,066	-33,2%	-9,6%
106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	0,260	0,135	0,145	0,152	0,193	-25,8%	-7,2%
107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	0,072	0,079	0,060	0,051	0,063	-12,5%	-3,3%
108	Muude toiduainete tootmine	0,131	0,145	0,176	0,150	0,153	16,5%	3,9%
109	Valmis loomasööda tootmine	0,030	0,099	0,087	0,101	0,089	203,0%	31,9%
110	Joogitootmine	0,088	0,101	0,083	0,080	0,091	3,4%	0,8%
	Kõik	0,093	0,097	0,099	0,088	0,088	-4,8%	-1,2%

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused tasakaalustatud paneelandmetel.

2.3.2. Varade kasutamise efektiivsus

Varade kasutamise efektiivsust kirjeldab varade puhasrentaablus (ROA), mis leitakse puhaskasumi ja aasta keskmise vara jagatisena. ROA iseloomustab seda, kui palju kasumit teenib iga varasse investeeritud euro.

Tegevusalade võrdluses oli 2019. aastal kõige madalama ROA määraga liha töötlemise ja säilitamise ning lihatoodete tootmise tegevusala ettevõtetel (0,01), kusjuures perioodil 2015–2019 oli see näitaja langenud 72% (tabel 17). Kõige efektiivsemalt kasutati 2019. aastal varasid jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmise ning muude toiduainete tootmise tegevusaladel (ROA mõlemal 0,09). Ülejäänud tegevusaladel varieerus ROA tasemel 0,04–0,08. Piimatoodete tootmise tegevusalal oli ROA 2019. aastaks langenud tasemele 0,05, mis tähendab 30% langust võrreldes 2015. aastaga. Valmis loomasööda tootmisega tegelevates ettevõtetes on varade kasutamise efektiivsus aastatel 2015–2019 olnud väga varieeruv, kuid kokkuvõttes oli ROA keskmine aastane kasvutempo 28%.

Tabel 17. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete varade puhasrentaablus, 2015–2019

EMTAK 2008	Tegevusala	2015	2016	2017	2018	2019	Muutus 2019/ 2015	Keskmine aastane kasvutempo 2015–2019
101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	0,032	0,040	0,045	0,035	0,009	-72,3%	-27,5%
103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	0,050	0,041	0,143	0,057	0,076	53,2%	11,3%
105	Piimatoodete tootmine	0,066	0,049	0,049	0,050	0,046	-30,4%	-8,6%
106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	0,073	0,041	0,052	0,061	0,091	24,3%	5,6%
107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	0,051	0,058	0,039	0,033	0,043	-15,8%	-4,2%
108	Muude toiduainete tootmine	0,070	0,084	0,109	0,099	0,091	30,4%	6,9%
109	Valmis loomasööda tootmine	0,021	0,071	0,060	0,071	0,058	170,5%	28,2%
110	Joogitootmine	0,056	0,064	0,055	0,053	0,060	6,7%	1,6%
	Kõik	0,055	0,059	0,061	0,056	0,054	-0,4%	-0,1%

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused tasakaalustatud paneelandmetel.

Põhivara kasutamise efektiivsust müügitulu teenimisel iseloomustab põhivara käibekordaja. Mida kõrgem käibekordaja, seda efektiivsemalt kasutatakse ettevõtte põhivara ning madal näitaja iseloomustab vähest müügitulu võrreldes tehtud investeeringuga. Käibekordaja on oluline investeeringute tasuvuse hindamisel ja see näitaja ei tohiks väheneda võrreldes eelmiste perioodidega.

Tabel 18. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete põhivara käibekordaja, 2015–2019

EMTAK 2008	Tegevusala	2015	2016	2017	2018	2019	Muutus 2019/ 2015	Keskmine aastane kasvutempo 2015–2019
101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	2,66	2,49	2,53	2,60	2,75	3,2%	0,8%
103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	3,68	3,59	3,74	3,75	4,24	15,1%	3,6%
105	Piimatoodete tootmine	2,69	2,90	3,33	3,32	3,25	20,5%	4,8%
106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	6,63	5,33	5,99	6,21	5,73	-13,6%	-3,6%
107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	2,70	2,74	2,36	2,12	2,31	-14,5%	-3,8%
108	Muude toiduainete tootmine	3,00	3,20	3,28	3,31	3,19	6,3%	1,5%
109	Valmis loomasööda tootmine	1,66	1,48	1,64	1,58	1,36	-17,6%	-4,7%
110	Joogitootmine	3,48	3,50	3,18	3,12	3,02	-13,2%	-3,5%
	Kõik	2,97	2,98	2,97	2,93	2,95	-0,7%	-0,2%

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused tasakaalustatud paneelandmetel.

Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete keskmine põhivara käibekordaja oli aastal 2019 tasemel 2,95, seega teeniti ühe põhivarasse investeeritud euro kohta 2,95 eurot müügitulu (tabel 18). Tehtud investeeringud ei ole toonud loodetud müügitulu kasvu, sest vaadeldud perioodil on põhivara käibekordaja langustrendis (vähenemine võrreldes 2015. aastaga keskmiselt 0,7%). Tegevusalade lõikes on võrreldes 2015. aastaga põhivara käibekordaja langenud jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmises, pagari- ja makarontoodete tootmises, valmis loomasööda tootmises ning joogitootmises. Kõige madalam oli see näitaja valmis loomasööda tootmise tegevusalal (2019. aastal 1,36). Võrreldes 2015. aastaga on põhivara kasutamist märgatavalt parandanud piimatoodete tootmisega ning puu- ja köögivilja töötlemise ja säilitamisega tegelevad ettevõtted.

Lisas 2 on toodud toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete majandusnäitajad (bilansi maht, müügitulu, investeeringud materiaalsesse põhivaras, võlakordaja, ROA ja ROE) tegevusalade ja müügitulu suurusgruppide lõikes 2019. aastal.

2.3.3. Tööjõukulud

Ettevõtete konkurentsivõimet iseloomustab muuhulgas võime maksta töötajatele konkurentsivõimelist töötasu. Tööandja jaoks hõlmab tööjõukulu lisaks brutopalgale ja lisatasudele ka nendelt tasuta- vat sotsiaalmaksu ja tööandja töötuskindlustusmakset.

Kõige tööjõumahukamad on piimatoodete tootmisega tegelevad ettevõtted, kus 2019. aastal töötas keskmiselt 1313 töötajat ettevõtte kohta (tabel 19). Keskmiselt vähem kui kümme töötajat oli valmis loomasööda tootmise, jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete ning puu- ja köögivilja töötlemise ja säilitamise tegevusala ettevõtetes. Võrreldes 2015. aastaga on töötajate aastakeskmine arv suurenenud kõikidel tegevusaladel, v.a liha töötlemine ja säilitamine ning joogitootmine, kusjuures muude toiduainete tootmise tegevusalal on aastakeskmine töötajate arv suurenenud ligi kolmandiku võrra (32%).

Tabel 19. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete aastakeskmine töötajate arv, 2015–2019 (keskmiselt ettevõtte kohta)

EMTAK 2008	Tegevusala	2015	2016	2017	2018	2019	Muutus 2019/ 2015	Keskmine aastane kasvutempo 2015–2019
101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	70,8	70,2	68,8	66,1	66,3	-6,4%	-1,6%
103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	6,1	6,4	6,5	7,1	7,0	13,7%	3,3%
105	Piimatoodete tootmine	1 217,0	1 317,0	1 220,0	1 307,0	1 313,0	7,9%	1,9%
106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	5,6	6,0	5,9	6,2	6,0	6,5%	1,6%
107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	254,3	244,9	260,9	259,7	264,2	3,9%	1,0%
108	Muude toiduainete tootmine	23,4	23,4	26,5	30,5	30,9	31,7%	7,1%
109	Valmis loomasööda tootmine	0,7	0,7	0,8	0,9	0,9	25,4%	5,8%
110	Joogitootmine	129,6	128,9	125,0	120,8	125,2	-3,4%	-0,9%
	Kõik	247,2	247,1	253,3	261,3	264,3	6,9%	1,7%

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused tasakaalustatud paneelandmetel.

Äreregistri andmetel moodustas 2019. aastal toiduainete- ja joogitootmise ettevõtetes müügitulu keskmiselt 146 tuhat eurot aastakeskmise töötaja kohta (tabel 20). Aastate 2015 ja 2019 võrdluses on nende ettevõtete müügitulu aastakeskmise töötaja kohta suurenenud kõikidel tegevusaladel, v.a valmis loomasööda tootmine. Rohkem kui 25% on see näitaja suurenenud liha töötlemise ja säilitamise ning lihatoodete tootmise, piimatoodete tootmise ning pagari- ja makarontoodete tootmise tegevusalal. Nendel tegevusaladel suurenes perioodil 2015–2019 müügitulu aastakeskmise töötaja kohta keskmiselt 6% aastas. Samas on liha töötlemise ja säilitamise ning lihatoodete tootmise ettevõtetes töötajate arv vähenenud (tabel 19).

Kõige rohkem müügitulu aastakeskmise töötaja kohta teeniti jahu- ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmises: 2019. aastal keskmiselt 480 tuhat eurot ettevõtte kohta ja perioodi vältel on see näitaja olnud suhteliselt stabiilne (keskmine aastane kasvutempo 0,8%). Joogitootmise ettevõtetes on müügitulu kogu perioodi vältel olnud ligikaudu 230 tuhat eurot aastakeskmise töötaja kohta, keskmine kasvutempo 0,8% aastas.

Tabel 20. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete aastakeskmise müügitulu ja tööjõukulu töötaja kohta, 2015–2019 (keskmiselt ettevõtte kohta) (tuhandetes eurodes)

Näitaja	EM-TAK 2008	Tegevusala	2015	2016	2017	2018	2019	Muutus 2019/2015	Keskmine aastane kasvutempo 2015–2019
Müügitulu	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	107,4	110,3	117,9	126,5	135,9	26,6%	6,1%
	103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	153,1	149,2	161,1	149,9	164,5	7,4%	1,8%
	105	Piimatoodete tootmine	162,5	159,9	208,1	204,6	206,9	27,4%	6,2%
	106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	464,1	414,2	457,1	447,2	479,5	3,3%	0,8%
	107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	66,5	68,7	73,2	78,7	83,2	25,1%	5,8%
	108	Muude toiduainete tootmine	112,2	122,4	120,5	119,2	125,2	11,6%	2,8%
	109	Valmis loomasööda tootmine	226,8	198,6	193,0	192,2	199,1	-12,2%	-3,2%
	110	Joogitootmine	222,8	238,5	223,1	231,6	230,5	3,4%	0,8%
		Kõik	126,5	131,9	137,3	140,6	146,2	15,5%	3,7%
	Tööjõukulud	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	12,5	12,6	13,3	13,3	13,8	11,1%
103		Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	12,5	13,0	13,3	13,7	15,4	23,4%	5,4%
105		Piimatoodete tootmine	10,3	11,0	12,8	13,0	13,7	33,0%	7,4%
106		Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	7,9	7,2	8,6	9,2	10,2	29,4%	6,6%
107		Pagari- ja makarontoodete tootmine	9,4	10,2	10,1	10,9	11,7	24,8%	5,7%
108		Muude toiduainete tootmine	12,8	13,6	13,7	12,7	13,5	4,7%	1,2%
109		Valmis loomasööda tootmine	16,3	17,4	17,6	18,6	20,8	27,8%	6,3%
110		Joogitootmine	14,7	14,9	15,7	16,4	17,5	19,1%	4,5%
		Kõik	11,8	12,3	12,9	12,9	13,7	16,1%	3,8%

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused tasakaalustatud paneelandmetel.

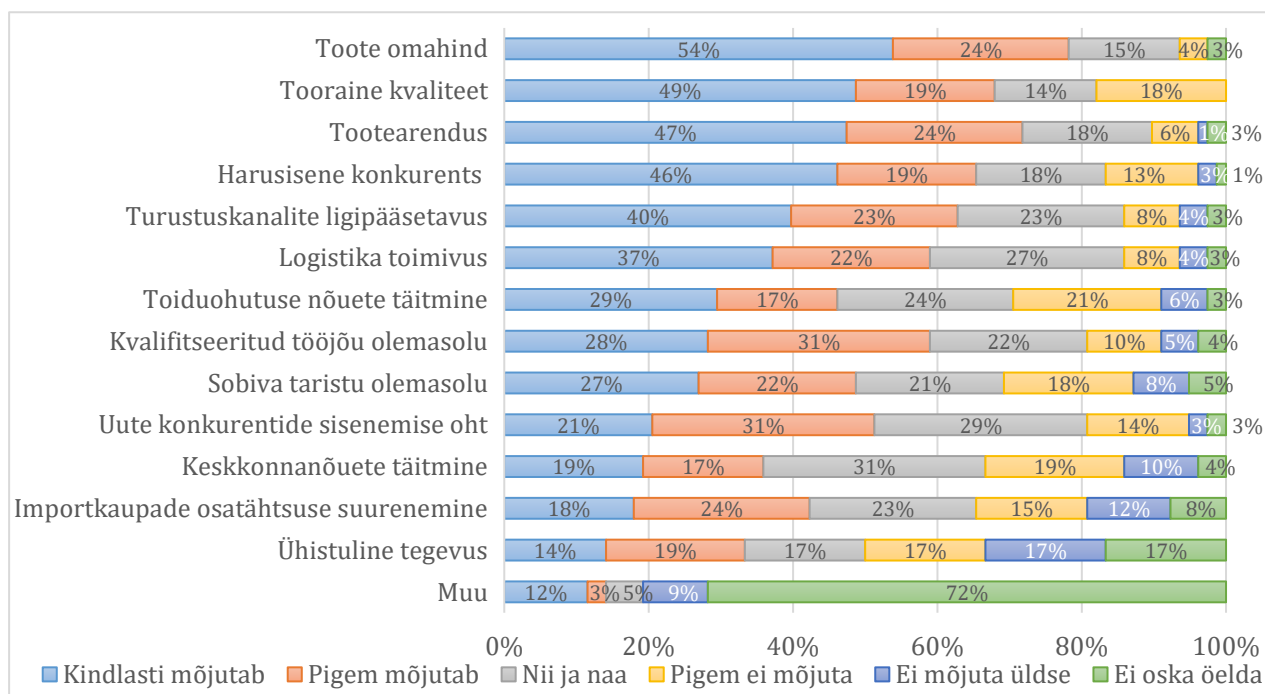
Äreregistri 2019. aasta andmetel moodustasid toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtetes tööjõukulud keskmiselt 13 700 eurot aastakeskmise töötaja kohta aastas (tabel 20). Võrreldes 2015. aastaga on tööjõukulud keskmiselt 16% suurenenud, keskmine kasvutempo 3,8% aastas. Perioodil

2015–2019 on tööjõukulud kõige enam suurenenud piimatoodete tootmises (keskmine aastane kasvutempo 7,4%).

2.3.4. Ettevõtjate hinnang konkurentsivõimele

Veebiküsitlusele vastanud ettevõtetal paluti hinnata oma konkurentsivõimet koduturul, valides vastuseks kas „väga hea“, „pigem hea“, „raske öelda“, „pigem halb“ või „väga halb“. Neil vastajatel, kes valisid vastusevariandid „pigem halb“ või „väga halb“, paluti lisaks vabas vormis põhjendada, miks oma konkurentsivõimet halvaks hinnati.

Koduturul hindasid küsitlusele vastanud ettevõtjad oma konkurentsivõimet valdavalt heaks: 57% neist vastas, et ettevõtte konkurentsivõime on pigem hea ning 13% hindas selle väga heaks. Hea hinnangu andnud ettevõtete seas olid esindatud kõik suurusgrupid, alates mikroettevõttest kuni suuretööteteni. Hinnangut „raske öelda“ märkisid ligi veerand küsitlusele vastanutest. Vaid 5% vastanutest tunnistas, et ettevõtte konkurentsivõime on pigem halb ning 1% hindas olukorda väga halvaks. Kehvemaks hindasid konkurentsivõimet eelkõige mikroettevõtted ning madala hinnangu põhjusena nimetati enam ettevõtte väiksust, suuremaid püsikulusid ja konkureerimist „suure kapitaliga“.

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

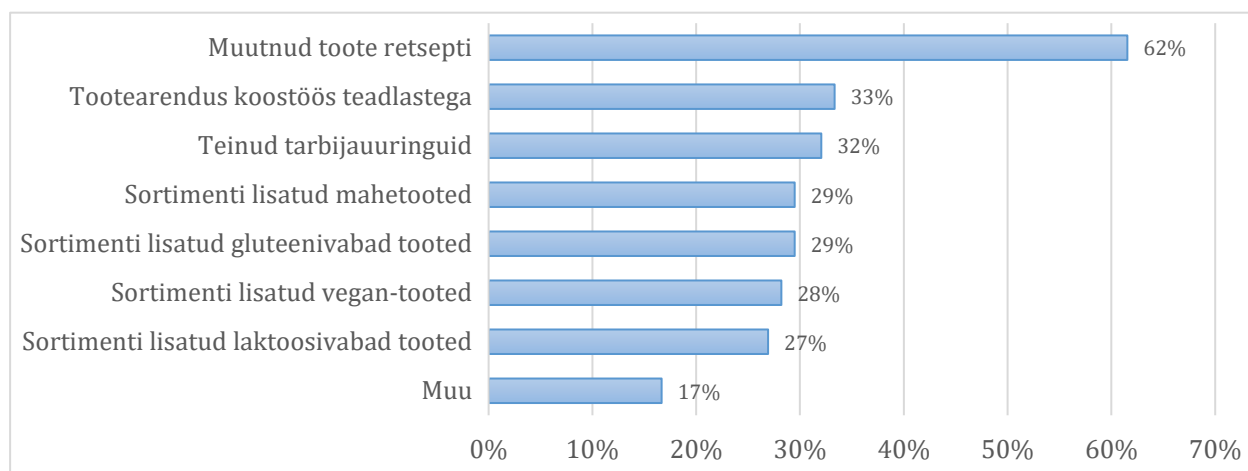
Joonis 5. Konkurentsivõime mõjutegurid

Kõige olulisemaks teguriks, mis mõjutab ettevõtte konkurentsivõimet koduturul lähima viie aasta jooksul, hindasid vastanud toote omahinda, mille puhul 54% vastajatest märkis seda kindlasti mõjutavaks ning ligi veerand vastajatest pigem mõjutavaks teguriks. Üsna sarnaselt hinnati oluliseks tooraine kvaliteeti, tootearendust ja harusisest konkurentsi (joonis 5). Oluliseks teguriks märgiti ka kvalifitseeritud tööjõu olemasolu: 28% ettevõtetest vastas, et see mõjutab kindlasti ning 31% märkis, et see pigem mõjutab nende konkurentsivõimet koduturul.

Kõige ühtlasemalt jaotusid vastused kõigi vastusevariantide vahel ühistulise tegevuse mõju hindamisel, kus kolmandik vastajaid arvas, et see pigem või kindlasti mõjutab nende konkurentsivõimet, teine kolmandik arvas, et ei pigem või kindlasti mõjuta ning samuti kolmandik oli neid, kes märkisid „nii ja naa“ või „ei oska öelda“. Muudest teguritest, mis ettevõtte konkurentsivõimet mõjutavad, mainiti ekspordivõimekuse tekitamist, bürokraatiat ja uusi poliitilisi regulatsioone, majanduskeskkonna ebastabiilsust, musta turgu, kus pakutakse mitteametlikult samu teenuseid.

Küsitlusele vastanutelt uuriti, keda nad üldistatult peavad oma ettevõtte peamisteks konkurentideks. **Otsesteks konkurentideks** peavad küsitlusele vastanud ettevõtted enamasti samas valdkonnas tegevsemaid ettevõtteid, ent ka imporditud ja odavama sama kauba pakkujaid, kelle puhul on vastajale jäänud mulje, et sisse tuuakse kahtlase koostise ja kvaliteediga toodangut. Lisaks nimetati konkurentidena suurtootjaid, kes „kasutavad ebaeetilisi turundusnippe, nimetades naturaalseks tooteid, mis seda tegelikult pole, kodumaiseks tooteid, mis seda tegelikult pole, käsitöötoodeteks tooteid, mis seda tegelikult pole“.

Küsitlusest selgus, et konkurentsipüsimeks ning tarbija muutuvatele vajadustele vastamiseks on ettevõtjad ette võtnud mitmeid tegevusi. Kõige enam mainiti toote retsepti muutmist (62% vastanute, joonis 6), kolmandik vastajaist on teinud tarbijauuringuid ja koostöös teadlastega ka tootearendust. Lisaks on üsna palju muudetud toote sortimenti, lisades mahe- või vegantooted, samuti gluteeni- ja laktoosivabu tooteid.

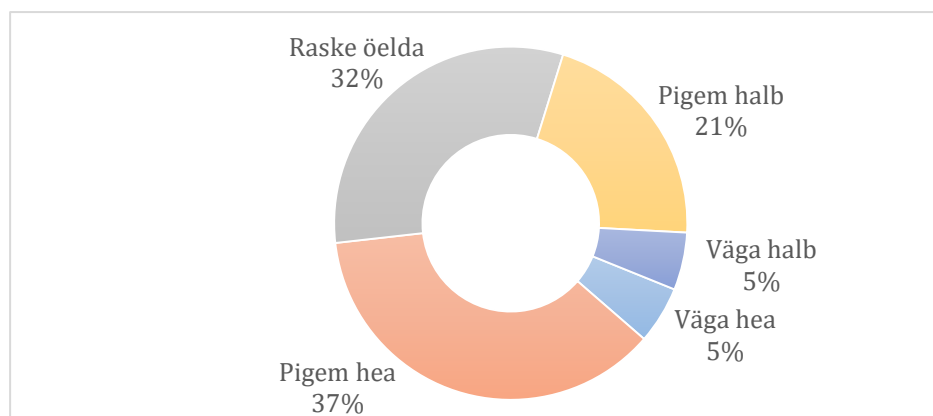

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Joonis 6. Tarbija vajaduste muutumisest lähtuvad toidu- ja joogitootjate arendustegevused

Muudest tegevustest nimetati sortimendi hooajalist muutmist, valiku laiendamist (näiteks mugavustooted: snäkid jmt), kvaliteedi hoidmist, kliendi või tellija vajaduste põhisel toodete loomist, tootearendust koostöös oma ala professionaalidega ning uute innovaatiliste toodete loomist. Mitmel korral mainiti maailmas ainulaadsete või nišitoodete tootmist.

Eksportivatelt toiduainete- ja joogitootmisega tegelevatelt ettevõtetelt küsiti nende hinnangut oma ettevõtte konkurentsivõimele välisurul. Vastanud ettevõtetest hindab 3% oma **konkurentsivõimet välisurul** väga heaks ning ligi veerand neist pigem heaks (joonis 7). Raskusi hinnangu andmisel tunnistas 21% ettevõtetest. Pigem halva hinnangu andis 14% ja väga halva hinnangu 3% eksportijatest.

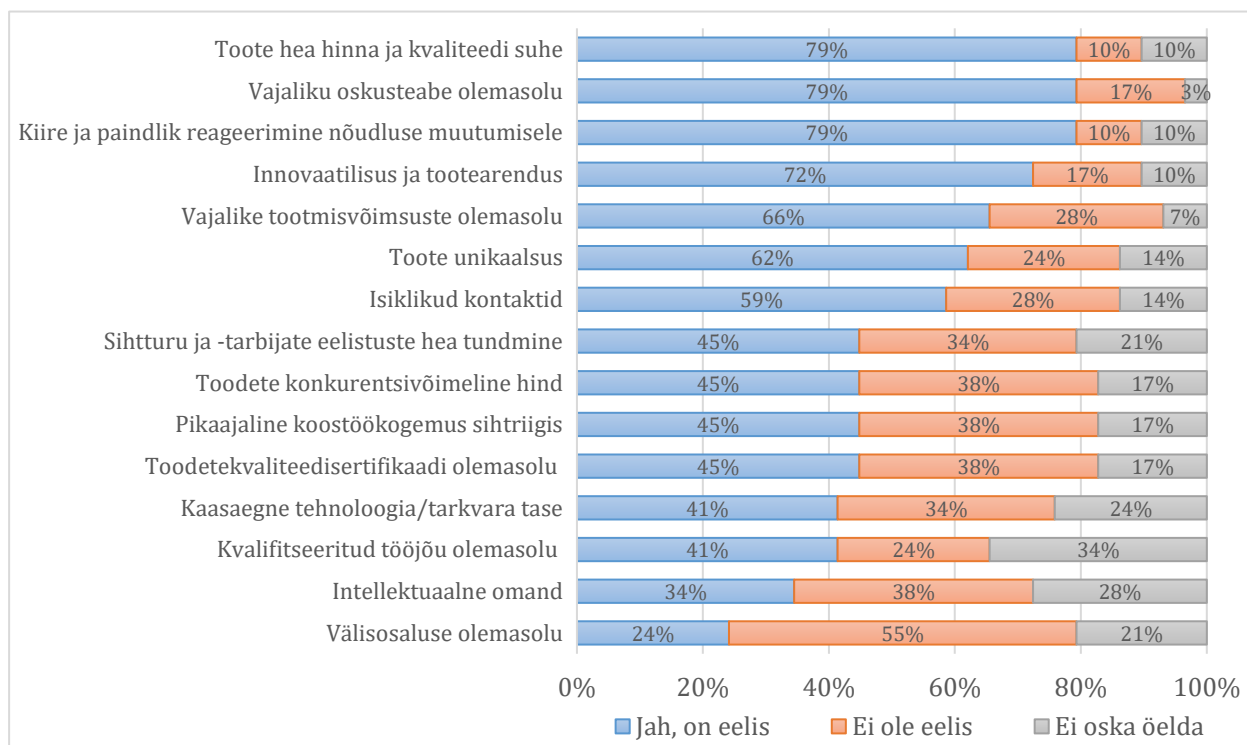

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Joonis 7. Eksportivate ettevõtete hinnang konkurentsivõimele välisurul

Halva enesehinnangu põhjustena nimetati rahaliste vahendite puudust, konkurentsivõimet pärssivat hinda ning ettevõtte väiksust.

Peamisteks konkurentsieelisteks hindasid küsitlusele vastanud eksportivad ettevõtted toote head hinna ja kvaliteedi suhet, vajaliku oskusteabe olemasolu ning kiiret ja paindlikku reageerimist nõudluse muutumisele (kõik 79%, joonis 8). Üle poolte ettevõtetest hindas eeliseks ka innovaatilisust ja tootearendust (72%), vajalike tootmisvõimsuste olemasolu (66%), toote unikaalsust (62%) ja isiklike kontakte (59%). Intellektuaalse omandi olemasolu märkis eelisena vaid kolmandik eksportijatest ning 38% arvas, et see ei ole konkurentsieelis.

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Joonis 8. Eksportivate ettevõtete konkurentsieeliste hinnang

Muude konkurentsieelistena nimetati sobilikke pakendeid, paindlikku teenindust, mahetooraine kasutamist ja sobivaid minimaalseid tellimiskoguseid.

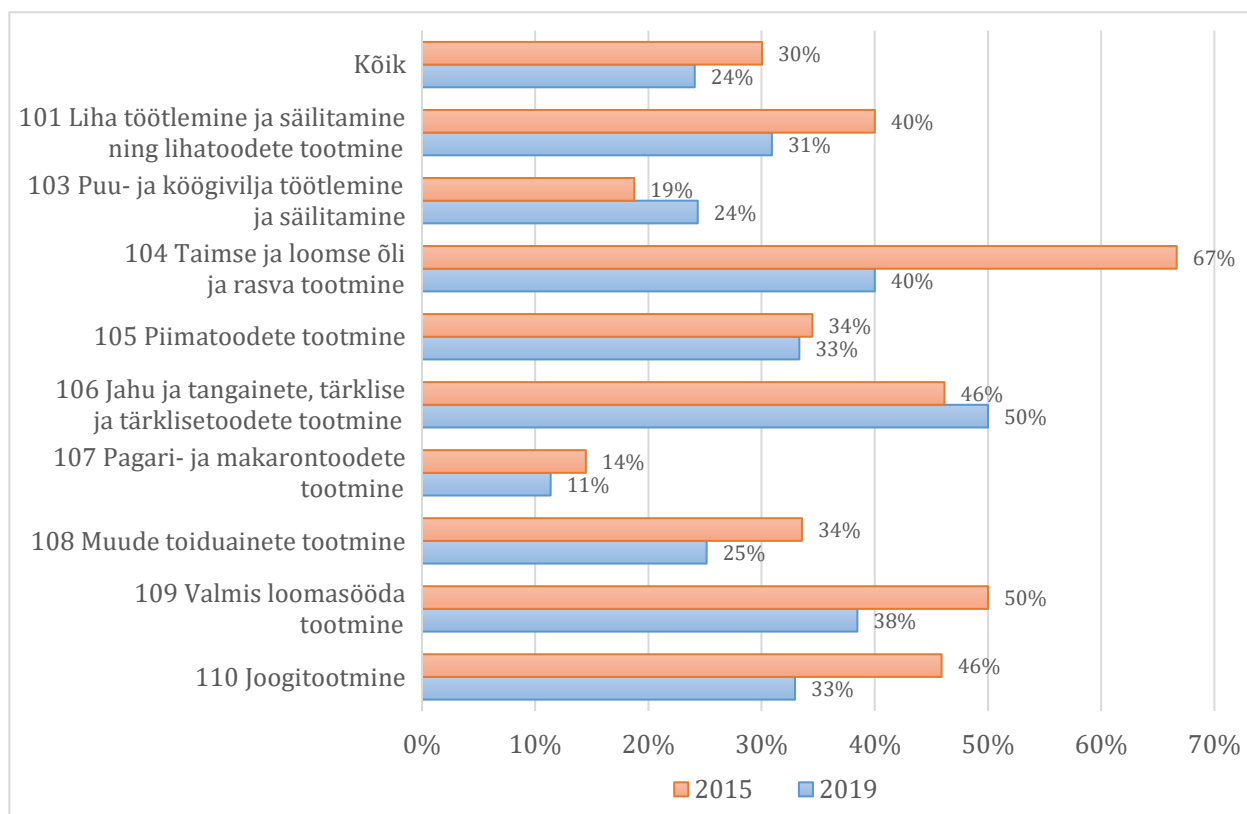
Ligi veerand küsitlusele vastanud toidu- ja joogitootjatest olid kasutanud MAK investeeringutoetust ning 80% neist hindas toetuse mõju väga oluliseks, viidates, et toetuse abil on oluliselt tõstetud ettevõtte konkurentsivõimet. 10% ettevõtetest olid lisaks investeeringutoetusele kasutanud ka laenukoosteid meede 4.2 RVst. Investeeringutoetust ning laenu kasutati tootmisvõimsuse kasvatamiseks ning see võimaldas ettevõtetel ette võtta arenguhüpet, mida omavahendite arvelt teha ei olnud võimalik.

2.4. Eksport

2.4.1. Eksportivate toiduainete- ja joogitootjate arv

Tasakaalustatud paneeli kuulunud toiduainete- ja joogitootmisega tegelevatest ettevõtetest deklareeris majandusaasta aruannete järgi eksporditulu⁶ 2019. aasta lõpu seisuga 153 ettevõtet, mis moodustasid sellel aastal aktiivsete toidu- ja joogitootjate üldarvust ligi veerandi (joonis 9). Võrreldes 2015. aastaga on eksportivate toiduainete- ja joogitootjate arv vähenenud 7%. Tegevusalade lõikes on ekspordiga tegelevate ettevõtete arv varieeruv ning mõnes valdkonnas, nagu piimatoodete või jahu ja tangainete tootmine, on see proportsioon ajas väga vähe muutunud.

Enim on eksportivaid ettevõtteid perioodil 2015–2019 tegutsenud jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmise, taimse ja loomse õli ja rasva tootmise (edaspidi: õlitootmise) ja valmis loomasööda tootmise tegevusaladel. Õlitootmise tegevusalal tegutseb tegelikult üldse kõige vähem ettevõtteid: 2015. aastal vaid 12 ettevõtet, kellest ekspordiga tegeles kaks kolmandikku. 2019. aastal oli sellel tegevusalal tegutsenud ettevõtete arv vähenenud viieni ja neist eksportisid vähem kui pooled, seetõttu paistab see tegevusala silma suurte muutustega.

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused.

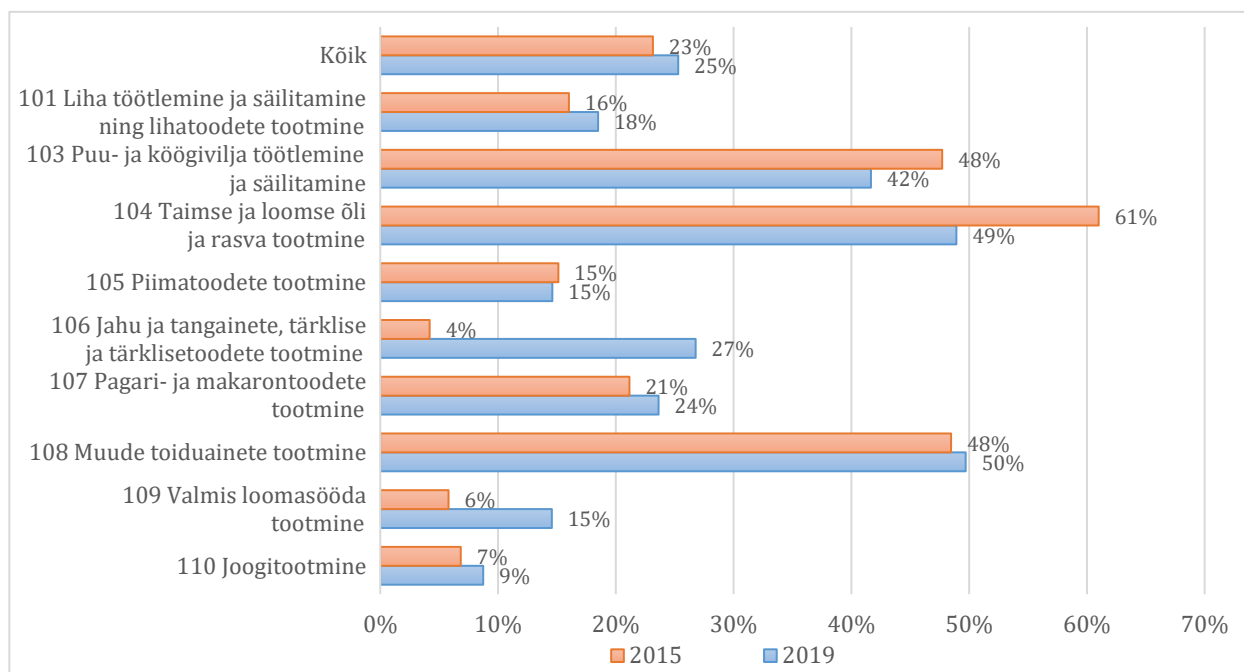
Joonis 9. Eksportivate toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete osatähtsus tegevusalade lõikes, 2015 ja 2019

Joogitootmisega tegelevate eksportivate ettevõtete arv on aasta-aastalt vähenenud: 2015. aastal eksportis oma toodangut 46% ning 2019. aastal kolmandik kõigist selle tegevusala ettevõtetest. Proportsionaalselt kõige vähem on toodangut eksportivaid ettevõtteid pagari- ja makaronitoodete tootmise ning puu- ja köögivilja töötlemisega tegelevate ettevõtete seas.

⁶ Antud uuringu puhul tähendab eksport müüki Eestist välja, nii ELi kui kolmandatesse riikidesse.

2.4.2. Eksporditulud

Kõigi toiduainete- ja joogitootjate toodangu ekspordist laekuva summa osatähtsus on püsinud aastatel 2015–2019 ligi veerandina kogu müügitulust (joonis 10). Muude toiduainete tootmise ning õli- tootmise tegevusalal tegutsevate ettevõtete müügitulust laekus 2019. aastal ekspordist ligi pool, mis taimse ja loomse õli ja rasva tootjate puhul on väiksem tulemus kogu perioodi kohta. Kuigi puu- ja köögivilja töötlemisega tegelevatest ettevõtetest oli 2019. aastal ekspordivaid ettevõtteid vaid 24%, moodustas nende ekspordist saadud tulu müügitulust üsna suure osa: 42%. Ka selle tegevusala puhul oli tegemist perioodi madalaima ekspordi müügituluga: eelnevatel aastatel moodustas eksport ligi 50% kogu müügitulust.

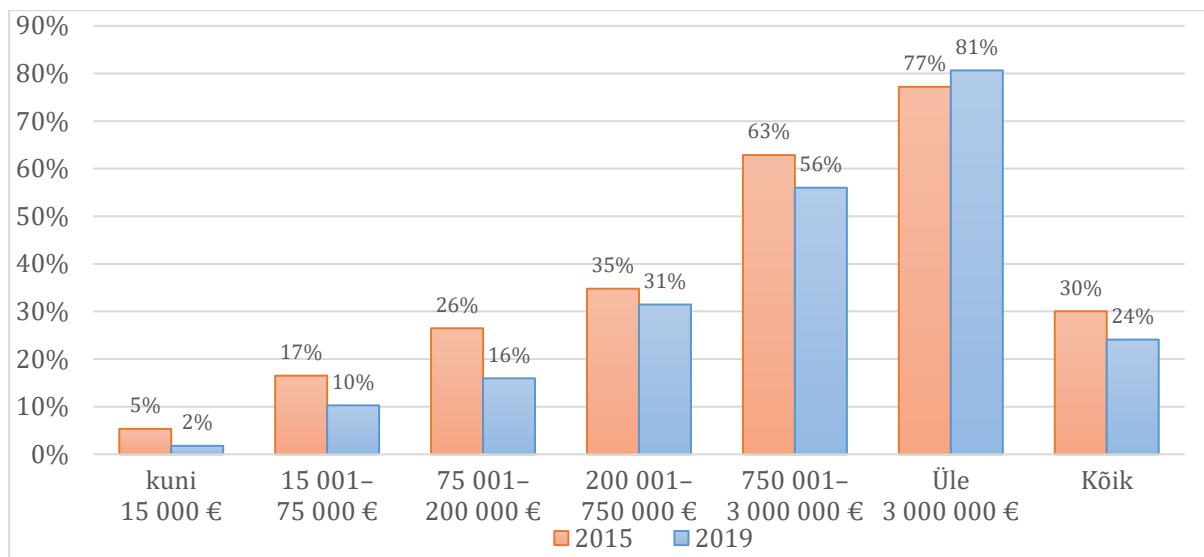

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused.

Joonis 10. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete ekspordikäibe osatähtsus, 2015 ja 2019

Üsna hea kasvu on teinud jahu, tangainete ning tärklise tootjate eksporditulu, mille osatähtsus on kasvanud alates 4% 2015. aastal ligi kolmandikuni müügitulust 2017. aastal ning 2019. aastal moodustas see 27%. Kõige väiksem on ekspordist laekunud tulude osatähtsus olnud joogitootjate müügitulus: 10% 2017. aastal, kõikides muudel aastatel 7–9% vahel.

Kui võrrelda, millisesse müügitulu gruppi ekspordivad toiduainete- ja joogitootmisega tegelevad ettevõtted kuulusid aastatel 2015 ja 2019, siis võib täheldada ekspordivate ettevõtete osatähtsuse vähenemist peaaegu kõigis müügitulu gruppides (joonis 11). Üle kolme miljoni euro müügituluga gruppi kuulub proportsionaalselt kõige rohkem ekspordivaid ettevõtteid ning ainult selles müügitulu grupis oli ekspordiga tegelevate ettevõtete osatähtsus 2019. aastal suurem kui 2015. aastal (vastavalt 81% ja 77%).

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused.

Joonis 11. Eksportivate toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete osatähtsus müügitulu alusel, 2015 ja 2019

Kõige vähem on oma toodangut eksportivaid ettevõtjaid kuni 15 000 euro suuruse müügituluga ettevõtete seas: 2015. aastal 5% ja 2019. aastal 2% kõigist toiduainete- ja joogitootmisega tegelevatest ettevõtetest.

2.4.3. Eksportivate ettevõtete majandusnäitajad

Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete majandusaasta aruannetes kajastatud **kohustuste ja bilansimahu muutusest** perioodil 2015–2019 selgub, et nii eksportivate kui ainult koduturul tegutsevate ettevõtete bilansimaht suurenenud. Eksportivate ettevõtete bilansimaht suurenes 2019. aastal 21% võrreldes 2015. aastal ning mitteeksportivate ettevõtete bilansimaht suurenes samal perioodil 17%. Ka kohustuste maht suurenes vaadeldaval perioodil mõlemas grupis: eksportivate ettevõtetele 14% ja mitteeksportivatele 6%. Seega on toiduainete- ja joogitootjate bilansimaht suurenenud rohkem kui kohustuste maht ning seejuures on enam kasvanud eksportivate ettevõtete bilansimaht ja kohustuste kogusumma.

Võõrkapitali osatähtsus koguvarast (võlakordaja) oli vaadeldaval perioodil eksportivate toiduainete- ja joogitootjate suurem kui mitteeksportivate ettevõtetele: 2019. aastal vastavalt 0,44 ja 0,29, ent võrreldes 2015. aastaga on see näitaja langenud mõlemas grupis (lisa 3). Suurima võlakoormusega paistsid silma jahu, tangainete ja tärglase tootmisega tegelevad eksportivad ettevõtted: 52% nende koguvarast oli finantseeritud võõrvahenditest. Olukord on võrreldes 2015. aastal siiski paranenud: võõrkapitali osatähtsus langes selle tegevusalal eksportivatele ettevõtetele 27%. Koduturul tegutsevaid ettevõtteid on selles tegevusalas kahjuks nii vähe, et nende kohta ei ole võimalik vastavaid näitajaid konfidentsiaalsusreeglite tõttu avaldada.

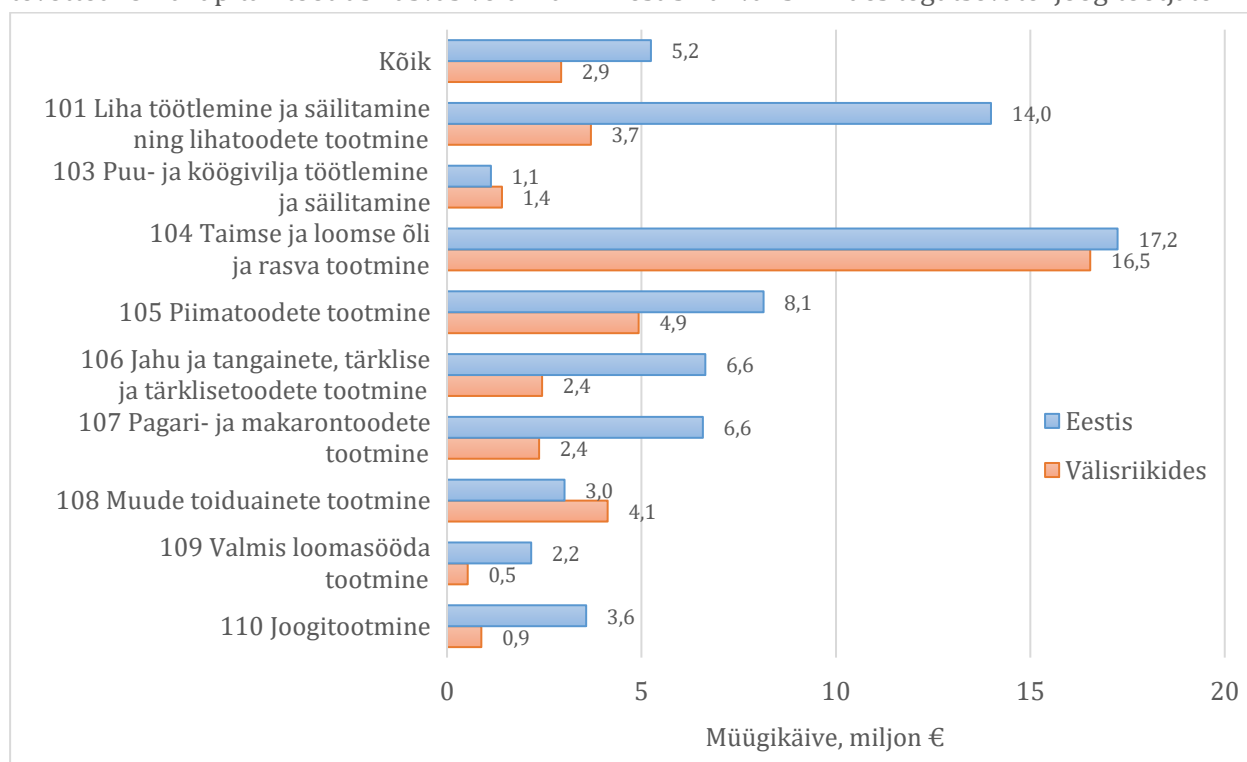
Suurema muutuse võõrkapitali kasutamises on läbi teinud puu- ja köögivilja töötlemisega tegelevad ettevõtted. Kui 2015. aastal oli sellel tegevusalal koduturul tegutsevate ettevõtete võõrkapitali osatähtsus koguvarast 53%, siis 2019. aastaks oli näitaja vähenenud 60% võrra (21%ni). Eksportivatele puu- ja köögivilja töötlejatele oli võlakordaja 2015. aastal 0,48; 2019. aastal 0,35 (-27%).

Kõige enam, 61%, kasvas võõrkapitali osatähtsus eksportivatele valmis loomasööda tootmisega tegelevatele ettevõtetele. Sellel tegevusalal ainult koduturul tegutsevate ettevõtete näitajaid konfidentsiaalsusreeglite tõttu avaldada ei saa.

Äriregistri andmetel muutus toiduainete- ja joogitootjate **varade puhasrentaablus** (ROA) perioodil 2015–2019 vähe: eksportivate ettevõtete ROA kasvas 2% ning koduturul tegutsevatel ettevõtetel vähenes 3% (lisa 3). Toidutootjatest kõige suuremat kasumit iga ettevõtte varasse investeeritud ühe euro kohta teenisid koduturul muude toiduainete tootmisega tegelevad ettevõtted: 2015. aastal oli nende varade puhasrentaablus 0,16, mis siiski 2019. aastal veidi vähenes 0,12ni (-26%). Samal tegevusalal tegutsevate eksportivate ettevõtete ROA seevastu kasvas samal perioodil 35%.

Lihatöötlemise varade puhasrentaablus näitas üsna olulist langust mõlemas grupis, nii eksportivate kui koduturul tegutsevate ettevõtete puhul. Ainsana on oluliselt paranenud puu- ja köögiviljade töötlemise tegevusalal koduturul tegutsevate ettevõtete varade kasutamiseefektiivsus. Sama tegevusala eksportivatel ettevõtetel see püsinud samal tasemel.

Omakapitali puhasrentaablus (ROE) näitas nii Eestis kui välisriikides tegutsevate toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete puhul kahanemist (lisa3). Ainsana kasvatasid puhaskasumi teenimiseks ettevõttesse investeeritud omakapitali kasutamise efektiivsust koduturul puu- ja köögivilja töötlemise ning eksportivad muude toiduainete ja valmis loomasööda tootmisega tegelevad ettevõtted. Omakapitali tootlus kasvas veidi ka nii Eestis kui välisriikides tegutsevatel joogitootjatel.

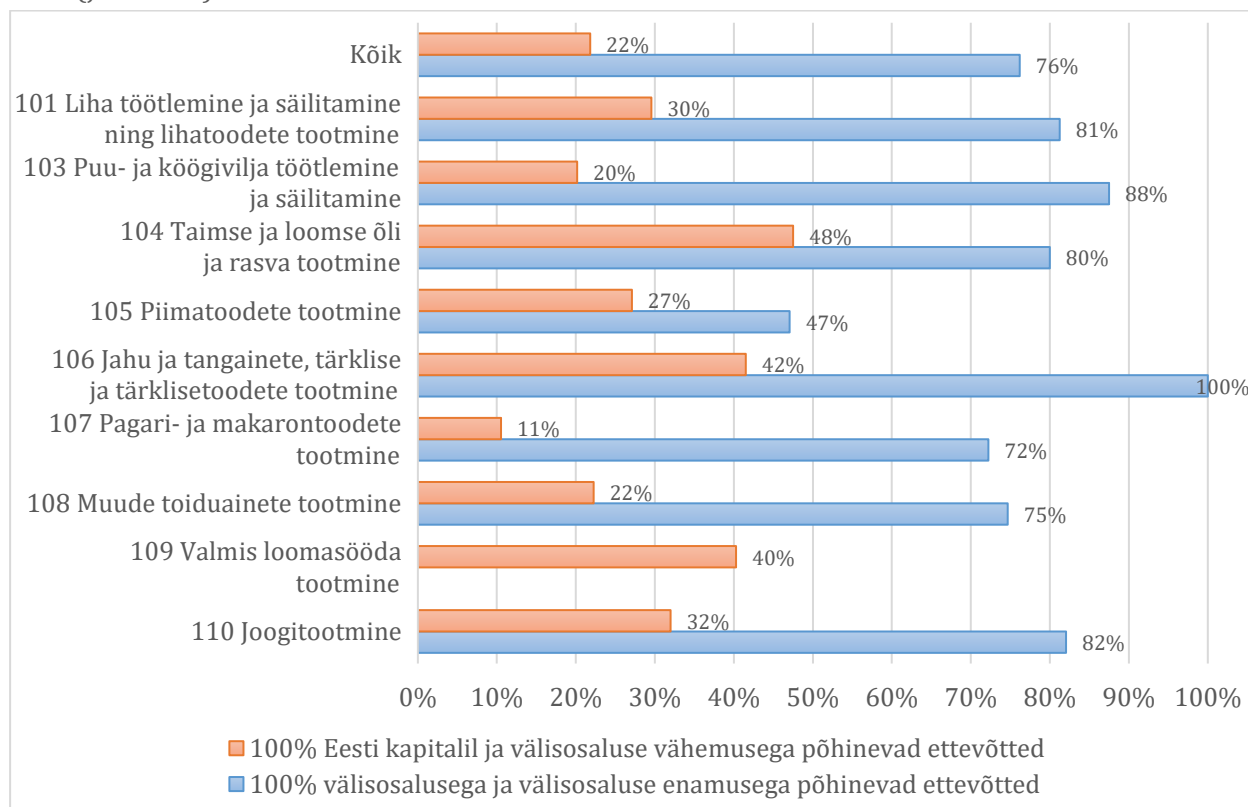
Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused.

Joonis 12. Eksportivate toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete müügitulu ettevõtte kohta Eestis ja välisriikides tegevusalade lõikes, 2019

Eksportivate toiduainete- ja joogitootjate keskmine **müügitulu ühe ettevõtte kohta** Eestis oli 2019. aastal 5,2 mln eurot ning välisriikides teenitud müügitulu oli 2,9 mln eurot (joonis 12). Kõige suuremat keskmist müügitulu teenisid taimse ja loomse õli ja rasva tootmisega tegelevad ettevõtted, kelle müügitulu Eestis oli 2019. aastal keskmiselt 17,2 mln eurot ning ka välisriikidest saadud müügitulu oli samas suurusjärgus: 16,5 mln eurot. Kahel tegevusalal oli välisriikidest saadud müügitulu suurem kui Eestis teenitu: muude toiduainete tootjatel (Eestis 3,0 mln eurot ja välisriikidest 4,1 mln eurot ning puu- ja köögivilja töötlemisel (vastavalt 1,4 ja 1,1 mln eurot) ning samas oli viimasel tegevusalal teenitud keskmine müügitulu kõige väiksem. Kõige väiksem keskmine müügitulu välisriikidest laekus valmis loomasööda- ja joogitootmise tegevusala ettevõtetele.

2.4.4. Eksport välisosalusega ettevõtetes

Uuringus jaotati perioodil 2015–2019 aktiivselt tegutsenud toiduainete- ja joogitootjad **väliskapitali osaluse** alusel kahte gruppi: 1) ettevõtted, mis olid 100% Eesti kapitaliga või mille väliskapitali osalus oli kuni 50% (vähemusosalus) ning 2) ettevõtted, mille väliskapitali osalus oli 51–100% (enamusosalus). Mõlemas grupis vaadeldi eksportivate ettevõtete osatähtsust. Esimeses grupis, peamiselt Eesti kapitaliga aktiivsetest ettevõtetest tegeles ekspordiga vaadeldaval perioodil keskmiselt 22% ettevõtetest, samas oli teises grupis (välisosaluse määr 51% ja enam) eksportivaid ettevõtteid 76% (joonis 13).

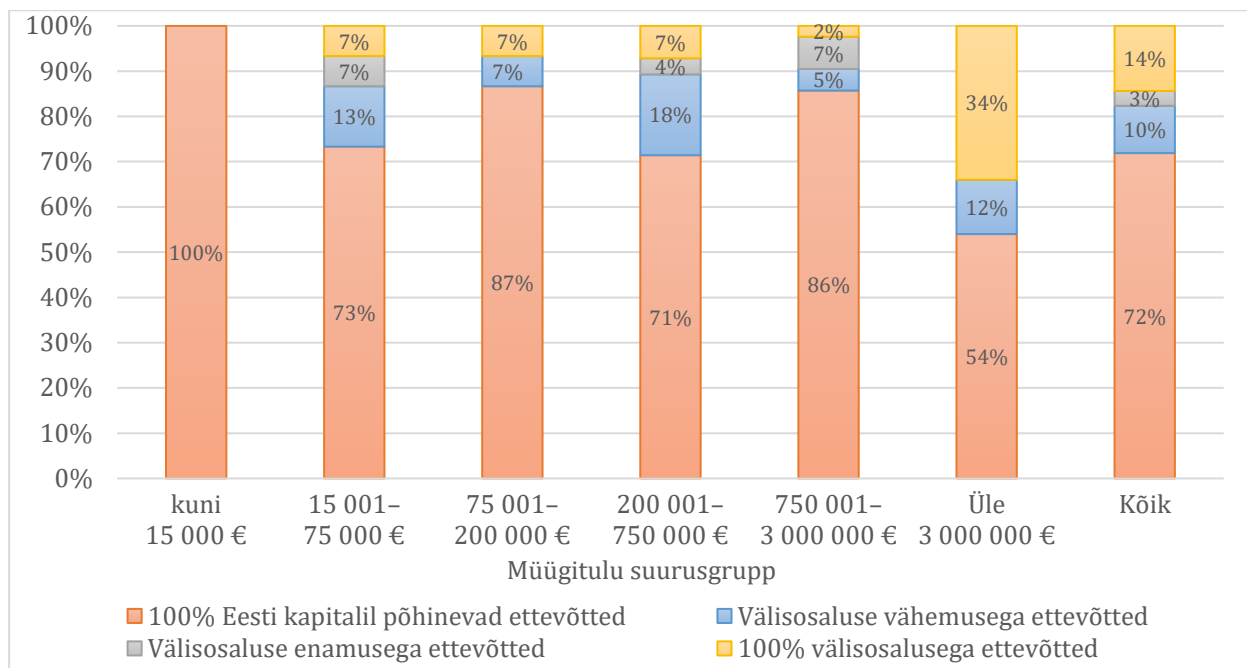
Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused.

Joonis 13. Eksportivate toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete osatähtsust aktiivsete ettevõtete koguarvust väliskapitali osaluse määra alusel tegevusalade lõikes perioodi 2015–2019 keskmisena

Tegevusalati on näha, et kõigil tegevusaladel on eksportivaid ettevõtteid enam just teises, väliskapitali enamusosalusega ettevõtete seas. Erandiks on valmisööda tootmisega tegelevad ettevõtted, kus on vaadeldaval perioodil tegutsenud ainult 100% Eesti kapitali põhinevad ettevõtted. Siit saab järeldada, et suurema välisosalusega ettevõtted on eksporditurul tunduvalt aktiivsemad tegutsejad.

Vaatluse alla võeti ka eksportivate ettevõtete jagunemine müügitulu suuruse järgi, vaadeldes samal ajal ettevõtete väliskapitali osalusmäära neljas grupis: 1) 100% Eesti kapitalil põhinevad ettevõtted, 2) kuni 1–50% välisosalusega ehk välisosaluse vähemusega ettevõtted, 3) 51–99% väliskapitali osalusega ehk väliskapitali enamusosalusega ning 4) 100% väliskapitalil põhinevad ettevõtted.

2019. aastal oli toiduainete- ja joogitootmisega tegelevatest eksportivatest ettevõtetest suurem osa (72%) ainult Eesti kapitalil põhinevad, 10% oli välisosaluse vähemusega ettevõtteid (kelle puhul jäi välisosalus 1–50% vahele), 3% oli välisosaluse enamusega ettevõtteid, kelle puhul jäi välisosalus 51–99% vahele ning 14% olid 100% väliskapitalile kuuluvad ettevõtted (joonis 14).

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused.

Joonis 14. Eksportivate toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete jaotus väliskapitali osaluse määra ja müügitulu järgi, 2019

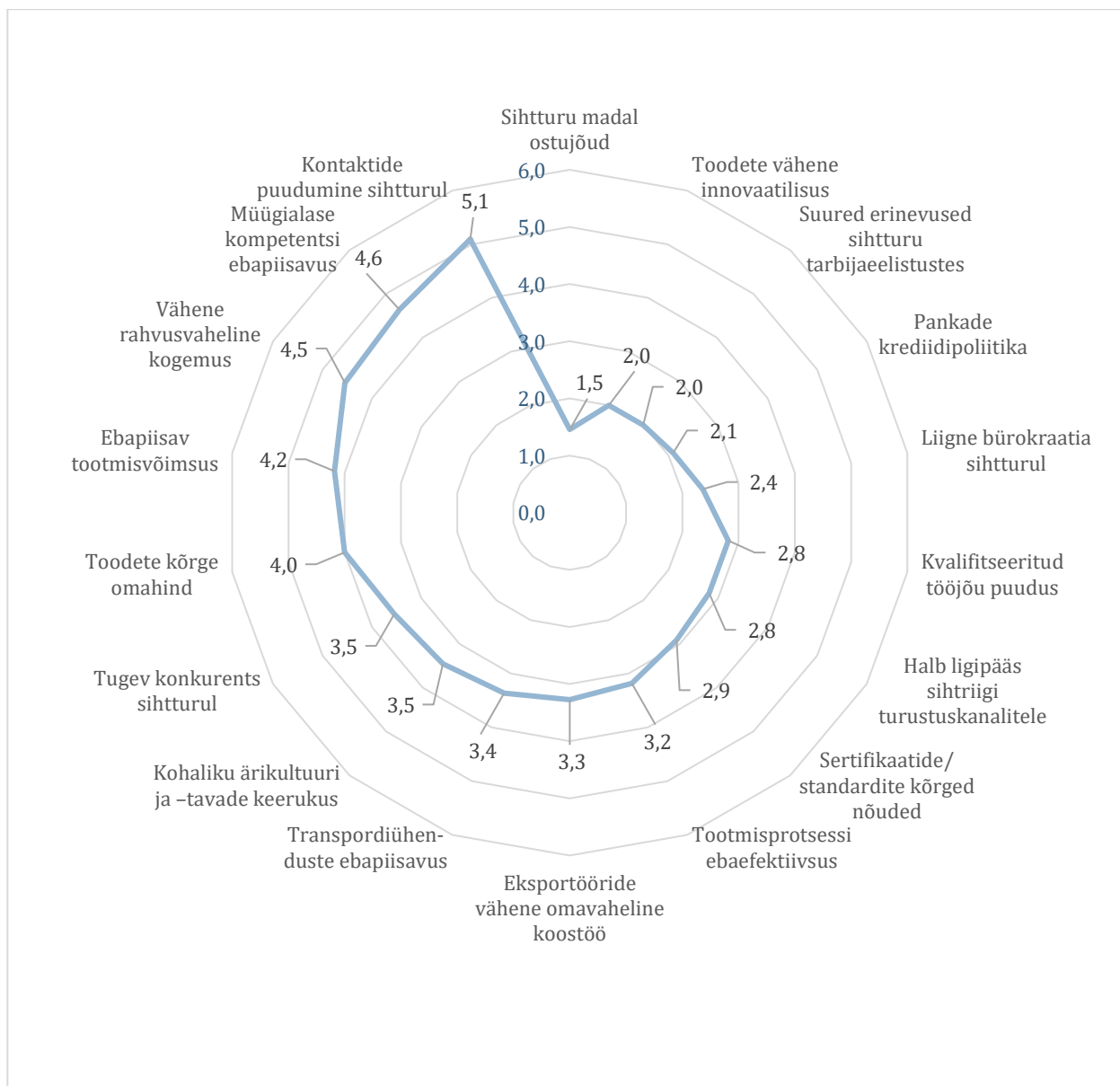
Kuni 15 000 euro suuruse müügituluga ettevõtted olid kõik ainult Eesti kapitalil põhinevad. Kõigis teistes müügitulu gruppides olid esindatud kõik neli väliskapitali osalusmäära gruppi. Kõige rohkem, veidi üle kolmandiku, oli väliskapitali osalusega ettevõtteid üle kolme miljoni euro suuruse müügitulu grupis. Sellesse müügitulu gruppi kuulus ka proportsionaalselt kõige enam ettevõtteid (33%) ning kõige väiksema müügituluga grupis oli kõige vähem ettevõtteid (2%) ehk mida suurem on ettevõtte müügitulu, seda rohkem on vastav müügitulu grupp. Eelnevast võib järeldada, et ekspordile orienteeritud välisosalusega ettevõtted on reeglina suurema müügituluga.

2.4.5. Ekspordiga alustamist piiravad tegurid

Küsitlusele vastanud ettevõtetest küsiti, kas nende ettevõtte ekspordib toodangut. Vastasevariandid olid „jah“, „ei“ ning „hetkel mitte, kuid kavatsen hakata ekspordima“. Antud vastuste põhjal ekspordib toodangut praegu 37% ning kavatsen hakata 14% küsitlusele vastanud ettevõtetest. Neil ettevõtetest, kes vastasid toodangu ekspordimise küsimusele jaatavalt, paluti lisaks vastata erinevatele ekspordiga seotud küsimustele, millest tuleb juttu edaspidi.

Neilt ettevõtetest, kes valisid vastusevariandi „hetkel mitte, kuid kavatsen hakata ekspordima“, küsiti hinnangut peamiste probleemide kohta, mis ekspordiga alustamist pidurdavad. Hinnangut sai anda skaalal 1 – ei ole piirav tegur, 7 – on väga piirav tegur, 0 – ei oska öelda. Kõikide hinnatud tegurite kohta arvutati keskmine hinne.

Ekspordiga alustamisel osutus kõige enam piiravaks teguriks kontaktide puudumine sihtturul (keskmine hinne 5,1), sellele järgnes müügi-alase kompetentsi ebapiisavus (4,6), vähene rahvusvaheline kogemus (4,5), ebapiisav tootmisvõimsus (4,2) ja toodete kõrge omahind (4,0; joonis 15).

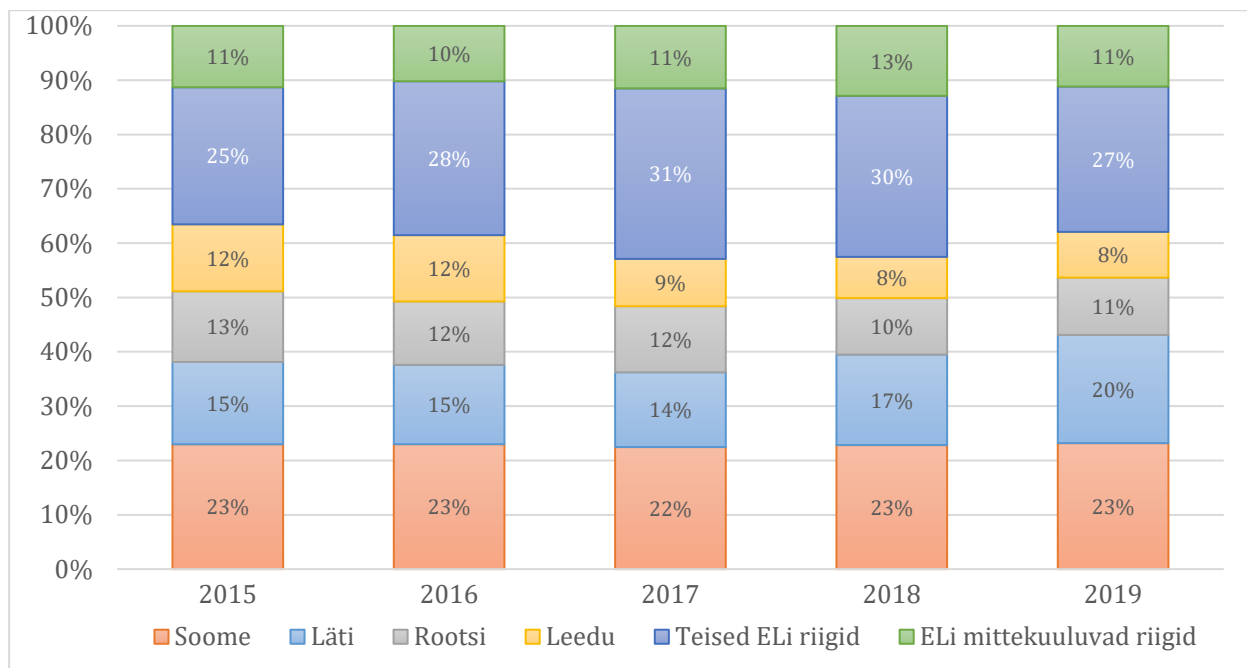
Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Joonis 15. Ettevõtjate hinnangud ekspordiga alustamist pidurdavate tegurite kohta skaalal 1 – ei ole piirav tegur, 7 – on väga piirav tegur, 0 – ei oska öelda

Kõige vähem ekspordiga alustamist piiravaks hinnati sihtturu madalat ostujõudu (1,5), toodete vähest innovaativsust ja suuri erinevusi sihtturu tarbijaeelistustes (mõlemad 2,0). Muude piiravate teguritena mainiti ebapiisavat ettevalmistust, vahendite nappust turundamiseks ja ekspordi arendamiseks ning ka kodumaise tooraine kehva kvaliteeti.

2.4.6. Sihtturud

Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete majandusaasta aruannete põhjal on kõige olulisemad eksporditurud toiduainete- ja joogitootjate jaoks lähinaabrite juures: Läti, Leedu, Soome ja Rootsi on riigid, kus teeniti aastatel 2015–2019 suurimas mahus müügitulu (joonis 16 ja lisa 1). Ekspordi müügitulu on aasta-aastalt kasvanud, ent müügitulude jaotus ELi ja kolmandate riikide vahel on püsitud: ELi riikidest laekus keskmiselt 89% ning ELi mittekuuluvatest riikidest 11% müügituludest (joonis 16).

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused

Joonis 16. Olulisemad eksporditurud ekspordist laekunud müügitulu alusel, 2015–2019

Majandusaasta aruannete põhjal laekus 2019. aastal ligi pool lihatööstuse ettevõtete ekspordi müügituludest Lätist (49%), järgnesid Soome (15%), Leedu (14%), Holland ja Taani (1,5% ja 1,4%, näitajad lisas 1). Kui kahe esimesena nimetatud riigi puhul on ekspordi maht vaadeldaval perioodil jõudsalt kasvanud, siis teiste puhul on maht üsna oluliselt vähenenud. Puu- ja köögiviljatöötlevate suurim eksporditur on olnud Soome; sealt aastatel 2015–2019 laekunud müügitulud moodustasid 35–46% nende ettevõtete ekspordimahust. Mahult teiseks sihtturuks kasvas väga kiires tempos Jaapan: kui 2015. aastal laekus müügitulu sellest riigist kõigest paar tuhat eurot, siis 2019. aastal juba üle 5 miljoni euro. Kolmandal kohal oli Hiina, kust laekunud müügitulud on järjest vähenenud: 2015. aastal moodustasid laekumised Hiinast puu- ja köögiviljatöötlevate ekspordimahust ligi veerandi ja 2019. aastal vaid 9%.

Taimse- ja loomse õli ja rasva tootmisega tegelevate ettevõtete peamine sihtturg on lähinaabrite juures: ligi 40% ekspordi müügitulust laekus Leedust ja ligi veerand Lätist. Müük Soomes on järjest kasvanud: 2015. aastal laekus 6%, 2017. aastal 11% ja 2019. aastal juba 20% kogu eksporditulust põhjanaabrite juurest. Soome on ka piimatöötlevate toodangu ekspordi suurim sihtriik: perioodil 2015–2019 moodustasid müügitulud 9–17% kogu selle tegevusala ekspordimahust. Mahult järgmine sihtriik oli Läti (9%). 2018. aastal lisandus piimatoodete suurema ekspordimahuga riikide hulka Itaalia (2%). 2019. aastal suurenesid eksporditulud sellest riigist ligi neli korda, moodustades üle 4% kogu piimatootjate ekspordimahust. 2019. aastal lisandus uue sihtriigina Kreeka, kust laekus ligi 3% ekspordituludest.

Jahu, tangainete ja tärklisetoodete tootmisega tegelevate ettevõtete peamised sihtturud olid samuti naaberriikides: Läti, Leedu ja Soome olid põhilised ekspordipartnerid, ent kõigil nimetatud sihtturgudel langes 2019. aastal müük drastiliselt: kui 2018. aastal saadi Lätis müügitulu 27% kogu tegevusala ekspordist, siis 2019. aastal kukkus see 1,3%-ni ning kuigi Leedust ja Soomest laekunud müügitulu maht oli väiksem, toimus vähenemine samas suurusjärgus Läti turuga.

Pagaritööstuse peamised ekspordi sihtkohad on olnud Rootsi, Soome, Läti ja Leedu. Kui Rootsist ja Soomest laekunud müügitulude maht 2019. aastal kahanes, siis Lätis ja Leedus müügitulud kasvasid. Alates 2017. aastast on kasvanud Norrast laekunud müügitulude maht.

Muude toiduainete tootjad on enim tegutsenud Soomes, Rootsis, Lätis ja Venemaal. Neist sihtriikidest on ainult Lätist laekunud müügitulu aastatel 2018–2019 oluliselt suurenenud, teistes on samal ajal turgu kaotatud.

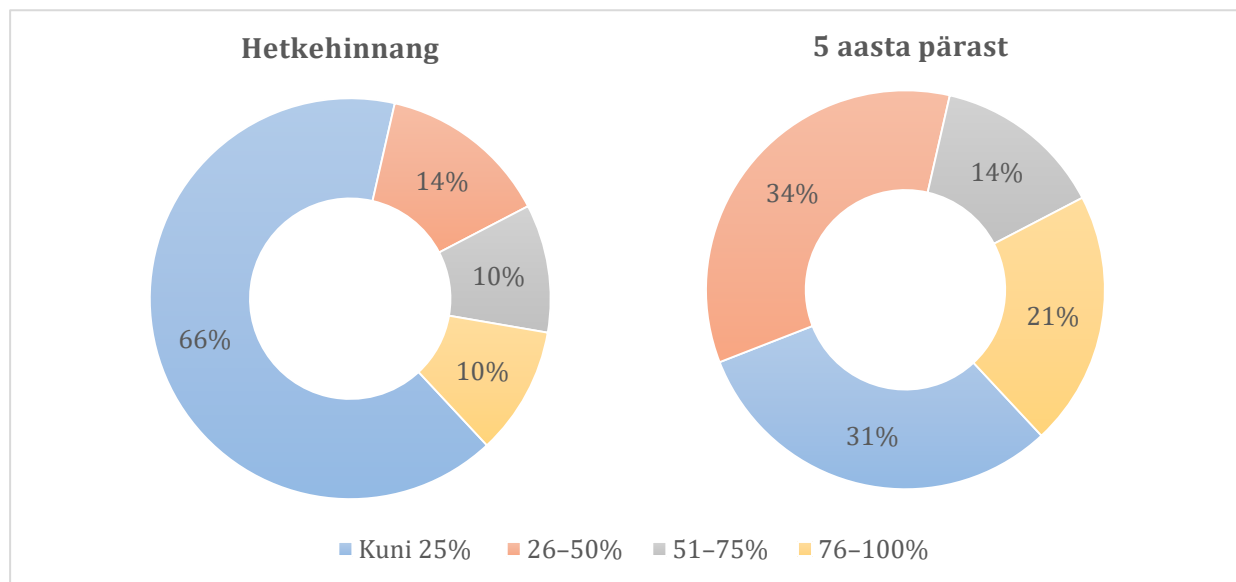
Valmis loomasööda tootjatel olid suurimad ekspordipartnerid Saksamaal, Taanis ja Lätis. Ka selles valdkonnas tegutsejad on viimastel aastatel neis riikides pigem turgu kaotanud, kuid kasvanud on müügitulud teistest ELi riikidest.

Joogitootjate kõige suurema ja pidevalt kasvava ekspordi müügituluga sihtriik on olnud Läti: alates 2015. aastast on müügitulude maht kasvanud 61%. Mahult teisel kohal on olnud Soome, järgnevad Leedu ja Rootsi.

2.4.7. Eksportivate ettevõtete tulevikuplaanid

Küsitlusele vastanud eksportivatel ettevõtetel paluti hinnata, kui suur on nende müügitulu osatähtsus ekspordist vastamise hetkel ja kui suure osakaaluna nähakse ekspordi oma ettevõtte müügitulus lähima viie aasta jooksul. Ligi pooled ettevõtetest hindasid eksporditulude jäämist hetkehinnanguga samale tasemele. 38% arvas, et eksporditulud on praegusele järgmisest suurusklassist, st kui hetkehinnang eksporditulude kohta oli näiteks vahemikus 26–50% kogu müügitulust, siis viie aasta pärast hinnati seda vahemikus 51–75% müügitulust (joonis 17).

7% oli selliseid ettevõtteid, kes hindasid eksporditulude tänasest seisust kaks korda suuremaks ning 3% pakkus eksporditulude suurenemist kolm korda. 3% oli ka neid, kes hindasid tulevase eksporditulude hetkeseisust väiksemaks. Kui hetkel hindas kaks kolmandikku ettevõtetest ekspordituluks kuni 25% müügitulust, siis viie aasta pärast peaks selles vahemikus ekspordituluga ettevõtteid olema vaid kolmandiku jagu.

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused

Joonis 17. Küsitlusele vastanud eksportivate ettevõtete eksporditulude osatähtsus müügitulust hetkel ja viie aasta pärast

Kõigilt toodangu eksportimisele jaatavalt vastanud ettevõtetelt uuriti, millistele uutele sihtturgudele nad plaanivad lähima viie aasta jooksul laieneda, paludes kirja panna kuni viis uut sihtriiki ning kui ettevõttel laienemisplaani ei ole, siis nimetada põhjus. Uutele sihtturgudele laienemise plaane kirjeldasid enamik küsitlusele vastanud eksportijatest. Vaid 14% neist märkis, et laienemist ei plaanita, tuues põhjuseks vajaduse teha tööd olemasolevatel turgudel, tootmisvõimsuse piiratuse või senise

edu puudumise, kuid samas kirjeldas osa neist siiski ka neid tegevusi, mida uutele sihtturgudele laienemiseks tehakse.

Uute sihtriikide märkimisel oli oluline silmas pidada ka riikide nimetamise järjekorda: esimesena nimetatud riik oli ettevõtte esimene eelistus jne. Ettevõtete poolt äramärgitud riikide esiviisikud on toodud tabelis 21.

Tabel 21. Uued ekspordi sihtriigid eelistuse järgi (TOP 5)

Jrk nr	1. riik	2. riik	3. riik	4. riik	5. riik
1.	Rootsi	Leedu	Hiina	Hiina	Ameerika
2.	Läti	Läti	Leedu	Saksamaa	AÜE*
3.	Soome	Saksamaa	Norra	Venemaa	Korea
4.	Hiina	Rootsi	Soome	Aasia	Muu Euroopa
5.	Iisrael	Brasiilia	Taani	AÜE	Rootsi

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Enim mainitud uus ekspordi sihtriik oli Rootsi, mis jõudis esiviisikusse nii esimese kui teise sihtriigina. Ka Läti leidis mainimist nii esimese kui teise sihtriigina ning Leedut märgiti esiviisikusse järjekorras teise ja kolmanda sihtriigina. Korduvalt mainiti uue ekspordituruna Hiinat, Soomet ning Saksamaad.

Uue sihtriigina nimetamist järjestust arvestamata osutusid üleüldse kõige enam mainitud uuteks ekspordi sihtriikideks Rootsi, Hiina ja Saksamaa ning nendele järgnesid Eesti lähinaabrid Soome, Läti ja Leedu. Tabelis 22 on järjestatud need riigid, keda mainiti laienemisplaanides ekspordi sihtriigina vähemalt kahe ettevõtte poolt.

Tabel 22. Uued ekspordi sihtriigid tegevusalade lõikes*

Uus sihtriik	C101 Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	C103 Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	C105 Piimatoodete tootmine	C106 Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	C107 Pagari- ja makaronitoodete tootmine	C108 Muude toiduainete tootmine	C109 Valmislooma sööda tootmine	C11 Joogitootmine
Rootsi								
Hiina								
Saksamaa								
Läti								
Soome								
Leedu								
Venemaa								
Ühendkuningriik								
Araabia								
Ühendmiraadid								
Jaapan								
Taani								
Ameerika Ühendriigid								
Aasia**								
Norra								

Esmase tähtsusega

Teisese tähtsusega

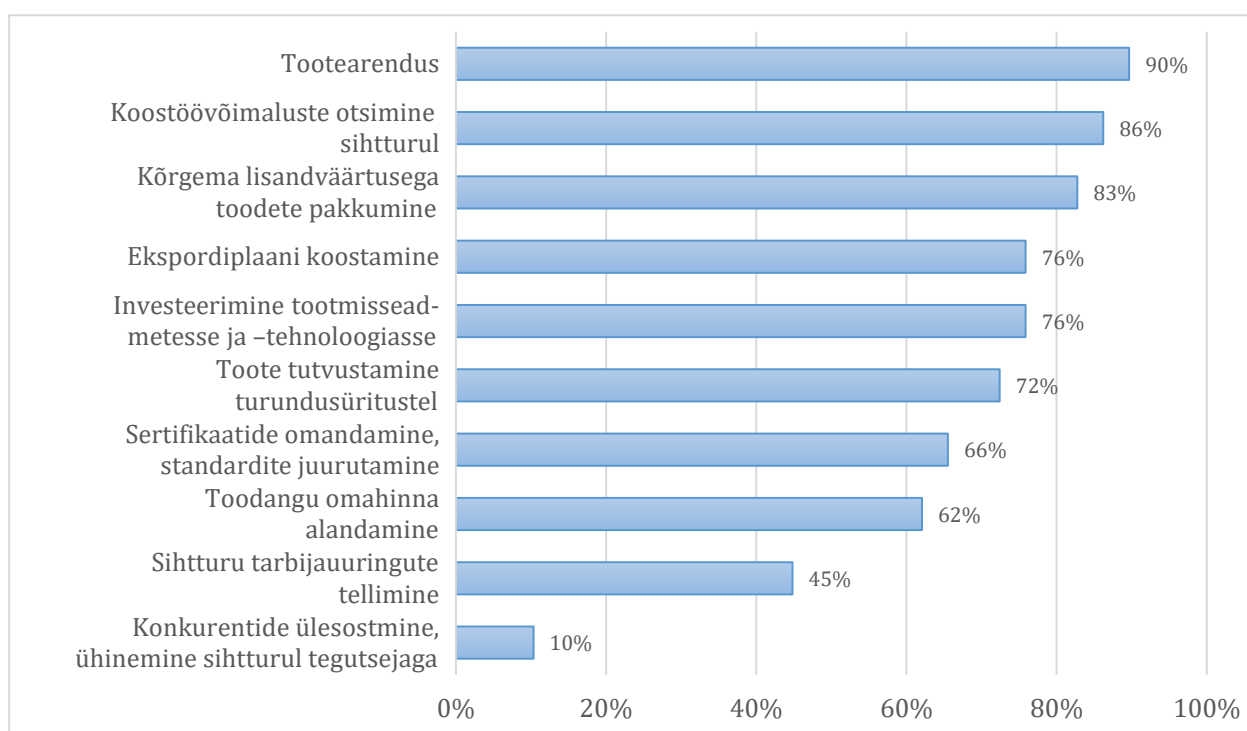
* Uusi sihtriike nimetas küsitluses 23 ettevõtet

** Vastajate üldistus

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Eksootilisematest maadest nimetati uue sihtturuna Brasiiliat ja Iisraeli (loomasööt), Jaapan, Hong Kong, Sri Lanka, Tai, Taivan, Singapur (joogid), Araabia Ühendemiraadid (joogid, lihatooted). Kuna eksportijate seas olid kõige arvukamalt esindatud joogitootjad ning enamik neist pani uue sihtturuna kirja neli ja enam riiki, siis on joogitootjad ainsana esindatud kõigil tabelis välja toodud uutel sihtturgudel.

Küsimusele „Milliseid tegevusi uutele sihtturgudele laienemiseks teete?“ said ettevõtted vastata etteantud tegevuste kohta kas „jah, teeme“ või „ei tee“ (küsitlusankeet on toodud lisas 9) ning lisaks oli vastajal võimalus täpsustada tehtavaid tegevusi kommentaarides. Uutele sihtturgudele laienemiseks konkurentide ülesostmist või sihtturul juba tegutseva ettevõtjaga ühinemist eksportivad ettevõtjad eriti kõrgelt ei hinnanud: vaid 10% tunnistas, et tegeleb sellega (joonis 18). Põhiliselt panustatakse tootearendusele (90% eksportijatest), koostöövõimaluste otsimisele (86%) ja kõrgema lisandväärtusega toodete pakkumisele (83%). Ligi kolmveerand eksportivatest ettevõtetest koostab uutele turgudele laienemiseks ekspordiplaani ning investeerib tootmisseadmetesse ja –tehnoloogiasse (mõlemad 76%). Sageli käiakse ka turundusüritustel tooteid tutvustamas (72%).

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

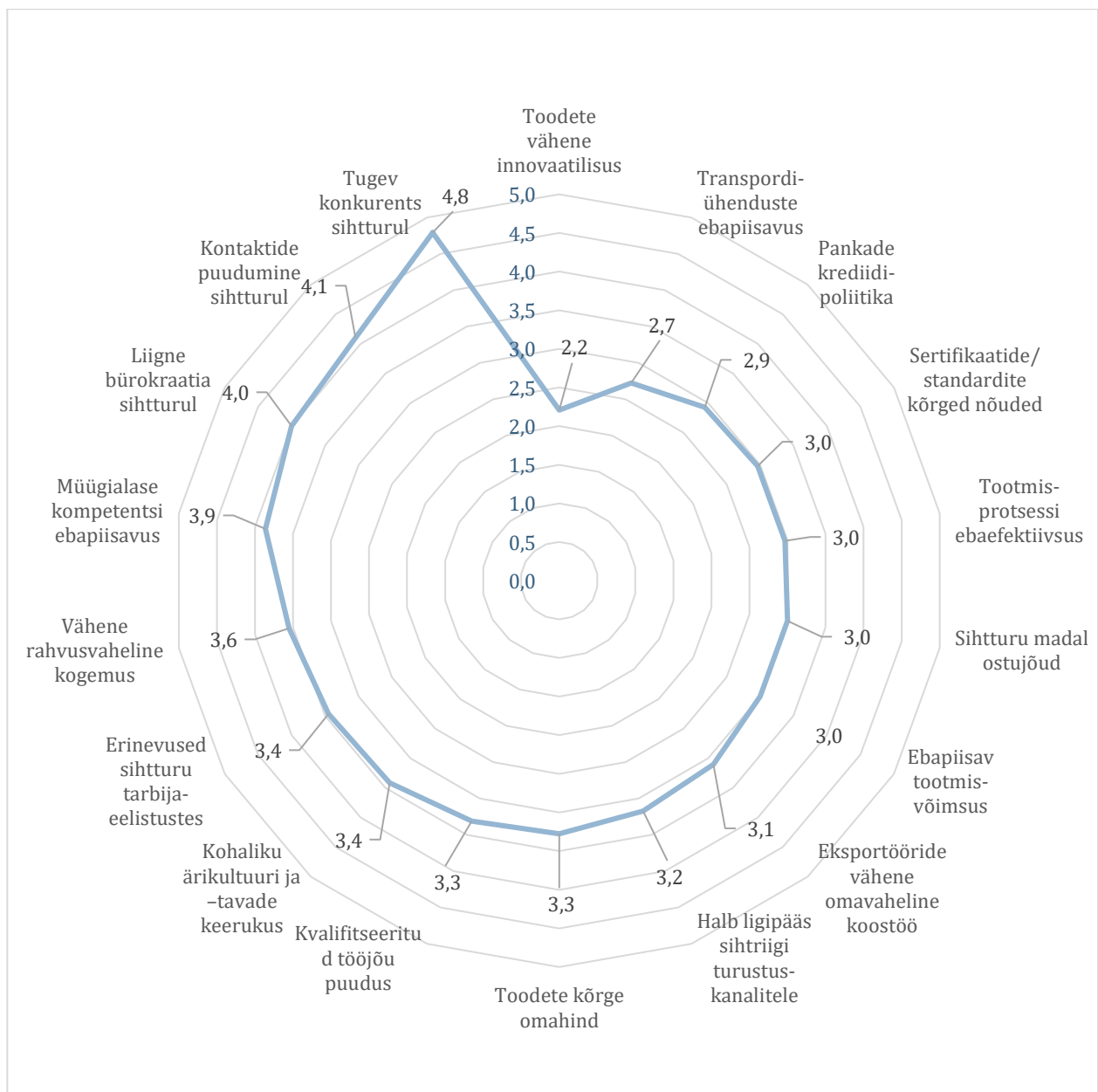
Joonis 18. Ettevõtete tegevused uutele sihtturgudele laienemiseks

Muudest tegevustest mainiti potentsiaalsete partnerite kaardistamist, sihtturu külastusi ja EASi nõu-nike kasutamist.

2.4.8. Ekspordi laienemist piiravad tegurid

Küsitlusele vastanud eksportivatelt ettevõtjatelt küsiti hinnangut peamiste probleemide kohta, mis pidurdavad uutele turgudele laienemist. Hinnanguid sai anda skaalal 1 – ei ole piirav tegur, 7 – on väga piirav tegur, 0 – ei oska öelda. Kõikide hinnatud tegurite kohta arvutati keskmine hinne.

Kõige enam uutele turgudele laienemist piiravaks teguriks osutusid tugev konkurents (4,8), kontaktide puudumine (4,1) ja liigne bürokraatia sihtturul (4,0; joonis 19). Kõige vähem piiravaks teguriks hinnati toodete vähest innovaativsust (2,2), transpordiühenduste ebapiisavust (2,7) ja pankade krediidipoliitikat (2,9).

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Joonis 19. Uutele sihtturgudele laienemist piiravate tegurite hinnang skaalal 1 – ei ole piirav tegur, 7 – on väga piirav tegur, 0 – ei oska öelda

Muudest piiravatest teguritest nimetati kontsernisiseseid piiranguid teatud turgudele laienemisel ning hetkel aktuaalset liikumispiirangut, mis takistab välismesside külastamist uute kontaktide hankimiseks.

2.4.9. Eksportijate ootused riigile

Küsitlusega koguti eksportivatelt toiduainete- ja joogitootmisega tegelevatelt ettevõtelt ka arvamusi selle kohta, milline võiks nende arvates olla riigi tugi ettevõtjate ekspordialaste tegevuste elluviimisel. Riigi tuge näevad eksportijad eelkõige paremini sihitud toetusmeetmetes, mis lähtuvad ettevõtte ekspordiplaanist ja sihtturgudest. Oluliseks peetakse ettevõtjatele hea infovälja loomist, et suureneks ettevõtjate teadlikkus riigipoolsetest meetmetest. Riigi rolli tähtsustatakse kontaktide ja teadmuse vahendajana, riikidevaheliste kokkulepete sõlmijana, saatkondade ja konsulaatide kaasajana Eesti ja Eesti toodete tutvustamisse. Arendamist vajavana nähakse riigi enda kuvandi tugevdamist, sertifitseerimise toetamist ning PTA arendamist selliselt, et amet oleks töösturitele suuremaks

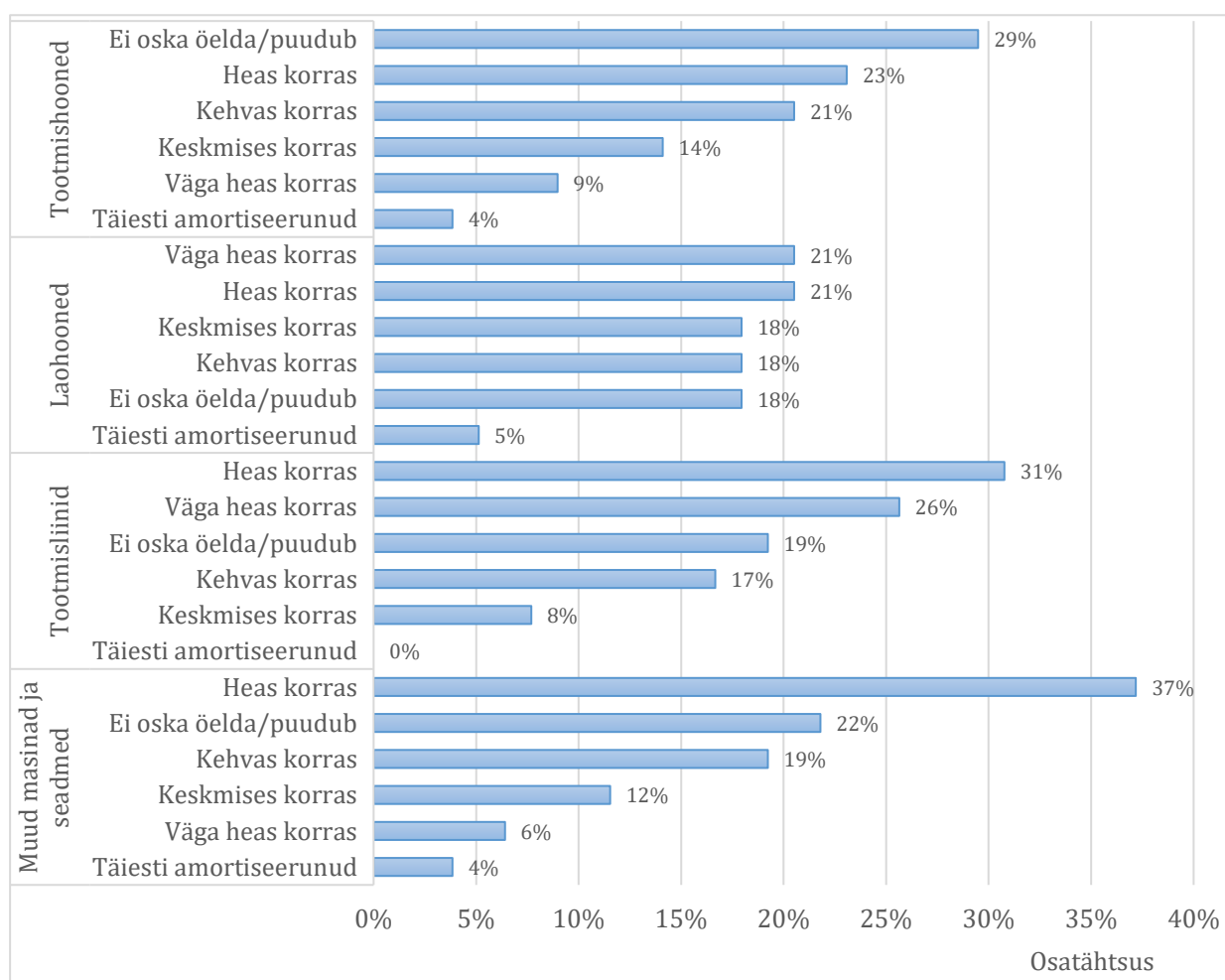
toeks uutele turgudele sisenemisel, varustades neid infoga sihtriigis kehtivatest nõuetest, tingimustest ja sertifikaatidest.

2.5. Põhivara ja investeeringud

2.5.1. Varade seisukord

Küsitluses uuriti toidu- ja joogitootjatelt, milliseks nad hindavad oma tootmiseks kasutatava vara seisukorda. Hindamiseks esitati tootmishooned, laohooned, tootmisliinid ning muud masinad ja seadmed ja hinnanguid sai anda järgmisel skaalal:

- 1 – väga heas korras (vara on viimase 5 a jooksul soetatud/renoveeritud),
- 2 – heas korras (vara on 6–10 a jooksul soetatud/renoveeritud),
- 3 – keskmises korras (vara vajab tihedamat hooldust),
- 4 – kehvaks korras (vara vajab lähiajal väljavahetamist/uuendamist),
- 5 – täiesti amortiseerunud (vara vajab kohest väljavahetamist/uuendamist),
- 0 – ei oska öelda/vara puudub.

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Joonis 20. Ettevõtete hinnang tootmisvara seisukorrale

Kõige paremaks hindasid küsitlusele vastanud ettevõtjad tootmisliinide seisukorda, kus väga heas ja heas korras olevaks märkisid tootmisliinide seisundit üle poolte ettevõtetest (vastavalt 26% ja 31%, joonis 20). Täiesti amortiseerunuks ei märkinud tootmisliinide seisukorda mitte keegi, kehvaks hinnati see 19% juhtudel ning keskmises korras olevaks 8% juhtudel. Tootmishooneid hindas väga heas

korras olevaks 9% vastanutest ning heas korras olevaks ligi veerand ettevõtetest (23%). Täiesti amortiseerunuks tunnistas hooned 4% vastanutest.

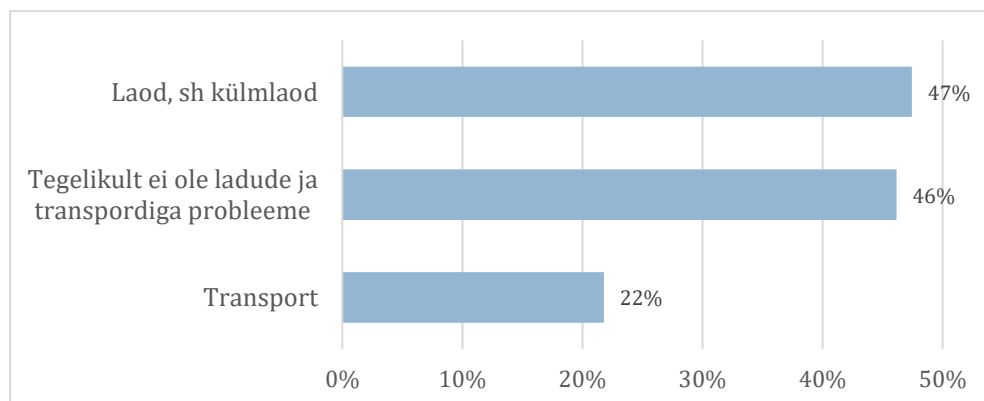
Laohoonete seisukorda hinnati üldjoontes kehvemaks kui muude varade olukorda: 5% vastanutest pidas neid täiesti amortiseerunuks ja 18% kehvast korras olevateks. Ligi viiendik vastanutest märkis enda kasutuses olevad laohooned kas väga heas või heas korras olevaks (mõlemal juhul 21%). Muid masinaid ja seadmeid hinnati kõige enam heas seisukorras olevaks (37%).

Kommentaaridest selgus, et enamjaolt hinnatakse oma tootmiseks kasutatavat vara heas korras olevaks, sest need ei ole väga vanad või on värskest renoveeritud. Leidub ettevõtteid, kelle seadmed on vähese võimsusega ning planeeritakse uusi soetada, et tõsta tootmisvõimsust. Probleemina nimetatakse pigem tootmisruume ja laopindu, mis vajavad põhjalikku ümberehitust või on renditud.

2.5.2. Ladustamine ja logistika

Küsitlusega koguti infot ka selle kohta, millised on ettevõttes esinevad peamised transpordi ja ladustamisega seotud probleemid. 46% ettevõtjatest vastas, et tegelikult neil ei ole ladude ja transpordiga probleeme. Kuna lubatud oli valida mitu vastust, siis leidis ka neid, kes küll märkisid, et probleeme pole, kuid märkisid siiski ka probleemkohaks ladude olemasolu ja/või transpordi (joonis 21). Enamjaolt viidati probleemile ladustamisega: laopinnad ettevõtte vajadustele väikeseks jäänud, kasutusel olevad ruumid on amortiseerinud või on algselt ehitatud muuks otstarbeks, külmuuridel halb isolatsioon, jahutusagregaadid vananenud. Probleeme külmuuridega mainisid joogitootjad, muude toiduainete ja pagaritoodete tootmisega tegelevad ettevõtted ning puu- ja köögivilja töötlemise ja säilitamisega tegelevad ettevõtted. Laopinna nappust kirjeldasid enam muude toiduainete ja joogitootmisega tegelejad.

Transpordiprobleemide puhul kirjeldati tõmbekeskustest kaugel asumist, transporditeenuse kulumist, samuti vananenud transpordivahendeid, viletsaid teeolusid ning vajadust spetsiifilise transpordi järele (külmuurtransport).

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused

Joonis 21. Transpordi ja ladustamisega seotud probleemidele viitamine

Üle poolte vastajatest märkis, et ettevõtte vajalikud laopinnad on ettevõtte omandis (55%). Veidi üle kolmandikul juhul on laopinnad pikaajaliselt renditud ning vaid 5% ettevõtjatest vastas, et laopinnad on renditud alla üheaastase tähtajaga. Muudest variantidest mainiti logistika täisteenususe kasutamist, logistika ja laohaldusteenuse ostmist või omanikele kuuluvate laopindade kasutamist.

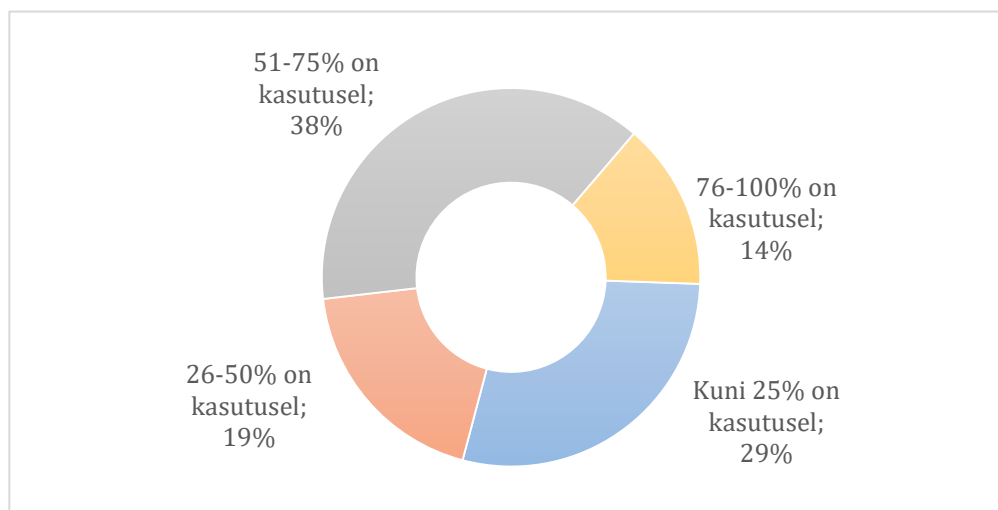
2.5.3. Tooraine töötlemisvõimsused

Küsitlusele vastanud ettevõtetel paluti valida oma põhiline tootmisvaldkond ning seejärel hinnata, kui suur osa ettevõtte tooraine töötlemisvõimsusest on selles valdkonnas hetkel kasutusel. Kahjuks jäi küsitlusele vastanud ettevõtete arv iga tegevusala kohta eraldi vaadelduna liiga väikeseks, et küsitluse tulemusi võiks laiendada kogu toidutööstuse kohta. Seetõttu on iga tegevusala juures välja toodud, kui suurt osa vastanud ettevõtteid konkreetse tegevusala ettevõtetest esindavad.

2.5.3.1. Lihätööstuse töötlemisvõimsus

Peamiseks tootmisvaldkonnaks liha töötlemise ja säilitamise ning lihatoodete tootmise valinud ettevõtete seas olid esindatud nii mikro-, väike-, keskmised kui suurettevõtted ning vastanud esindasid 15% lihatööstuse ettevõtetest. Nende seas valis lihatöötlemise enda peamiseks tegevusvaldkonnaks ka üks ettevõtte, kes äriregistri andmetel kuulus valimisse loomasööda tootjana (C109).

38% vastanutest märkis, et kasutab hetkel 51–75% oma potentsiaalsest töötlemisvõimsusest (joonis 22). Peaaegu täisvõimsusel ehk vahemikus 76–100% töötles erinevaid lihasaadusi 14% lihatöötlemisega tegelevatest ettevõtetest ning kuni veerandi oma töötlemisvõimsusest kasutab ära 29% selles valdkonnas tegutsejatest.

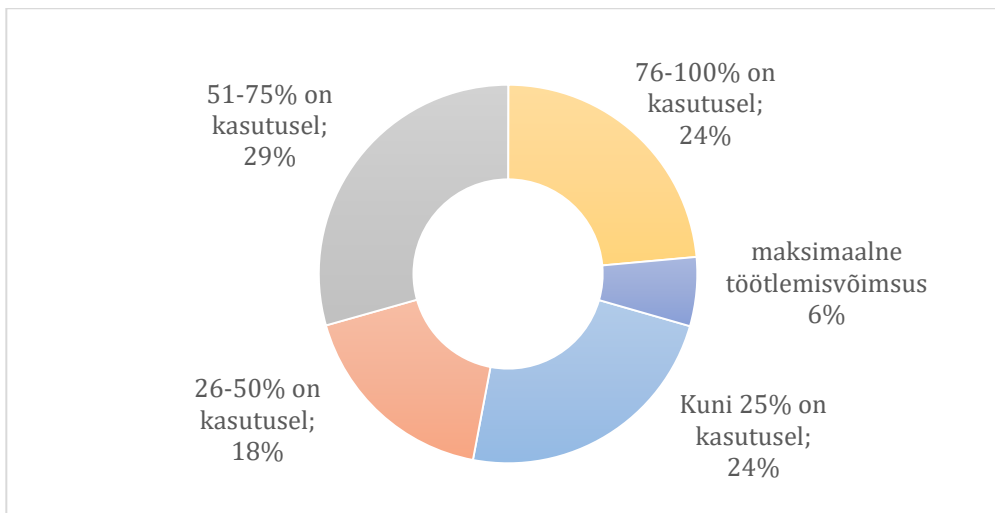
Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Joonis 22. Lihätööstusettevõtete hinnangud tooraine töötlemisvõimsusele (N=8)

Liha töötlemise ja säilitamise ning lihatoodete tootmisega tegelevatest ettevõtetest ei märkinud mitte keegi, et kasutusel oleks maksimaalne töötlemisvõimsus. Kõige enam olemasolevast tootmisvõimsusest on hetkel rakendatud sea- ja veiseliha töötlemises ning kõige vähem linnuliha töötlemises.

2.5.3.2. Puu- ja köögivilja töötlemise võimsus

Põhitegevuseks puu- ja köögivilja töötlemise ja säilitamise valinud ettevõtteid oli vastanute seas samuti kõigist suurusgruppidest ning vastajad esindasid 13% üldkogumisse kuulunud puu- ja köögivilja töötlemise ja säilitamisega tegelevatest ettevõtetest. Ligi veerand vastanud puu- ja köögiviljatöötlejatest töötles toorainet peaaegu täisvõimsusel, märkides vastuse vahemikus 76–100% ning umbes sama palju oli neid, kellel kasutusel kuni 25% kogu töötlemisvõimsusest (joonis 23). 6% vastanutest märkis, et toorainet töödeldakse maksimaalsel võimsusel.

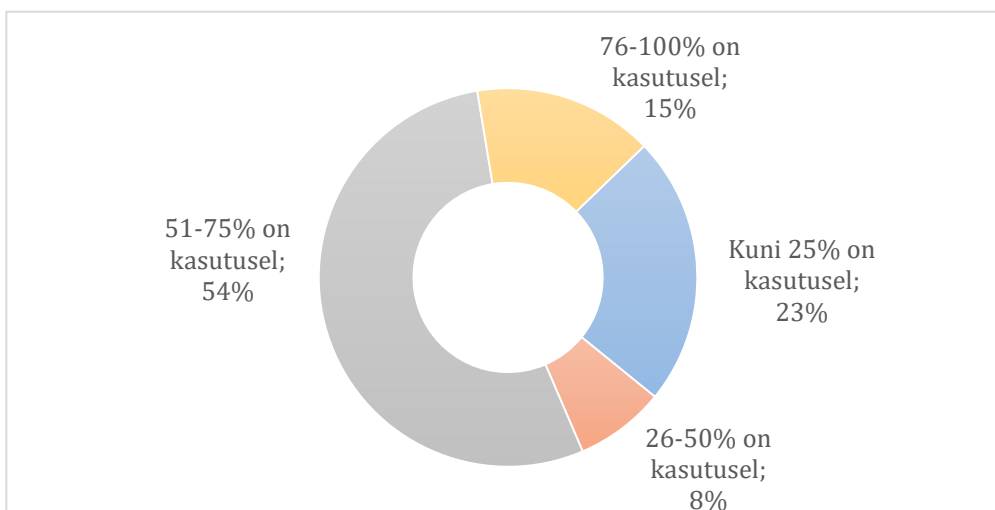
Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Joonis 23. Puu- ja köögivilja töötlejate hinnangud tooraine töötlemisvõimsusele (N=10)

Kartuli töötlemisel märgiti teistest vähem töötlemisvõimsust ja proportsionaalselt palju vastusevariante „ei oska öelda“, mis võib tähendada nii seda, et vastajate seas ei olnud eriti palju kartulit toorainena kasutavaid ettevõtteid kui ka seda, et etteantud töötlemisvaldkonnad ei olnud puu- ja köögivilja töötlemise ja säilitamise põhitegevuseks valinud ettevõtetele piisavalt sobivad. Siiski esines selles tootmisvaldkonnas vaid üks sellekohane kommentaar: „Tulenevalt ettevõtte portfelli laiuusest pole ülevalpool toodud kategooriad õiged kirjeldama kogu ettevõtte tootmisvõimsust“.

2.5.3.3. Piimatööstuse töötlemisvõimsus

Piimatoodete tootmisega tegelevate ettevõtete seas olid esindatud mikroettevõtted, keskmise suurusega ning suured ettevõtted. Vastajad esindasid 15% piimatööstuse ettevõtetest. Üle poole küsitlusele vastanud piimatöötlemisega tegelevatest ettevõtetest kasutab tooraine töötlemiseks 51–75% oma potentsiaalsest töötlemisvõimsusest (joonis 24). Ligi veerand vastanutest kasutab kuni 25% kogu töötlemisvõimsusest ning 15% töötleb toorainet 76–100% võimsusega.

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Joonis 24. Piimatoodete tootjate hinnangud tooraine töötlemisvõimsusele (N=5)

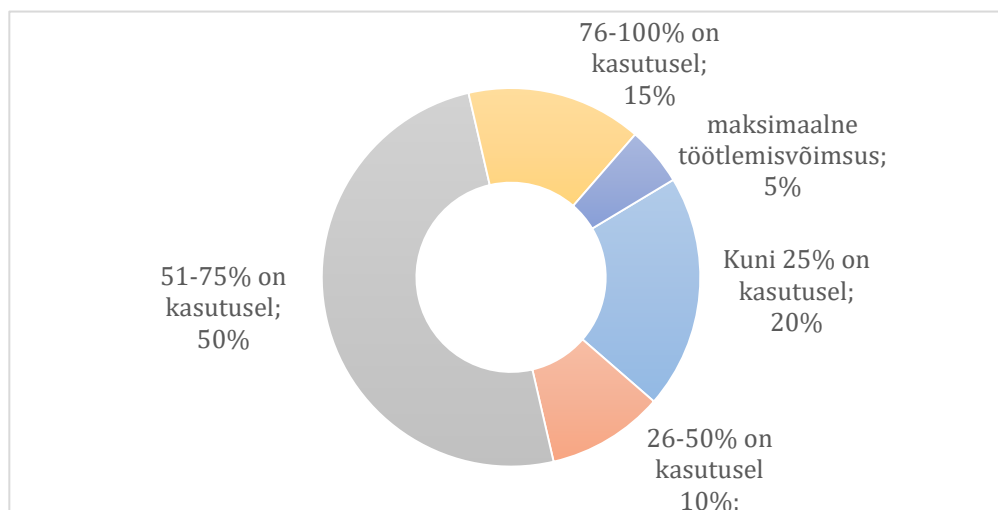
Juustutootmises olid kasutuses olevad tootmisvõimsused tootjate lõikes varieeruvad: rohkem on neid, kelle tooraine töötlemise võimsus on kuni 25% ning võrdsest märgiti töötlemisvõimsuseks nii

26–50%, 51–75% kui ka 76–100%. Või tootmisel on kasutusel üle poole töötlemisvõimsusest; piimapulbri ja muu piimatootmisel on kasutusel 51–75%. Maksimaalset tootmisvõimsust ei kasuta hetkel ükski piimatöötaja.

2.5.3.4. Jahu, tangainete, tärklise ning pagari- ja makarontoodete tootjate töötlemisvõimsus

Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootjad ning pagari- ja makarontoodete tootjad said küsitlusele vastates valida kahest tegevusalast kombineeritud tegevusala (EMTAK C106 + C107). Jahu- ja hutootjaid oli valimis suhteliselt vähe ja küsitlusele vastas neist 42%. Vastajate seas olid esindatud ainult mikro- ja väikeettevõtted. Pagaritööstuse ettevõtteid tegutseb Eestis palju, kuid neist küsitlusele vastas 8% ettevõtetest. Vastajad esindasid mikro- ja keskmise suurusega ettevõtteid.

Nende kahe valdkonna esindajad said tootmisvõimsust ühiselt märkida kahes kategoorias: toorainete nagu jahu, tangainete, tärklisetoodete tootmine ning töödeldud toodete nagu leiva- ja saiatoodete, kuivikute, küpsiste, makaronitoodete jmt tootmine. Pooled vastanud ettevõtetest märkisid töötlemisvõimsuseks 51–75%, ent esines ka selliseid tootjaid, kes töötavad maksimaalse tootmisvõimsusega (joonis 25). Viies ettevõtetest töötleb toorainet kuni 25% võimsusega, 15% aga vahemikus 76–100%.

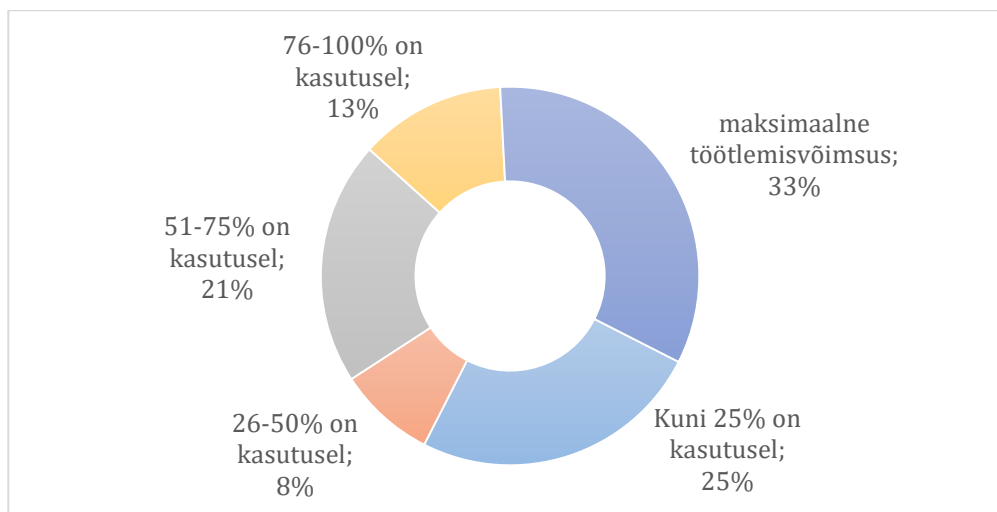

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Joonis 25. Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootjate ning pagari- ja makarontoodete tootjate hinnangud tooraine töötlemisvõimsusele (N=18)

2.5.3.5. Muude toiduainete töötlemisvõimsus

Muude toiduainete tootmisega tegeleb Eestis samuti suur hulk ettevõtteid; küsitlusele vastas neist 10%. Vastajate seas on esindatud kõik ettevõtete suurusgruppid alates mikroettevõttest kuni suurettevõtteni. Veerand küsitlusele vastanud muude toiduainete tootjatest märkis, et töötleb toorainet kuni 25% võimsusega, 8% võimsusel 26–50%, ligi viies vahemikus 51–75% ning 13% märkis, et töötlemiseks kulub 76–100% kogu töötlemisvõimsusest (joonis 26). Koguni kolmandik muude toiduainete tootjatest töötleb toorainet maksimaalse töötlemisvõimsusega.

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Joonis 26. Muude toiduainetootjate hinnangud tooraine töötlemisvõimsusele (N=17)

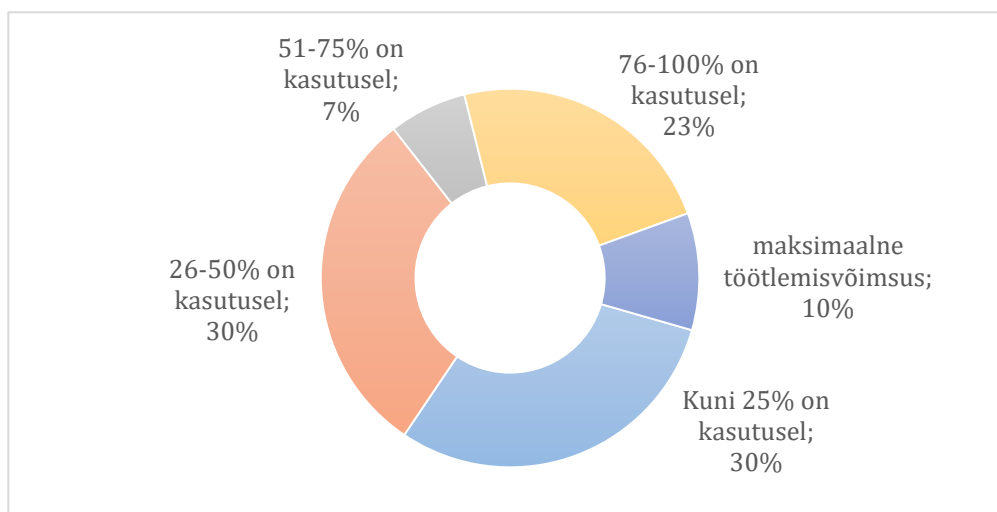
Valmistoitude tootmises on olenemata ettevõtete suuruselt tooraine töötlemisvõimsused väga erinevad: maksimaalse võimsusega töötab 18% ettevõtetest, ligi veerandil on töötlemisvõimsus 51–75% ning muid võimsusvahemikke märkisid võrdselt 12% ettevõtteid.

Suhkru, kakao, šokolaadi, tee, kohvi ja maitseainete tootjatest pooltel on kasutusel maksimaalne tootmisvõimsus, väiksematel tootjatel siiski ka kuni 25% potentsiaalsest töötlemisvõimsusest.

Muude toiduainete tootjate seas leidus ettevõtteid, kes muuhulgas ka loomasööda tootmisega tegelesid. Tooraine töötlemisvõimsuseks märkisid nad loomasööda tootmisel kas maksimaalne tootmisvõimsus (6%) või kuni 25% (12%).

2.5.3.6. Joogitootjate töötlemisvõimsus

Joogitootmisega tegelevaid ettevõtteid vastas küsitlusele 23%, enamjaolt mikroettevõtted, ent esines ka suuri ja väikese suurusega ettevõtteid. Ligi veerand küsitlusele vastanud joogitootjatest kasutab töötlemiseks 76–100% oma potentsiaalsest töötlemisvõimsusest ning 10% töötleb maksimaalse töötlemisvõimsusega (joonis 27). 30% oli neid ettevõtteid, kes märkisid töötlemisvõimsuseks kuni 25% ning sama palju neid, kes kasutavad 26–50% kogu töötlemisvõimsusest.

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

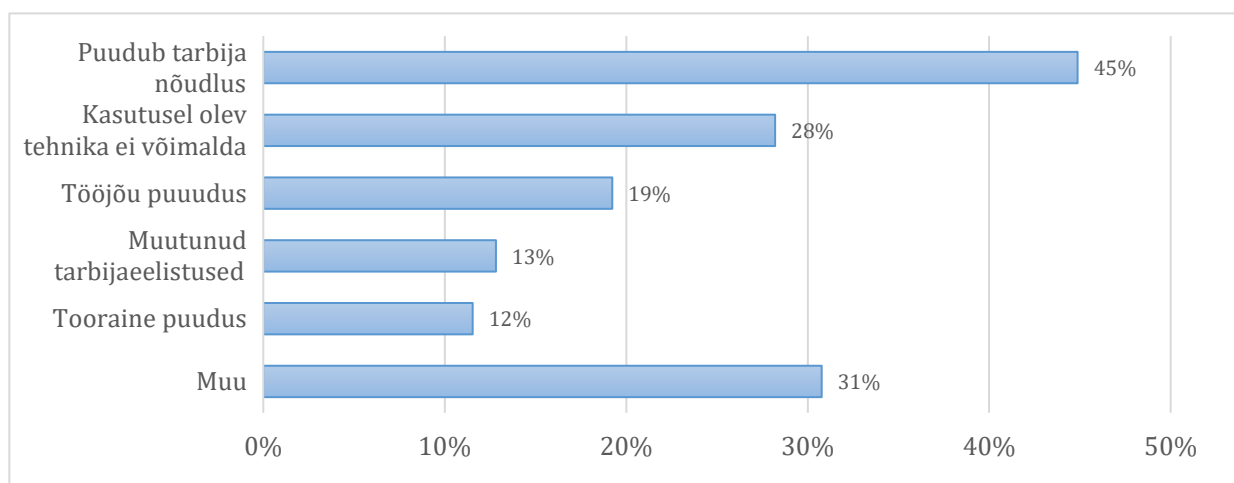
Joonis 27. Joogitootjate hinnangud tooraine töötlemisvõimsusele (N=20)

Maksimaalse tootmisvõimsusega töötab 10% alkoholivabade ning 5% alkoholsete jookide tootjatest. Alkoholivabade jookide tootjate seas on kasutusel olevad tootmisvõimsused väiksemad: kuni 25%lise võimsusega töötab neist 35% ja kuni 50%lise võimsusega 30%; vaid 5% kasutab tootmisvõimsusest 76–100%.

Ligi kolmandikul alkoholitootjatest jääb tootmisvõimsus vahemikku 76–100%, veerand neist ettevõtetest töötab kuni 50%lise võimsusega.

2.5.4. Kogu töötlemisvõimsuse mittekasutamise põhjused

Töötlemisvõimsuse kogupotentsiaali mittekasutamisele toodi küsitlusele vastamisel erinevaid põhjendusi. Peamise põhjusena märgiti tarbija nõudluse puudumist (45%, joonis 28). 28% ettevõtjatest vastas põhjendusena, et kasutusel oleva tehnika lihtsalt ei võimalda koguvõimsusel toota. Tööjõu puudus, muutunud tarbijaelistused ning tooraine puudus märgiti ära alla viiendiku ettevõtete poolt.

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused

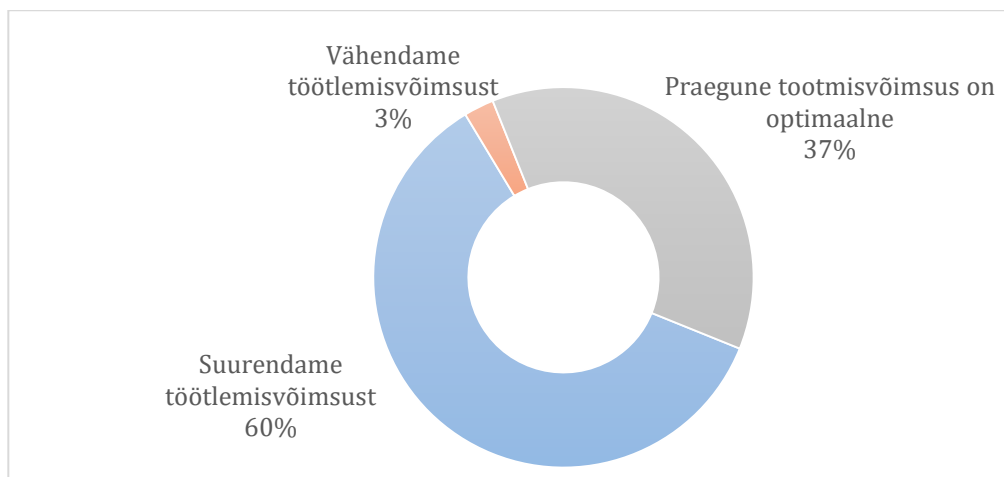
Joonis 28. Toidu- ja joogitootjate hinnangud tooraine töötlemisvõimsusele

Muudest põhjustest mainiti sagedamini seda, et tootmise laiendamiseks on investeeringuid tehtud hiljuti ning ettevõtte ei ole veel jõudnud kogu tootmispotentsiaali rakendada või on tootmine alles käivitamisel. Samuti nimetati probleeme müügitööga, logistikaga, bürokraatiaga.

2.5.5. Tulevikuplaanid töötlemisvõimsuse osas

Küsimusele, millised on küsitlusele vastanud toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete tulevikuplaanid tooraine töötlemisvõimsuse osas, vastas 60% ettevõtetest, et kavatsevad töötlemisvõimsust suurendada (joonis 29).

Veidi üle kolmandiku ettevõtetest leidis, et nende praegune tootmisvõimsus on juba optimaalne ning vaid 3% kavatseb töötlemisvõimsust vähendada hakata. Töötlemisvõimsust tõsta planeerivad ettevõtted kavandavad uusi investeeringuid uute või täiendavate seadmete hankimiseks, uute tootmishoonete ehitamiseks. Samas ollakse ka juba olemasoleva sisseseadega võimelised tootmist kahe- või kolmekordistama juhul, kui nõudlus peaks suurenema. Ka uute turgude ja tarbijagruppide leidmisse on kavas panustada.

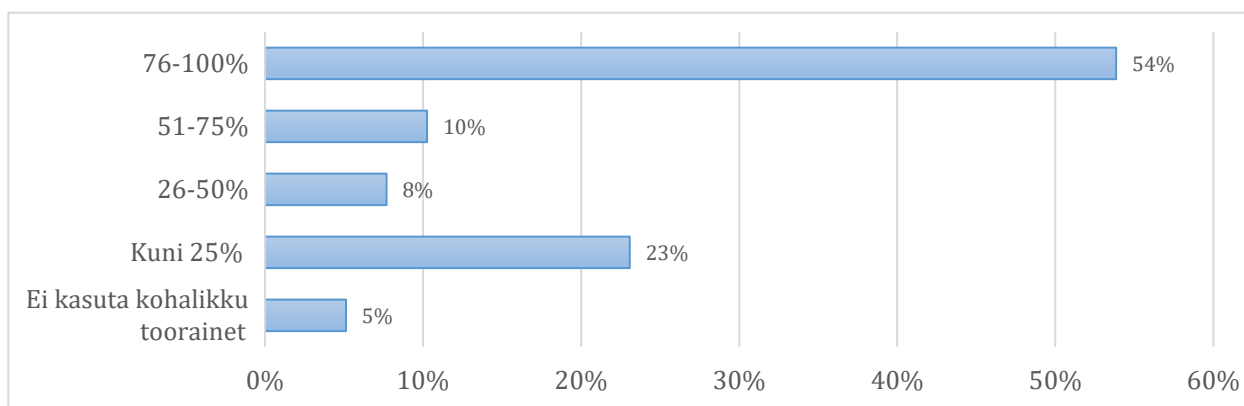

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Joonis 29. Ettevõtete tulevikuplaanid töötlemisvõimsuse osas

2.5.6. Kohaliku tooraine kasutamine

Küsitlusele vastanud ettevõtjatel paluti hinnata, kui suure osa tootmises kasutatavast toorainest on kohalikku päritolu. Üle poolte vastanutest märkis, et kasutab 76–100% kohalikku päritolu toorainet (joonis 30). Üldse ei kasuta kohalikku toorainet 5% vastanutest, nende seas on kõik erineva tegevusvaldkonnaga ettevõtted.

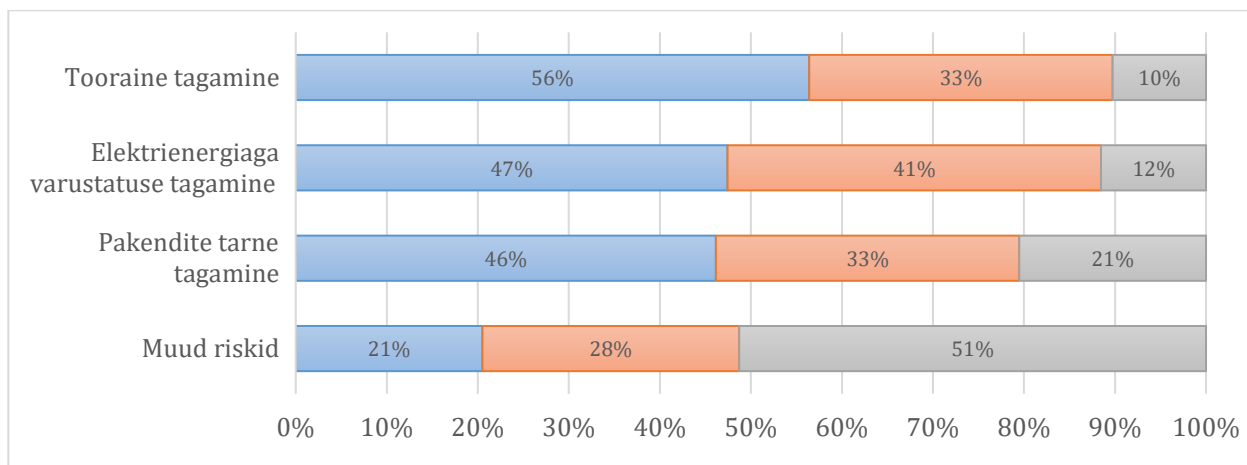
Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Joonis 30. Kohaliku tooraine kasutamise hinnangud

Tulevikus ei kavatse ükski küsitlusele vastanud ettevõtte kohaliku tooraine kasutamist vähendada ning ligi 70% ei plaani tooraine osas mingeid muudatusi. Kolmandikul ettevõtetest on kavas kohaliku tooraine kasutamist suurendada.

2.5.7. Tootmisriskide maandamine

Küsitlusega uuriti toiduainete- ja joogitootmisega tegelevatelt ettevõtetelt peamiste tootmise riskitegurite (elektrienergiaga varustatuse, pakenditarne ja tooraine tagamine) maandamise kohta. Lisaks paluti vajadusel täpsustada, milliseid muid riskitegureid maandatakse. Selgus, et peamiste riskitegurite maandamisega tegeleb vaid osa toidu- ja joogitootmise ettevõtetest. Näiteks tooraine tagamise riski maandamisega tegeleb 56% vastanutest, kolmandik ei maanda seda riski ning 10% hindab, et see ei ole oluline risk (joonis 31). Elektrienergiaga varustatuse tagamise riski, mis Eestis viimastel aastatel esinenud tormide arvestades üha aktuaalsemaks on tõusnud, peab oluliseks maandada 47% ettevõtetest ning 12% neist leiab, et see risk ei ole oluline. Pakendite tarne tagamist peab oluliseks 46% vastanutest.

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Joonis 31. Tootmisriskide maandamise hinnangud

Muude riskidena mainiti mitmel korral muutusi majanduskeskkonnas kas populistlike otsuste või ootamatute sündmuste mõjul, praegust olukorda pandeemia tingimustes seatud piirangutega, ent ka tööjõufaktorit ja loomataude.

2.5.8. Investeeringud

Äriregistri andmetel tegid 2019. aastal toiduainete- ja joogitootmisega tegelevad ettevõtted keskmiselt 207 900 euro ulatuses investeeringuid, mis oli võrreldes 2015. aastaga ligi kolmandiku võrra rohkem (tabel 23). Perioodil 2015–2019 tegid kõige mahukamaid investeeringuid piimatoodete tootjad, keskmiselt 479 900 eurot aastas. Liha töötlemise ja säilitamise ning lihatoodete tootmisega tegelevad ettevõtted on investeerinud keskmiselt 442 800 eurot ning joogitootjad 306 000 eurot aastas. Ülejäänud tegevusaladel tehti viie aasta jooksul investeeringuid keskmiselt 132 400–145 400 euro ulatuses aastas. Puu- ja köögivilja töötlemise ja säilitamise tegevusala ettevõtetes on investeeringuid tehtud tunduvalt vähem kui ülejäänud tegevusaladel, keskmiselt 35 500 eurot aastas.

Tabel 23. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete investeeringud materiaalsesse põhivarasse, 2015–2019 (keskmiselt ettevõtte kohta)

(tuhandetes eurodes)

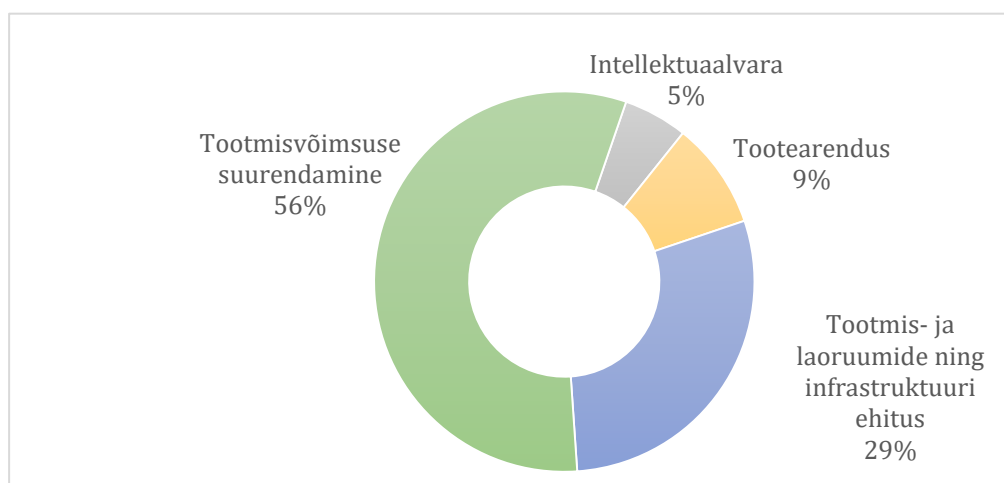
EMTAK 2008	Tegevusala	2015	2016	2017	2018	2019	Aastakeskmine investering 2015–2019
101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	550,7	540,0	415,5	318,6	389,0	442,8
103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	31,0	39,2	43,9	34,5	28,9	35,5
105	Piimatoodete tootmine	431,8	322,6	551,6	588,1	505,3	479,9
106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	130,3	234,7	93,0	82,6	186,2	145,4
107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	46,4	65,2	248,3	230,0	72,2	132,4
108	Muude toiduainete tootmine	69,2	82,4	148,0	196,0	183,7	135,9
109	Valmis loomasööda tootmine	30,4	65,8	95,8	211,5	275,4	135,8
110	Joogitootmine	265,2	333,9	216,1	307,2	407,7	306,0
	Kõik	158,6	172,9	221,8	234,0	207,9	199,1

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused tasakaalustatud paneelandmetel.

2.5.9. Küsitletute investeeringud 2015–2019

Ankeetküsitluses küsimusele ajavahemikus 2015–2019 tehtud investeeringute kohta antud vabavastustest selgus, et vastajate seas oli nii neid, kes ei teinud viidatud perioodil investeeringuid, kui neid, kes võtsid ette põhjalikke ehitustöid ja sisseeadete soetamisi. Kirjeldatud info kodeeriti märksõnadega ning selle esinemissageduse alusel koostati investeeringute pingerida (joonis 32).

Valdav osa investeeringutest olid suunatud tootmisvõimsuse suurendamisele ning selleks soetati uusi tootmiseadmeid või –tehnoloogiaid. Järgmise investeeringute grupi moodustasid tootmis- ja laoruumide ning infrastruktuuri ehitused, et tõsta toodete kvaliteeti ja parandada töötingimusi. 9% ettevõtetest mainis eraldi investeerimist tootearendusse ning 5% kirjeldas investeeringuid kaubamärkide, patentide ja sertifikaatide omandamiseks. Tehtud investeeringute tulemusena on paranenud toodete ja pakendite kvaliteet, suurenenud tootmismahud, lühenenud tarneahelad ning paranenud toodete turundus.

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Joonis 32. Aastatel 2015–2019 teostatud investeeringute jaotus

2.5.10. MAK 2014–2020 meetme 4.2 rakendamine (v.a rahastamisvahend)

Perioodil 2015–2019 oli mikro- ja väikeettevõtjatel võimalus taotleda MAK 2014–2020 põllumajandustoodete töötlemise ning turustamise investeeringutoetuse meetmest 4.2 toetust või kasutada RVd.

Perioodi 2015–2019 jooksul esitati kokku 281 taotlust investeeringutoetuse saamiseks (tabel 24). Keskmiselt kolmandik esitatud taotlustest jäid rahuldamata⁷, kusjuures 2015. aastal ei vastanud toetuse saamise tingimustele rohkem kui pooled (53%) taotlustest. Perioodi jooksul said rahuldava otsuse kokku 185 taotlust, sh valdav enamus (92%) neist olid ainult Eesti kapitalil põhinevad ettevõtted.

Aastatel 2015–2019 toetati toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete investeeringuid kogusummas 115 mln eurot, rahuldatud⁸ toetuste summa oli 38 mln eurot ja keskmiseks toetuse summaks kujunes 205 000 eurot. Investeeringutoetus moodustas keskmiselt 33% investeeringu kogumaksumusest. Perioodi jooksul on toiduainete- ja joogitootmisega tegelevatele ettevõtetele investeeringutoetusi välja makstud ligi 17 mln eurot.

⁷ PRIA on teinud projektitaotluse mitterahuldamise otsuse.

⁸ PRIA on teinud projektitaotluse rahuldamise otsuse.

Tabel 24. MAK 2014–2020 meetme 4.2 rakendamine (v.a RV), 2015–2019

	2015	2016	2017	2018	2019	Kokku
Esitatud taotluste koguarv	61	79	45	42	54	281
Rahuldatud taotluste arv	29	59	34	27	36	185
sh 100% Eesti kapitalil põhinevad ettevõtted	28	57	31	24	30	170
sh välisosaluse vähemusega ettevõtted	1	2	3	2	3	11
sh välisosaluse enamusega ettevõtted					1	1
sh 100% välisosalusega ettevõtted				1	2	3
Rahuldamata jäetud taotluste arv	32	20	11	15	18	96
Rahuldamata jäetud taotluste osatähtsus, %	52,5%	25,3%	24,4%	35,7%	33,3%	34,2%
Rahuldatud investeeringu kogumaksumus, mln €	20,0	30,7	32,6	13,0	18,6	114,8
Keskmine investeeringu maksumus, mln €	0,7	0,5	1,0	0,5	0,5	0,6
Rahuldatud toetuse summa, mln €	6,6	10,6	9,5	4,8	6,5	37,9
Keskmine rahuldatud toetuse summa taotluse kohta, mln €	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2
Rahuldatud toetuse osatähtsus investeeringu kogumaksumusest	32,8%	34,4%	29,2%	36,9%	35,0%	33,0%
Makstud toetuse summa, mln €	0,0	0,6	4,2	7,4	4,3	16,5

Algandmed: PRIA. Autorite arvutused.

Tabelis 25 on tegevusalade lõikes välja toodud keskmised investeeringute maksumused vastavalt sellele, kas investeeringutoetus oli PRIA andmetel perioodi lõpuks osaliselt või täielikult välja makstud või veel välja maksmata. Kui aktiivseteks ettevõteteks lugeda need ettevõtted, kellel äriregistri andmetel oli müügitulu 2019. aastal suurem kui null eurot, siis kokkuvõttes tegutsesid 2019. aasta lõpus aktiivselt 79% nendest ettevõtjatest, kellel investeering oli veel lõpule viimata ja toetus välja maksmata. 94% ettevõtjatest, kellel oli investeering lõpetatud ja toetus välja makstud, olid jätkuvalt ka 2019. aastal aktiivselt tegutsevad.

Tabel 25. Meetmest 4.2 investeeringutoetust saanud toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete investeeringu maksumus, toetuse summa ja aktiivsus tegevusalade lõikes, 2019

EM-TAK 2008	Tegevusala	Keskmine investee- ringu maksumus, tuhat €		Keskmine rahuldatud toetuse summa taot- luse kohta, tuhat €		Aktiivsete ettevõtete osatähtsus (müügitulu > 0€)	
		Ei ¹	Jah ²	Ei ¹	Jah ²	Ei ¹	Jah ²
101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatootete tootmine	301,6	957,8	124,3	308,0	100,0%	100,0%
103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	530,2	285,4	234,6	112,5	100,0%	100,0%
105	Piimatoodete tootmine	1 269,2	1 122,3	432,0	443,0	100,0%	100,0%
106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärk- lissetoodete tootmine		592,5		202,6		100,0%
107	Pagari- ja makarontoodete toot- mine	216,7	1 678,4	84,5	443,8	100,0%	100,0%
108	Muude toiduainete tootmine	881,8	1 179,9	293,5	433,1	100,0%	100,0%
109	Valmis loomasööda tootmine	1 148,9	51,5	310,5	20,6	100,0%	100,0%
110	Joogitootmine	689,5	995,6	260,8	362,8	100,0%	100,0%
	Muud tegevusalad, v.a toidu või joogitootmine ³	841,0	290,6	271,2	112,2	54,5%	76,2%
	Kõik	767,6	867,3	259,6	283,3	79,2%	94,2%

¹Ei – toetus on välja maksmata

²Jah – toetus on osaliselt või täielikult välja makstud

³ – muud tegevusalad koondab neid ettevõtteid, kelle põhitegevusala toetuse taotlemise hetkel oli toiduainete- ja joogitootmine, kuid 2019. a lõpul enam ei olnud. Nende ettevõtete hulgas on ka väikekäitlejaid.

Algandmed: PRIA, Äriregister. Autorite arvutused.

Kui toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete puhul olid kõik investeeringutoetusele rahuldava otsuse saanud ettevõtted jätkuvalt aktiivsed, siis perioodi jooksul põhitegevusala vahetanud ettevõtetes see nii ei olnud (tabelis 25 Muud tegevusalad, v.a toidu või joogitootmine): 55% muudel tegevusaladel tegutsenud ettevõtetest, kellele ei olnud 2019. aastaks veel toetust välja makstud, ei olnud äriregistri andmetel 2019. aastal müügitulu. Aga ka 76% nendest ettevõtetest, kellele oli toetus juba välja makstud, ei olnud 2019. aastal enam aktiivsed ja neil puudus müügitulu.

Kokkuvõttes ei ole investeeringute tegemine toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete võlakoormust suurendanud (lisa 4). Tegevusalade löikes on 2015. ja 2019. aasta võrdluses liha töötlemise ja säilitamise ning lihatoodete tootmise, piimatoodete tootmise ning pagari- ja makarontoodete tootmise ettevõtetel võlakoormus siiski mõnevõrra suurenenud ja seda pigem nende ettevõtete grupis, kes ei olnud veel investeeringutoetust saanud.

Varade puhasrentaablus (ROA) oli MAKi meetmest 4.2 investeeringutoetust saanud ettevõtetel suurenenud keskmiselt 2,2% võrra, ning nendel, kes investeeringutoetust ei saanud, oli ROA tase vähenenud keskmiselt 3,1% võrra. Tegevusalade löikes olid muutused ROA tasemes 2015. ja 2019. aasta võrdluses väga erinevad (lisa 4).

Omakapitali puhasrentaablus (ROE) vähenes investeeringutoetust saanud ettevõtetel keskmiselt 2,9% võrra ning investeeringutoetust mittesaanutel 7,0% võrra (lisa 4).

Äriregistri ja PRIA andmetel seisuga 31.12.2019 olid investeeringutoetust saanud toidu- või joogitootmisega tegelevatel ettevõtetel bilansi maht, materiaalse põhivara väärtus ja ka kohustused keskmiselt rohkem kui kaks korda suuremad kui toetust mittesaanutel (tabel 26). Tegevusalade löikes oli aga piimatoodete tootmise ja joogitootmise ettevõtete puhul investeeringutoetust saanud ettevõtetel bilans maht väiksem kui mittesaanutel.

Tabel 26. Meetmest 4.2 investeeringutoetust saanud ja mittesaanud toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete bilansi maht, materiaalne põhivara ja kohustused kokku, seisuga 31.12.2019 (keskmiselt ettevõtte kohta)

(miljonites eurodes)

EM-TAK 2008	Tegevusala	Bilansi maht		Materiaalne põhivara		Kohustused kokku	
		Ei ¹	Jah ²	Ei ¹	Jah ²	Ei ¹	Jah ²
101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	3,4	6,0	2,1	2,6	2,2	2,3
103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	0,4	0,6	0,1	0,3	0,1	0,2
105	Piimatoodete tootmine	5,1	4,2	2,3	2,7	1,3	2,7
106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	6,3	.	0,7	.	3,6	.
107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	0,7	5,2	0,2	3,2	0,2	2,2
108	Muude toiduainete tootmine	1,3	3,5	0,6	1,7	0,5	1,7
109	Valmis loomasööda tootmine	2,1	.	1,0	.	0,7	.
110	Joogitootmine	4,5	2,2	1,0	1,5	1,5	1,0
	KÕIK	1,9	3,9	0,7	2,1	0,7	1,7

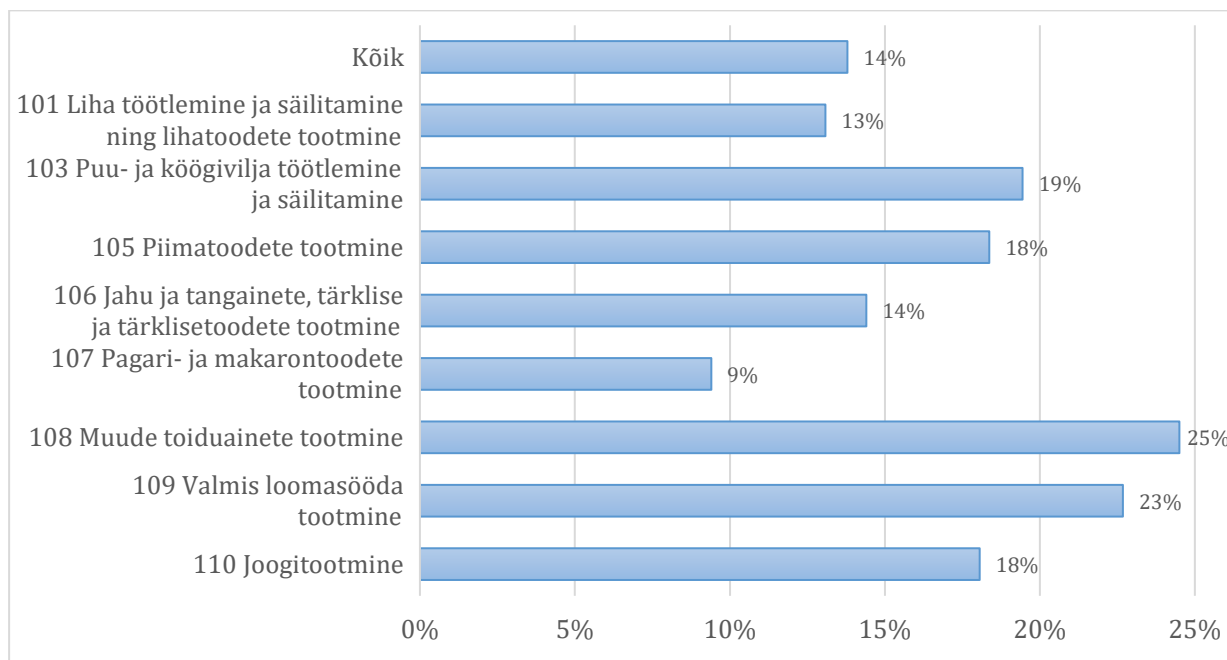
¹Ei – Meetmest 4.2 investeeringutoetust mittesaanud ettevõtted

²Jah – Meetmest 4.2 investeeringutoetust saanud ettevõtted

. grupis on alla 5 ettevõtte, mistõttu andmeid ei avalikustata

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused tasakaalustatud paneelandmetel.

Perioodil 2015–2019 MAKi meetmest 4.2 investeeringutoetust saanud ettevõtetel moodustas investeeringutoetus keskmiselt 14% investeeringu kogusummast (joonis 33). Tegevusalade lõikes oli investeeringutoetuse osatähtsus väga erinev, alates 9% pagari- ja makarontoodete tootmises kuni 25% muude toiduainete tootmises.

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused.

Joonis 33. Meetmest 4.2 investeeringutoetust saanud toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete investeeringutoetuste osatähtsus investeeringute kogusummast perioodi 2015–2019 keskmisena

2.5.11. MAK 2014–2020 meetme 4.2 rahastamisvahendi kasutamine

Aastatel 2016–2019 oli võimalus põllumajandustoodete töötlemiseks ja turustamiseks vajalike investeeringute finantseerimiseks kaasata laenuvahendeid MES pakutava rahastamisvahendi kaudu MAKi meetme 4.2 toetatavate tegevuste jaoks. Laenu saamiseks tuli MESile esitada vormikohane taotlus. Nelja aasta jooksul rahuldati kokku 18 taotlust summas 3,4 mln eurot (tabel 27). Keskmiseks laenu summaks kujunes 191 200 eurot ja planeeritud investeeringute tulemusena plaanitakse luua kokku 85 uut töökohta.

Tabel 27. MAK 2014–2020 meetme 4.2 rahastamisvahendi kasutamine, 2016–2019

	2016	2017	2018	2019	Kokku
Rahuldatud taotluste arv	3	7	1	7	18
Rahuldatud laenu summa, €	990 000	1 361 590	41 691	1 048 960	3 442 241
Keskmine rahuldatud laenu summa taotluse kohta, €	330 000	194 513	41 691	149 851	191 236
Loodavate töökohtade arv	35,0	20,0	0,0	30,5	85,5

Algandmed: MES. Autorite arvutused.

MAKi meetmest 4.2 RVst laenu saanud ettevõtete keskmised bilansi mahud kasvasid 2017. aastal hüppeliselt (tabel 28), seda nii põhivara kui ka kohustuste kasvu arvelt. Kui võlakordaja oli juba 2015. ja 2016. aastal ületanud riski piiri, siis aastal 2017 oli võlakordaja keskmiselt tasemel 0,85. 2019. aastaks on võlakordaja küll veidi langenud (0,81), kuid endiselt siiski liiga kõrge. Lisaks on 2019. aastaks RVD kasutanud ettevõtted langenud kahjumisse, mistõttu ka ROA ja ROE olid väga madalal tasemel.

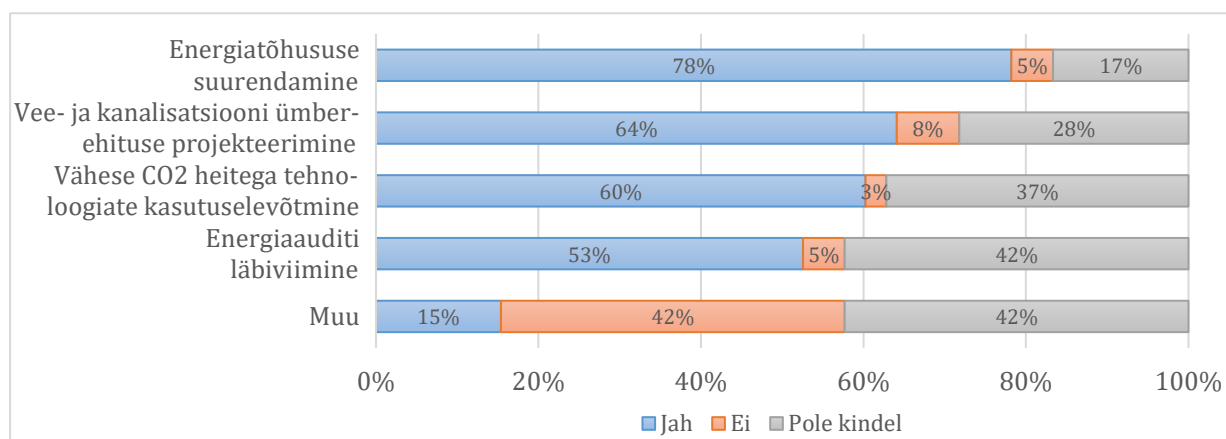
Tabel 28. Meetme 4.2 rahastamisvahendit kasutanud toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete majandusnäitajad, 2015–2019 (keskmiselt ettevõtte kohta)

Näitaja	2015	2016	2017	2018	2019
Bilansi maht, €	524 601	630 626	1 509 385	1 571 676	1 601 776
Põhivara kokku, €	430 039	520 164	1 326 047	1 439 486	1 476 414
Materiaalne põhivara, €	413 829	497 025	1 325 922	1 439 361	1 452 539
Kohustused kokku, €	379 373	448 036	1 280 634	1 241 571	1 298 959
Omakapital, €	145 228	182 590	228 752	330 105	302 818
Investeering, €	30 102	141 944	907 858	248 453	140 363
Meede 4.2 kokku		107 500	345 398	231 939	
sh meede 4.2 investeeringutoetus			135 398	231 939	
sh meede 4.2 rahastamisvahend		107 500	210 000		
Puhaskasum(-kahjum), €	28 985	-1 642	46 162	101 354	-27 288
Võlakordaja	0,72	0,71	0,85	0,79	0,81
Varade puhaskasum (ROA)	0,06	0,00	0,03	0,06	-0,02
Omakapitali puhaskasum (ROE)	0,20	-0,01	0,20	0,31	-0,09

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused tasakaalustatud paneelandmetel.

2.5.12. Mittetootlikud investeeringud

Küsitlusele vastanud ettevõtjatel paluti eraldi hinnata, kas riik peaks toetama ka kliima- ja keskkon-naeesmärkide saavutamisele suunatud nn mittetootlikke investeeringuid nagu näiteks energiaauditi läbiviimine, energiatõhususe suurendamine, vee- ja kanalisatsiooni ümberehituse projekteerimine või vähese CO₂ heitega tehnoloogiate kasutuselevõtmine. Kõikide väljapakutud mittetootlike investeeringute puhul leidis rohkem toetajaid kui kõhklejaid, ent leidis ka neid, kes olid igasuguse riigipoolse toetamise vastu (joonis 34).

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Joonis 34. Ettevõtete hinnangud mittetootlike investeeringute toetamisele

Veidi üle kolmveerandi vastanud ettevõtetest arvas, et riik võiks toetada energiatõhususe suurendamist, 60% ettevõtetest arvas, et toetada võiks vähese CO₂ heitega tehnoloogiate kasutuselevõtmist ning 53% oli neid, kes pooldasid energiaauditi läbiviimisel riigipoolset tuge. Ligi kaks kolmandikku vastajatest pooldas vee- ja kanalisatsiooni ümberehituse projekteerimise toetamist; nende seas olid ka sellised ettevõtted, kes vastasid eelnevalt, et nad jäätmekäitluse investeeringuid lähiajal ei plaani teha. See võib tähendada, et neil ettevõtetel ei ole hetkel küll otsest vajadust selliste investeeringute järele, sest neil on need näiteks juba tehtud, ent kui nad vee- ja kanalisatsiooni ümberehitusse investeeriksid, siis sooviksid nad projekteerimisel riigi tuge.

Kommenteerimisvõimalust kasutas umbes veerand vastanud ettevõtetest, kuid uusi mittetootlike investeeringute teemasid kommentaaridest ei selgunud. Pigem kinnitati vajadust riigipoolseteks investeeringuteks taristusse. Välja pakuti ka ettevõtluse digitaliseerimist, näiteks tarneahela moodustavate ettevõtete vaheliste ja ülese digi- ja andmelahenduste arendamist ning keskkonnahoidlike pakematerjalide arendust, vastavate tootmisliinide ja pakendite tagasiostusüsteemide arendamist. Lisaks võiks riik toetada maakohtades elamute renoveerimist või soetamist, samuti kultuuripärandit kandvates hoonetes järjepidevat tootmist, toetades selliste hoonete renoveerimist ja ajaloopärandi hoidmist.

2.5.13. Investeeringute vajadus

Küsitlusele vastanud ettevõtetel paluti märkida, milliste investeeringute vajadust nähakse ette järgmise viie aasta jooksul, märkides etteantud investeerimisteemade kohta, millises summas sellist investeeringut planeeritakse. Lisaks oli võimalus märkida, et sellist investeerimisvajadust ei ole ning täpsustada muid investeeringuid kommentaaris. Planeeritavate investeeringute jaotus summavahe-
mike lõikes on toodud tabelis 29.

Valdavalt vastasid ettevõtted, et neil küll on erinevad investeerimisvajadused, kuid hetkel ei osata neid rahaliselt hinnata. Rahalist panust täpsustamata teeks 27% vastanutest investeeringuid taastuvenergia lahenduste rajamiseks, kuhu kuuluvad nii maakütte, päikesepaneelide kui tuulikute ehitus; 24% soetaks keskkonnahoidlikke tootmisseadmeid ja tegeleks tootearendusega uute ja olemasolevate toodete kvaliteedi tõstmiseks ning ligi viiendik ehitaks keskkonnahoidlikke tootmishooneid, investeeriks reovee ja jäätmete käitlemisse ning automatiseeriks tootmist.

Üsna arvukalt märgiti vastusena investeerimisvajadust vahemikus 11 000–50 000 eurot. Selles vahemikus planeeritakse enam transpordivahendite soetust, taastuvenergia lahenduste rajamist, tootearendust, tootmise- ja laohoonete ehitust ja tootmise automatiseerimist. Kuni 10 000 euro suuruses summas märgiti enim investeeringut tootearendusse (22%). 51 000–100 000 euro vahemikus planeeritakse kõige rohkem panustada tootearendusse ja taastuvenergia lahenduste rajamisse. Vahemikus 101 000–500 000 eurot on enim investeeringuid kavas suunata tootmise automatiseerimisse ning tootmis- ja laohoonete ehitusse.

Vahemikus 501 000–999 000 eurot planeerib investeeringuid vaid väike osa küsitlusele vastanud ettevõtetest ning oluliselt eelistatud investeerimisobjekti selgelt ei eristu. Seevastu planeerivad ettevõtted vahemikus 1–5 mln eurot peamiselt ette võtta suuremaid ehitustöid: tootmis- ja laohoonete, keskkonnahoidlike tootmishoonete ehitamist ja keskkonnahoidlike seadmete soetusi märgiti selles vahemikus kõige rohkem.

Tabel 29. Planeeritavate investeeringute jaotus

Investeeringivaldkond	Vajadus on, aga ei oska hetkel hinnata	Ei ole vajadust investeerida	Investeeringu summa, tuhat €						
			Kuni 10	11–50	51–100	101–500	500–999	1 000–5 000	üle 5 000
Tootearendus uute ja olemasolevate toodete kvaliteedi tõstmiseks	24%	8%	22%	13%	17%	12%	3%	3%	0%
Tootmise automatiseerimine	21%	19%	13%	10%	10%	14%	5%	5%	3%
Tootmis- ja laohoonete ehitus	18%	23%	12%	12%	5%	13%	4%	13%	1%
Investeeringud sertifikaatide (BRC, ISO jmt) omandamiseks	18%	23%	12%	12%	5%	13%	4%	13%	1%
Investeeringud reovee ja jäätmete käitlemiseks	21%	44%	9%	8%	6%	6%	3%	3%	1%
Transpordivahendite soetus	12%	35%	6%	29%	10%	5%	3%	0%	0%
Keskkonnahoidlike tootmis-seadmete soetus	24%	32%	5%	9%	6%	12%	3%	9%	0%
Taastuenergia lahenduste rajamine (maaküte, päikesepaneelid, tuulikud)	27%	31%	1%	13%	17%	3%	3%	5%	1%
Keskkonnahoidlike tootmishoonete ehitus	21%	49%	1%	3%	5%	6%	1%	12%	3%
Muu investeering	18%	63%	4%	5%	3%	4%	1%	1%	1%

Esmase tähtsusega

Teisese tähtsusega

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Üle viie miljoni euro plaanib järgneva viie aasta investeeringuteks kulutada 10% vastanud ettevõtetest, nende seas on enamjaolt üle 250 töötajaga ettevõtted, ent ka mõned 50–249 töötajaga ning 3–4 töötajaga ettevõtted. Investeerida on plaanis keskkonnahoidlike tootmishoonete ehitusse, tootmise automatiseerimisse, tootmis- ja laohoonete ning taastuenergialahenduste ehitusse, reovee ja jäätmete käitluse. Muudest investeeringutest panustatakse digiarengusse, turundustegevusse ja tootmisvõimekuse tõstmisse.

Pooled vastanud ettevõtetest märkis sertifikaatide omandamise kohta „ei ole vajadust investeerida“, mis ilmselt viitab sellele, et vajalikud sertifikaadid on ettevõtetel olemas. Lõviosa selliselt vastanud ettevõtetest olid mikroettevõtjad, ent vastajaid leidis ka teistes suurusgruppides. Samuti olid vastajate seas esindatud kõik tegevusalad, teistest enam oli pagari- ja makarontoodete, muude toiduainete ja joogitootmisega tegelevaid ettevõtteid. Ülejäänud 50% ettevõtetest märkis sertifikaatide omandamisele kuluvateks investeeringuteks summasid peaaegu kõigis investeerimisvahemikes, alates alla 10 000 eurost kuni viie miljoni euroni.

Keskkonnahoidlike tootmishoonete ehituse kohta märkis 49% vastanud ettevõtetest ning reovee ja jäätmete käitluse kohta 44%, et selliseks investeeringuks ei ole järgmise viie aasta jooksul vajadust. Kaks kolmandikku keskkonnahoidlike tootmishoonete ehitamiseks investeeringuid mitteplaneerivatest olid viimase viie aasta jooksul teinud tootmises erinevaid suuremaid investeeringuid, peamiselt infrastruktuuri ehitusse, tootmiseseadmetesse ja -hoonetesse tootmismahu suurendamiseks. Reovee ja jäätmete käitluse investeeringuid mittevajavatest ettevõtetest olid ligi pooled (47%) investeerinud perioodil 2015–2019 masinatesse ja seadmetesse ning laiendanud tootmist. Tootearendus oli valdkond, mille puhul vaid 8% vastanutest märkis, et neil puudub vajadus lähiajal investeerida.

2.5.14. Investeeringute prognoos

Parema ülevaate saamiseks sellest, milline võiks olla toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete lähima viie aasta investeerimisvajaduse kogumaht, koostati küsitlusest investeeringute vajaduse kohta saadud info põhjal investeerimisvajaduse prognoos investeerimisteemade lõikes. Selleks laiendati küsitluse tulemusi toiduainete- või joogitootmisega tegelevate aktiivsete ettevõtete üldkogumile ehk 630 ettevõttele jaotatuna töötajate arvu järgi. Prognoositava investeeringu vajaduse arvutustest jäeti välja neid ettevõtteid, kes olid küsitluses vastanud, et ei ole vajadust investeerida või vajadus on, aga ei oska hetkel hinnata. Arvutuste tulemused on toodud lisas 6.

Tulemuste laiendamisel üldkogumile kasutati järgmisi kriteeriume:

- Usaldusnivoo: 95%,
- Valimi veapiir: 5%
- Vastuste tulemi varieeruvus: 50%

Vastuste arvu ja üldkogumi keskmise usaldusintervalli arvutamise valem avaldub kujul:

$$p \pm Z \sqrt{\frac{p(1-p)}{n} \frac{N-n}{N-1}}$$

kus p – vastuste tulemi varieeruvus

Z – Z-skoor

N – ettevõtete arv üldkogumis

n – ettevõtete arv valimis

Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete järgmise viie aasta jooksul prognoositava investeeringute vajaduse arvutamisel kasutatud keskmised investeeringu summad on järgmised:

- kui vastus märgiti vahemikus „kuni 10 tuhat eurot“, kasutati keskmise investeeringu väärtusena 5 000 eurot ning edasi vastavalt:
- vahemik 11–50 tuhat eurot – keskmine investeering 20 000 eurot
- vahemik 51–100 tuhat eurot – keskmine investeering 60 000 eurot
- vahemik 101–500 tuhat eurot – keskmine investeering 200 000 eurot
- vahemik 500–999 tuhat eurot – keskmine investeering 600 000 eurot
- vahemik 1–5 mln eurot – keskmine investeering 1 500 000 eurot
- üle 5 mln eurot – keskmine investeering 10 000 000 eurot.

Nimetatud keskmisi investeeringute väärtusi kasutades arvutatud toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete prognoositav investeeringute koguvajadus järgmise viie aasta jooksul oleks hinnanguliselt 642 miljonit eurot (lisa 6). Sellest ligikaudu 39% ehk 247 miljonit eurot kuluks mittetootlikeks investeeringuteks (keskkonnahoidlike tootmiseseadmete soetus, keskkonnahoidlike tootmis-hoonete ehitus ning investeeringud reovee ja jäätmete käitlemiseks) ning 61% ehk 395 miljonit eurot kuluks tootlikeks investeeringuteks (tootmis- ja laohoonete ehitus, taastuvenergia lahenduste rajamine, transpordivahendite soetus, tootmise automatiseerimine, investeeringud sertifikaatide omandamiseks, tootearendus uute ja olemasolevate toodete kvaliteedi tõstmiseks ning muu investeering; detailsam info on lisas 6).

Äriregistri andmete põhjal tehtud arvutuste kohaselt investeerisid toiduainete- ja joogitootmisega tegelevad ettevõtted aastatel 2015–2019 põhivaradesse kokku suurusjärgus 384 miljonit eurot. Seega, toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete prognoositav investeeringute koguvajadus (koos mittetootlike investeeringutega) oleks ca 40% suurem võrreldes eelnenud perioodil tehtud investeeringute kogusummaga.

2.5.15. Toidu- ja joogitootjate ootused riigile

Küsitlusele vastanud ettevõtete arvates peaks riik toidu- ja joogitootjate arengu soodustamiseks maksumoortust vähendama, näiteks alandades aktsiisimaksu määrasid ning vähendades mahetoodete käibemaksu määra kuni 5%ni, lubades maksuerisusi maapiirkonnas tegutsevatele väiketootjatele ning alandades tööjõumakse. Ka investeringute jätkuvat toetamist peetakse oluliseks, et tõsta konkurentsivõimet seadmeid ja tootmishooneid kaasajastades. Seejuures toodi välja, et riik võiks enam toetusi sihtida nn tulevikuvaldkondadesse, mis on küll pika tasuvusajaga, kuid perspektiivsed: rohe- ja digiprojektide toetamise, samuti IT-arendustesse ja näiteks tootmisjääkide vähendamisele suunatud tootearendusse.

Võrdselt eelnevaga märgiti ka bürokraatia vähendamise vajadust ja selleks tehti ka konkreetseid ettepanekuid: registrite ühildamine, erinevate ametite koostöövõimaluste ärakasutamine kontrollifunktsiooni teostamisel, protsesside digitaliseerimine ja ettevõtjate üldise administreerimiskooruse vähendamine, et nad saaksid keskenduda oma põhitegevusele – tootmisele. Lisaks võiks riik rohkem soodustada toidu- ja joogitootjate harimist valdkonnas tegutsemisel oluliste nõuete ja seadusepügalate alal.

Ettevõtjad kutsusid riiki üles eelistama Eestimaist nii riigihankeid tehes kui ka näiteks läbi piirkondlike omapäraga või pärandkultuuril põhinevate väiketootmiste toetamise. Samuti viidati vajadusel suunata enam toetusi või laenukäendusi Tallinnast väljapoole, maapiirkondadesse. Leidus ka ettevõtjaid, kes leidsid, et riik ei peaks eraettevõtteid väga palju toetama, et püsiks vaba konkurents.

3. VÄIKEKÄITLJAD

Väikekäitlejad on PTAs toidu- ja söödakäitlejatena registreeritud⁹ ettevõtjad, kelle puhul toiduainete- ja joogitootmine ei ole ettevõtte põhitegevusala ja sellega tegeletakse muu tootmise kõrval. Uuringu lähteülesande kohaselt vaadeldi toiduainetööstuses tegutsevaid väikekäitlejaid vaid põgusalt. Andmeid koguti lühiküsitlusega, uurimaks, milline on Väikekäitlejate roll Eesti toiduainetööstuses, millised on nende vajadused ja arengut takistavad kitsaskohad, milliseid turustuskanaleid kasutatakse ja millised on nende tulevikuplaanid.

3.1. Väikekäitlejate osa toiduainetööstuses

Perioodil 2016–2019 oli äriregistrile esitatud majandusaasta aruannete andmete põhjal enamusel tegevusaladest väikekäitlejate panus kogu toiduaine tööstussektori müügitulusse väga väike (keskmiselt 3,1%), ulatudes 0% piimatoodete tootmises kuni 5,2% muude toiduainete tootmises (tabel 30). Valmis loomasööda tootmine on seevastu suures osas väikekäitlejate käes (keskmiselt 45% sektori vastava tegevusala müügitulust). Puu- ja köögivilja töötlemise ja säilitamisega tegelevad väikekäitlejad annavad keskmiselt ligi veerandi (24%) sektori vastava tegevusala müügitulust.

Tabel 30. Väikekäitlejate müügitulu osatähtsus kogu Eesti toiduaine tööstussektori müügitulust tegevusalade lõikes, 2016–2019 (keskmiselt ettevõtte kohta)

EMTAK 2008	Tegevusala	2016	2017	2018	2019	Kokku
101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	0,2%	0,2%	0,2%	0,8%	0,3%
103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	29,2%	22,1%	28,8%	20,3%	24,4%
104	Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine	2,7%	1,1%	0,1%	2,3%	1,5%
105	Piimatoodete tootmine	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%
106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	0,2%	0,3%	0,6%	0,3%	0,4%
107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	5,0%	3,7%	3,6%	4,7%	4,2%
108	Muude toiduainete tootmine	5,2%	6,2%	5,0%	4,7%	5,2%
109	Valmis loomasööda tootmine	37,7%	49,3%	54,6%	34,8%	44,5%
110	Joogitootmine	0,1%	0,3%	0,2%	1,2%	0,5%
	Kõik	3,1%	2,8%	3,2%	3,4%	3,1%

* Tabelis kajastuvad ainult äriühingute müügitulu summad
Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused.

3.2. Investeeringutoetuse kasutamine

Väikekäitlejatelt küsiti ankeetküsitluses sarnaselt toidu- ja joogitootjatega MAK meetmest 4.2 investeerimistoetuste ja RV kasutamise kohta. Veerand küsitlusele vastanud selle sihtgrupi ettevõtetest vastas, et on kasutanud investeerimistoetust ning 6% oli kasutanud laenukooteid RVst. Laenukooteid kasutanud ettevõtetest vaid üks ei olnud samal ajal kasutanud investeerimistoetust.

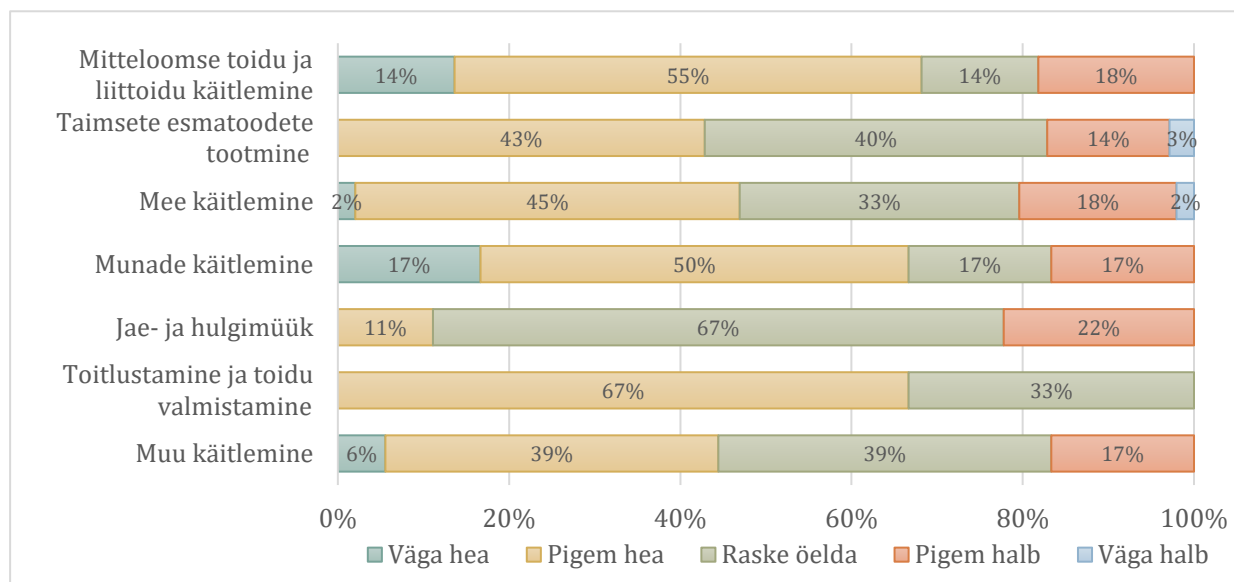
Meetmest 4.2 investeeringutoetust või laenukooteid kasutanud väikekäitlejad olid mikroettevõtted, paari erandiga väikeettevõtete seast. Enamjaolt hinnati kasutatud investeerimistoetuse mõju ettevõttele väga oluliseks, harvem pigem oluliseks ja vaid ühe ettevõtte jaoks oli mõju vähe oluline. Kaks

⁹ Toidu või söödaga tegelevad ettevõtted peavad taotema kas tegevusluba või teavitama oma tegevusest Põllumajandus- ja Toiduametit. Täpsem info PTA veebis <https://pta.agri.ee/ettevotjale-tootjale-ja-turustajale/toidu-tootmine/tegevusload-ja-teavitamine>. Toimingute info Maaeluministeriumi kliendiportaalis <https://portaal.agri.ee/epm-portal-ng/esileht.html>.

kolmandikku laenutooteid kasutanud ettevõtetest hindas selle mõju väga oluliseks ning kolmandik pigem oluliseks.

3.3. Konkurentsivõime enesehinnang

Oma ettevõtte konkurentsivõimet koduturul hindasid ligi pooled küsitlusele vastanud väikekäitlejatest heaks või pigem heaks, kuid peaaegu kolmandik ettevõtetest valisid vastuseks „raske öelda“. Kõige optimistlikumalt hindasid oma ettevõtte konkurentsivõimet toitlustamise ja toidu valmistamise, mitteloosse toidu ja liittoidu ning munade käitlemisega tegelevad ettevõtted (joonis 35).

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

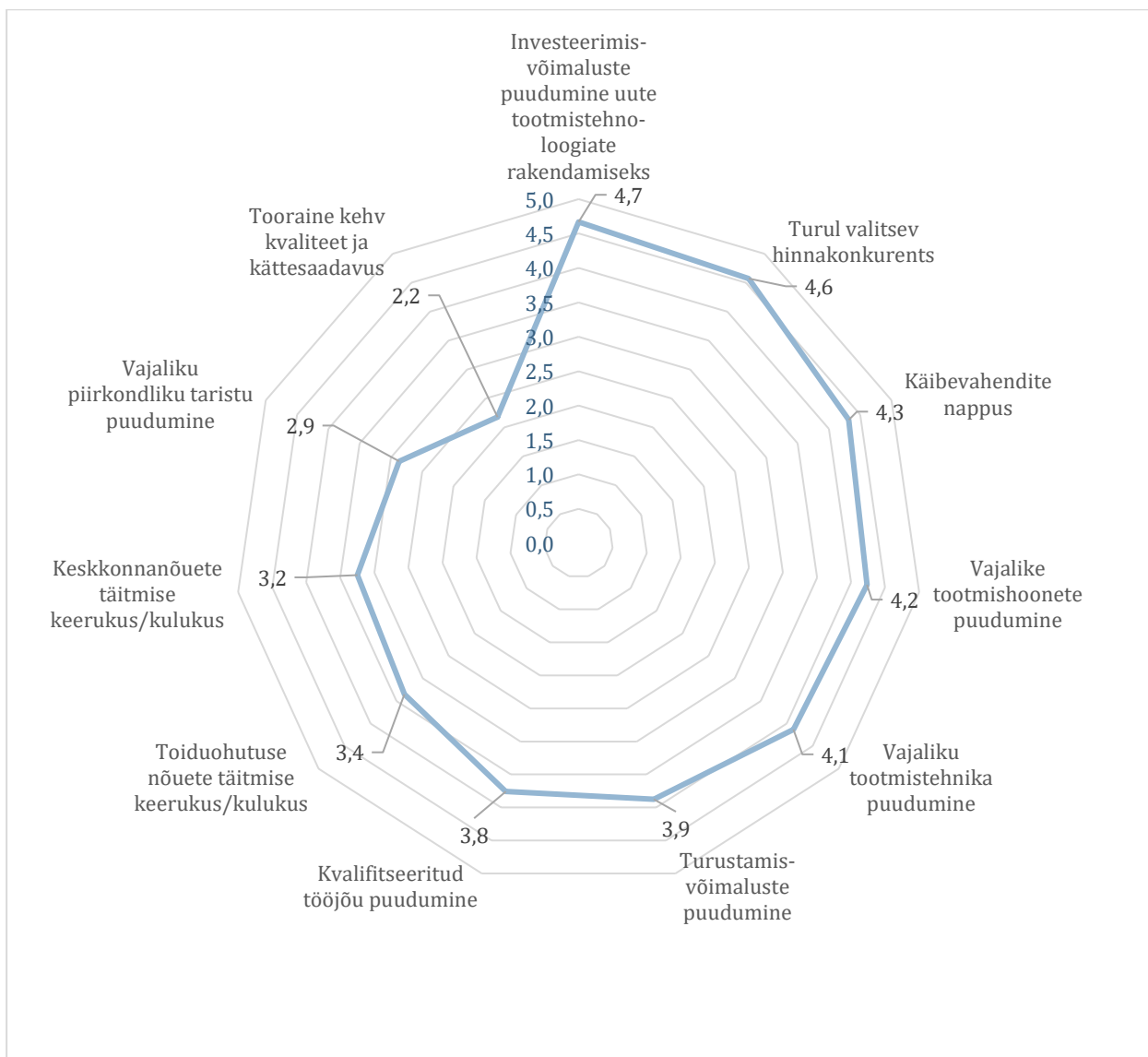
Joonis 35. Väikekäitlejate hinnang konkurentsivõimele koduturul

17% kõigist vastanud väikekäitlejatest hindasid ettevõtte konkurentsivõimet pigem halvaks ning üksikud ettevõtted ka väga halvaks. Kehva hinnangu taga nimetati peamiste põhjustena ettevõtte väiksust ja sellest tulenevat mahtude piiratud, toote kõrget omahinda, raskusi suurtootjate ja odavama importkaubaga konkureerimisel.

3.4. Arengut piiravad tegurid

Väikekäitlejatelt küsiti ka hinnangut peamiste probleemide kohta, mis ettevõtte arengut pidurdavad. Hinnanguid sai anda skaalal 1 – ei ole piirav tegur, 7 – on väga piirav tegur, 0 – ei oska öelda. Piiravate tegurite loetelu oli ette antud, lisaks oli kõigil vastajatel võimalus kommentaarid lisada täpsustusi muude tegurite kohta. Kõikide hinnatud tegurite kohta arvutati keskmine hinne (joonis 36).

Kõige piiravamaks teguriks osutusid investeerimisvõimaluste puudumine uute tootmistehnoloogiate rakendamiseks (4,7) ja turul valitsev hinnakonkurents (4,6). Oluliseks arengupiduriks peeti ka käibevahendite nappust (4,3), vajalike tootmishoonete (4,2) ja vajaliku tootmistehnika puudumist (4,1; joonis 35). Kõige väiksemaks arengutakistuseks hinnati tooraine kehv kvaliteeti ja kättesaadavust (2,2) ning vajaliku taristu puudumist piirkonnas (2,9).

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused

Joonis 36. Väikekäitlejate arengut piiravate tegurite mõju hinnangud skaalal 1 – ei ole piirav tegur, 7 – on väga piirav tegur, 0 – ei oska öelda

Küsitlusele vastanud mitteloosse toidu ja liittoidu käitlemisega tegelevatele ettevõtetele on kõige enam arengut takistavaks teguriks investeeringivõimaluste puudumine (keskmine hinne 4,0), turul valitsev hinnakonkurents (3,8), kvalifitseeritud tööjõu puudumine ja käibevahendite nappus (mõlemad 3,6, tabel 31). Taimsete esmatoodete tootmisega tegelevad ettevõtted muretsevad enam vajalike tootmishoonete puudumise (3,8) ja turul valitseva hinnakonkurentsi (3,5) pärast.

Küsitlusele vastanud meekäitlejad nägid kõige suuremate arengutakistustena investeeringivõimaluste puudumist, turul valitsevat hinnakonkurentsi (mõlemad 4,0) ja vajalike tootmishoonete puudumist (3,9). Munade käitlemisega tegelevate ettevõtete arengut piiravad eelkõige kvalifitseeritud tööjõu puudumine (4,7), investeeringivõimaluste puudumine (4,4) ja hinnakonkurents (4,0), samuti sai üsna kõrge keskmise hinnangu toiduohutuse nõuete täitmise keerukus/kulukus (3,9).

Küsitlusele vastanud jae- ja hulgimüügi ettevõtete suurimaks arengutakistuseks on käibevahendite nappus (5,2), investeeringivõimaluste puudumine (5,0), hinnakonkurents (4,9) ja kvalifitseeritud tööjõu puudumine (4,7) (tabel 31). Toitlustamise ja toidu valmistamisega tegelevate ettevõtete suurimateks murekohtadeks osutusid investeeringivõimaluste puudumine (5,0), vajalike tootmishoo-

nete ja tootmistehnika puudumine (vastavalt 4,6 ja 4,3). Muu käitlemisega tegelevad ettevõtted märkisid kõige enam arengut piiravaks teguriks käibevahendite nappust (4,5), vajaliku tootmistehnika puudumist (4,4), turul valitsevat hinnakonkurentsi (4,3) ja investeerimisvõimaluste puudumist (4,0).

Kõige kõrgemaid keskmisi hinnanguid märkisid arengut piiravate teguritele jae- ja hulгимүүгига ning muu käitlemisega tegelevad ettevõtted. Taimsete esmatoodete tootmise ja mee käitlemisega tegelevate ettevõtete hinnangud olid kõige optimistlikumad.

Tabel 31. Väikekäitlejate arengut piiravad tegurid tegevusalade lõikes (keskmine hinnang skaalal 0–5)

	Mitteloomse toidu ja liitoidu käitlemine	Taimsete esmatoodete tootmine	Mee käitlemine	Munade käitlemine	Jae- ja hulгимүүк	Toitlustamine ja toidu valmistamine	Muu käitlemine
Vajaliku tootmistehnika (töötlemisliinid jmt) puudumine	3,2	3,0	3,6	3,0	4,3	4,3	4,4
Vajalike tootmishoonete (sh laod, külmhooned jmt) puudumine	3,1	3,8	3,9	2,6	3,0	4,6	3,7
Käibevahendite nappus	3,6	3,0	3,7	3,1	5,2	4,0	4,5
Keskkonnanõuete täitmise keerukus/kulukus	2,7	2,6	2,5	3,7	3,1	2,1	3,7
Toiduohutuse nõuete täitmise keerukus/kulukus	2,6	2,7	2,7	3,9	3,0	3,0	3,7
Kvalifitseeritud tööjõu puudumine	3,6	3,5	2,2	4,7	4,7	4,0	3,7
Turustamisvõimaluste puudumine	2,8	3,0	3,6	2,7	4,1	3,7	3,5
Turul valitsev hinnakonkurents	3,8	3,5	4,0	4,0	4,9	3,7	4,3
Investeerimisvõimaluste puudumine uute tootmistehnoloogiate rakendamiseks	4,0	3,5	4,0	4,4	5,0	5,0	4,0
Vajaliku piirkondliku taristu puudumine (nt teed, elektrivõimsus, kiire internet)	1,9	2,4	2,6	2,4	1,8	2,4	3,2
Tooraine kehv kvaliteet ja kättesaadavus	2,2	1,9	1,4	1,9	2,6	1,6	2,3
Muud tegurid	2,1	1,2	0,5	1,1	0,5	1,1	0,8

Esmase tähtsusega

Teisese tähtsusega

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

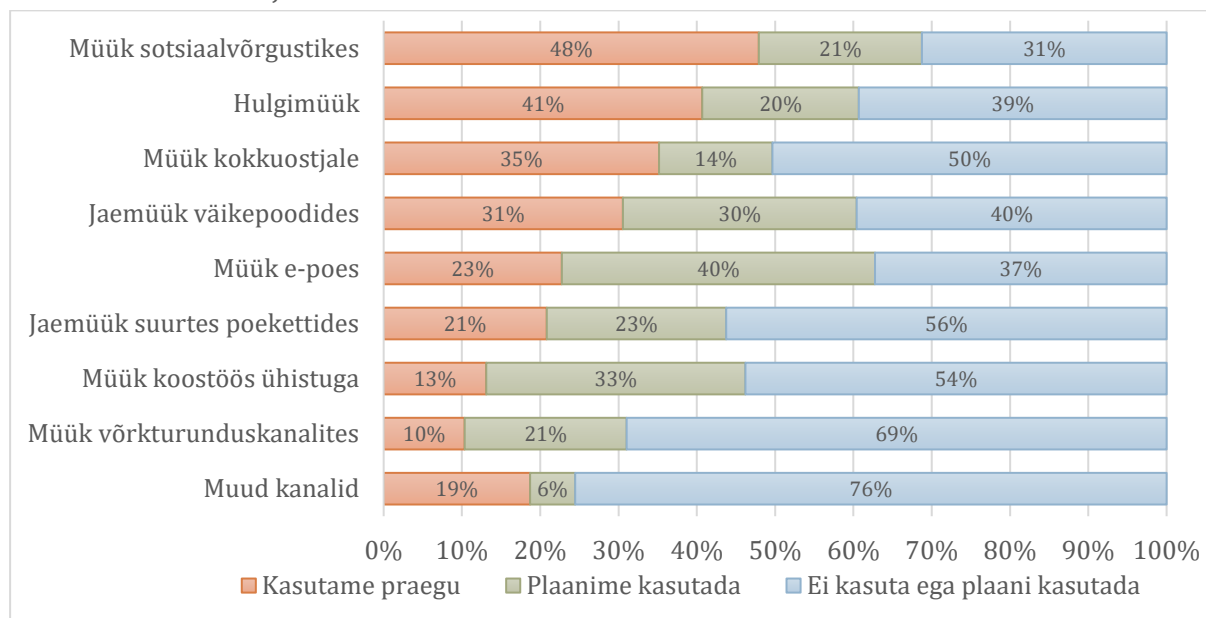
Muude arengut takistavate teguritena kirjeldati hooaja- ja lihttöölise nappust, sõltuvust Eesti ilmastikust, koroonapandeemia piiranguid, päritolupettuseid, ent ka veterinaarkontrolli bürokraatiat ning toetuste „konksuga“ nõudeid.

3.5. Turustuskanalid

Väikekäitlejatelt uuriti, millised turustuskanalid neil praegu kasutusel on ning milliseid nad alles plaanivad kasutama hakata. Märkimist leidsid kõik väljapakutud turustuskanalid. 48% vastanutest kasutab toodete müügiks sotsiaalvõrgustikke ning 21% plaanib seda tegema hakata (joonis 37). Klassikalised müügikanalid nagu hulgi- ja jaemüük ning müük kokkuostjale on sotsiaalvõrgustikest hetkel

vähem kasutusel, kuid ka nende kanalite puhul leidis üsna palju ettevõtteid, kes alles kavatsesid kanalit kasutama hakata. Seevastu müük võrkturunduskanalites ei ole väikekäitlejate seas üldse populaarne.

E-poe kaudu turustab oma tooteid hetkel ligi veerand vastanud väikekäitlejatest, neist kõige enam meekäitlejad. 40% alles kavatses seda müügikanalit kasutama hakata. Kõige ebapopulaarsem oli e-pood taimsete toodete esmatootjate seas. Koostöös ühistuga tegutseb 13% vastanutest ning kolmandik ettevõtetest on selle plaani võtnud. Ühistuga koostöös toodete turustamist ei planeeri kasutada kolmandik meekäitlejatest.

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Joonis 37. Väikekäitlejate turustuskanalite kasutamine toidu-/joogikaupade realiseerimisel

Muudest müügikanalitest on populaarsed turud, laadad, talupoed, samuti käiakse kokkulepitud aegadel Eesti asulates välimüüki tegemas. Palju müüakse teistele ettevõtetele (koolivõrk, toidutööstusettevõtetele) ning kaubeldakse ettevõttes kohapeal, läbi tutvusringkonna või sõprade-tuttavate. Plaanides kirjeldati nii iseteeninduseks mõeldud „majakeste“ ehitamist kui müügiautomaatide kasutamist.

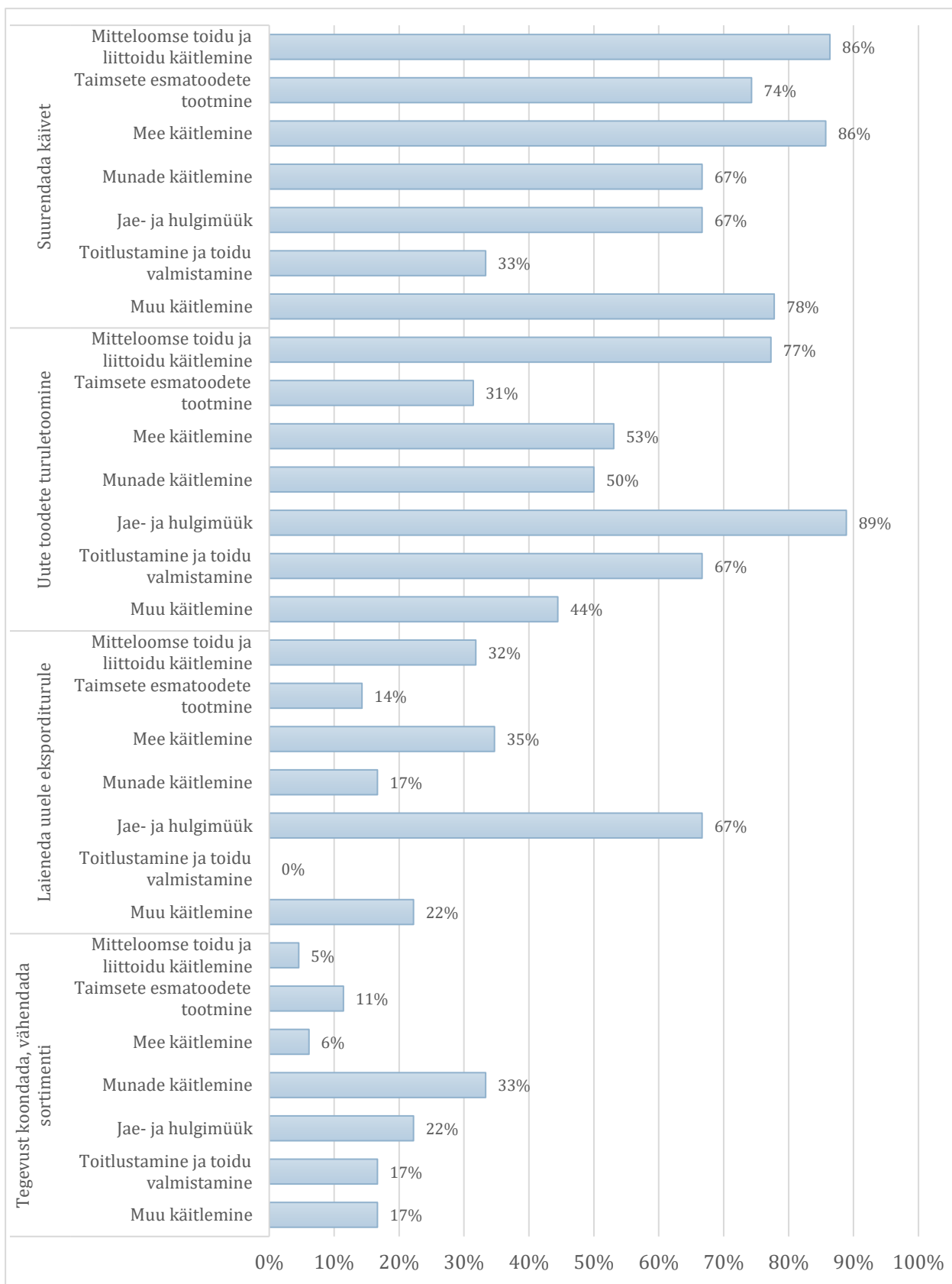
3.6. Tulevikuplaanid ja ootused riigile

Küsimusele, millised on ettevõtte plaanid toidu- ja söodatootmise osas lähimaks viieks aastaks, vastas suur hulk väikekäitlejatest, et plaanitakse suurendada käivet ja tuua turule uusi tooteid (joonis 37). Käibe suurendamise plaani märkisid proportsionaalselt kõige rohkem meekäitlejad ning mitteamaloomse toidu ja liitoidu käitlejad (mõlemal juhul 86%). Uute toodete turuletoomist valiti kõige rohkem jae- ja hulgimüügiga tegelevate ettevõtete poolt (89%), kes märkisid kõige rohkem ka kavatsust laiendada uutele eksporditurgudele (67%). Uuele eksporditurule laienemisplaanid märkisid kõikide valdkondade ettevõtted peale toitlustamise ja toidu tootmise.

Kommentaaris kirjeldati plaane tegevust laiendada, hakata ise toorainet kasvatama, võita juurde turuosa ja tõsta toodete väärtust toorainet ise väärindades.

Vastanud väikekäitlejate seas leidis üsna palju ka neid, kes kavatsesid lähima viie aasta jooksul oma tootmistegevust koondada või vähendada toodete sortimenti. Sellistest plaanidest andis teada kolmandik munade käitlemisega tegelevatest ettevõtetest ning 22% jae- ja hulgimüüjatest. Viimaste

hulgas leidus ka neid, kes kavatsevad toidu- ja/või söodatootmise lähimas tulevikus täielikult lõpetada.

Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Joonis 38. Väikekäitlejate plaanid toidu-/söodatootmise osas lähimaks viieks aastaks

Küsimusele, **millist tuge peaks riik toidu- ja joogitootjatele arengu soodustamiseks pakkuma**, said väikekäitlejad vastata vabas vormis kommenteerides. Kõige enam sooviti investeeringute toetamist, senisest suuremas mahus toetuse võimaldamist ning soodsatel tingimustel laenu ettevõtete arendamiseks, samuti ekspordi ja teadusarendustegevuste toetamist. Teine suurem grupp ettepanekuid puudutas maksude vähendamist: käibemaksumäära alandamine Eestimaistele toodetele või toidukaubale, maksusoodustusi konkreetsetele toodetele (mahetooted) või maapiirkonnas tegutsevatele või väikestele tootjatele. Sooviti rohkem nõustamist ja tasuta koolitusi ning vähem bürokraatiat, kuid ka toiduohutusnõuete leevendamist ja kontrolli tõhustamist turul kauplejate üle. Riigi rollina nähti ka turumoonutustega tegelemist: vaja oleks liigodavatele importkaupade piirhinnad kehtestada ja ebakvaliteetset kaupa tõhusamalt kontrollida.

4. KOKKUVÕTE

Toidu- ja joogitootjate konkurentsivõime uuringusse kaasati peamise sihtgrupina need ettevõtted, kelle põhitegevusalaks EMTAK 2008 järgi oli perioodil 2015–2019 toiduainete- ja joogitootmine (v.a kalanduse tegevusala). Teise sihtgrupina olid uuringus vaatluse all nn väikekäitlejad: PTA toidu- ja söödakäitlejate registris registreeritud ettevõtjad, kelle puhul toiduainete- ja joogitootmine toimub mingi muu põhitegevusala kõrval. Mõlema sihtgrupi puhul vaadeldi eraldi neid ettevõtteid, kes taotlesid investeeringutoetust MAKi meetmest 4.2¹⁰ või kasutasid rahastamisvahendit (RV).

Veebiküsitluse valimi moodustamisel võeti arvesse ainult realselt tegutsevad ettevõtted, kelle 2019. majandusaasta aruandes oli näidatud müügitulu. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete üldkogum oli 630 ettevõtet. Üldkogumis olid kõige arvukamalt esindatud pagari- ja makarontoodete tootmise ning muude toiduainete tootmise tegevusaladel tegutsevad ettevõtted. Pisut üle poole küsitluse valimisse kuulunud ettevõtetest olid väga väikesed, töötajate arvuga 0–2 töötajat. Rohkem kui 250 töötajat oli 1,6% ettevõtetest.

Seisuga 31.12.2019 kuulus väikekäitlejate üldkogumisse 680 ettevõtet. Üle poole üldkogumi ettevõtetest olid väga väikesed, töötajate arvuga 0–2 töötajat. Ligi kolmandik väikekäitlejatest tegeles taimsete esmatoodete tootmisega, 23% mee- ning 14% mitteloomse toidu ja liittoidu käitlemisega.

Ettevõtete majandustulemuste ja konkurentsivõime analüüsimiseks moodustati toidu- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete üldkogumist paneelandmed nende ettevõtete kohta, kes olid äriregistri andmetel aktiivsed kogu vaadeldava perioodi vältel ja kelle põhitegevusala aastatel 2015–2019 ei muutunud. Tasakaalustatud paneeli kuulus 328 ettevõtet.

Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevaid ettevõtjaid ja väikekäitlejaid kutsuti osalema veebiküsitluses: kokku saadeti välja 1310 küsitluskutset. Kahjuks sattus küsitlemine ettevõtjate jaoks väga kiirele ajale aasta lõpus ning ettevõtjate huvi üsna mahuka küsimustikuga tegelemiseks jäi oodatust tagasihoidlikumaks ka peale korduvaid meeldetuletusi ning intervjuu-vormis osalemisvõimaluse pakumist.

4.1. Varad, investeeringud ja toetused

Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete varade väärtus on äriregistri andmetel aastate 2015 ja 2019 võrdluses keskmiselt ligi viiendiku võrra suurenenud. Ettevõtete varade väärtuse suurenemisega on kaasnenud kohustuste suurenemine (keskmiselt 12%). Perioodil 2015–2019 kõige mahukamaid investeeringuid piimatoodete tootjad, keskmiselt 479 900 eurot ettevõtte kohta aastas. Liha töötlemise ja säilitamise ning lihatoodete tootmisega tegelevad ettevõtted on investeerinud keskmiselt 442 800 eurot ning joogitootjad 306 000 eurot ettevõtte kohta aastas. Ülejäänud tegevusaladel tehti viie aasta jooksul investeeringuid keskmiselt 132 400–145 400 euro ulatuses ettevõtte kohta aastas. Puu- ja köögivilja töötlemise ja säilitamise tegevusala ettevõtetes on investeeringuid tehtud tunduvalt vähem kui ülejäänud tegevusaladel, keskmiselt 35 500 eurot ettevõtte kohta aastas.

PRIA andmetel oli aastatel 2015–2019 toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete rahuldatud¹¹ investeeringutoetuste summa 38 mln eurot, millega toetati toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete investeeringuid kogumaksumusega 115 mln eurot. Rahuldatud investeeringutoetuste summa moodustas 33% abikõlbuliku investeeringu kogumaksumusest. Perioodi keskmiseks toetuse summaks kujunes 205 000 eurot.

¹⁰ Mikro- ja väikeettevõtjate põllumajandustoodete töötlemise ning turustamise investeeringutoetus – Riigi Teataja

¹¹ Rahuldatud investeeringutoetus tähendab PRIA poolt heakskiidu saanud taotluse toetuse summat

Küsitluse andmetel oli valdav osa investeeringutest suunatud tootmisvõimsuse suurendamisele ning selleks soetati uusi tootmisseadmeid või –tehnoloogiaid. Tehtud investeeringute tulemusena on paranenud toodete ja pakendite kvaliteet, suurenenud tootmismahud, lühenenud tarneahelad ning paranenud toodete turundus.

Küsitlusest selgus, et kõige paremaks hindasid ettevõtjad tootmisliinide seisukorda, kus väga heas ja heas korras olevaks märkisid tootmisliinide seisundit üle poole ettevõtetest ja täiesti amortiseerunuks ei märkinud tootmisliinide seisukorda mitte keegi. Tootmishooneid hindas väga heas korras olevaks ligi kümnendik ning heas korras olevaks ligi veerand vastanud ettevõtetest. Täiesti amortiseerunuks tunnistas hooned ainult 4% vastanutest.

Küsitlusele vastanud ettevõtjate hinnangul on kõige suurem investeerimisvajadus transpordivahendite osas: ligi kolmandik ettevõtetest plaanib lähema viie aasta jooksul soetada transpordivahendeid kokku mahus 11 000–50 000 eurot (tabel 29). Rohkem kui viiendik ettevõtetest kavatses teha tootarendust uute ja olemasolevate toodete kvaliteedi tõstmiseks mahus kuni 10 000 eurot ja 17% plaanib selleks investeeringuks 51 000–100 000 eurot. Vahemikus 101 000–500 000 eurot on enim investeeringuid kavas suunata tootmise automatiseerimisse ning tootmis- ja laohoonete ehitusse. Vahemikus 501 000–999 000 eurot planeerib investeeringuid vaid väike osa ettevõtetest ning oluliselt eelistatud investeerimisobjekti selgelt ei eristu. Seevastu planeerivad ettevõtted vahemikus 1–5 mln eurot peamiselt ette võtta suuremaid ehitustöid: tootmis- ja laohoonete, keskkonnahoidlike tootmishoonete ehitamist ja keskkonnahoidlike seadmete soetusi märgiti selles vahemikus kõige rohkem.

Rahalist panust täpsustamata teeks 27% vastanutest investeeringuid taastuenergia lahenduste rajamiseks, kuhu kuuluvad nii maakütte, päikesepaneelide kui tuulikute ehitus; 24% soetaks keskkonnahoidlike tootmisseadmeid ja tegeleks tootarendusega uute ja olemasolevate toodete kvaliteedi tõstmiseks ning ligi viiendik ehitaks keskkonnahoidlike tootmishooneid, investeeriks reovee ja jäätmete käitlemisse ning automatiseeriks tootmist. Ligi pooled vastanutest ei näinud vajadust investeerida keskkonnahoidlike tootmishoonete ehitamisse ning reovee- ja jäätmekäitlusse. Tootarendus oli valdkond, mille puhul vaid 8% vastanutest märkis, et neil puudub vajadus lähiajal investeerida.

Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete prognoositav investeeringute koguvajadus järgmise viie aasta jooksul oleks hinnanguliselt 642 miljonit eurot, millest ligikaudu 39% kuluks mitte-tootlikeks investeeringuteks ning 61% tootlikeks investeeringuteks (lisa 6). Äriregistri andmete põhjal tehtud arvutuste kohaselt investeerisid toiduainete- ja joogitootmisega tegelevad ettevõtted aastatel 2015–2019 põhivaradesse kokku suurusjärgus 384 miljonit eurot. Seega, toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete prognoositav investeeringute koguvajadus oleks ca 40% suurem võrreldes eelnenud perioodil tehtud investeeringute kogusummaga.

Mittetootlike investeeringute osas nägid vastanud ettevõtted vajadust suurendada energiatõhusust, investeerida vee- ja kanalisatsiooni ümberehitusse, võtta kasutusele vähese CO₂ heitega tehnoloogiaid ning viia läbi energiaauditid. Mittetootlike investeeringute finantseerimisel on kindlasti vaja riigipoolseid toetusmeetmeid.

4.2. Tooraine töötlemisvõimsused

Küsitluse tulemused tõid esile, et tegevusvaldkondade lõikes on töötlemisvõimsuste praegune kasutamine ja tulevikuplaanid väga erinevad. Nii näiteks ei märkinud ükski liha töötlemise ja säilitamisega tegelevatest ettevõtetest ega ka piimatoodete tootjatest, et kasutusel on maksimaalne töötlemisvõimsus. Ligi veerand vastanud puu- ja köögiviljatöötlejatest töötles toorainet peaaegu täisvõimsusel, ning umbes sama palju oli neid, kellel kasutusel kuni 25% kogu töötlemisvõimsusest. Pooled küsitluses osalenud jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootjad ning pagari- ja makarontoodete tootjad märkisid töötlemisvõimsuseks 51–75%, ent esines ka maksimaalse töötlemisvõimsusega tootjaid. Veerand muude toiduainete tootjatest märkis, et töötleb toorainet kuni 25% võimsusega, kolmandik muude toiduainete tootjatest töötleb toorainet maksimaalse töötlemisvõimsusega.

Töötlemisvõimsuse kogupotentsiaali mittekasutamise peamise põhjusena märgiti tarbija nõudluse puudumist, 28% ettevõtjate puhul ei võimalda kasutusel olev tehnika koguvõimsusel töödelda. Tööjõu puudus, muutunud tarbijaelistused ning tooraine puudus märgiti ära alla viiendiku ettevõtete poolt.

Tulevikuplaanides kavatses 60% ettevõtetest oma töötlemisvõimsust suurendada. Töötlemisvõimsust tõsta planeerivad ettevõtted kavandavad investeringuid seadmete hankimiseks ja uute tootmis- hoonete ehitamiseks. Samas ollakse ka juba olemasoleva sisseseadega võimelised töötlemist kahe- või kolmekordistama juhul, kui nõudlus peaks suurenema.

Peamiste tootmise riskitegurite maandamisega tegeleb vaid osa toidu- ja joogitootmise ettevõtetest. Näiteks tooraine tagamise riski maandamisega tegeleb 56% vastanutest, kolmandik ei maanda seda riski ning 10% hindab, et see ei ole oluline risk. Elektrienergiaga varustatuse tagamise riski, mis Eestis viimastel aastatel esinenud tormede arvestades üha aktuaalsemaks on tõusnud, peab oluliseks maandada 47% ettevõtetest ning 12% neist leiab, et see risk ei ole oluline. Pakendite tarne tagamist peab oluliseks 46% vastanutest.

4.3. Tooraine kasutamine

Tootmises kasutatav tooraine on valdavalt kohalikku päritolu: üle poolte küsitlusele vastanutest märkis, et kasutab 76–100% kohalikku päritolu toorainet. Üldse ei kasuta kohalikku toorainet 5% vastanutest ja nende seas on kõik erineva tegevusvaldkonnaga ettevõtted. Tulevikus ei kavatses ükski ettevõtte kohaliku tooraine kasutamist vähendada ning ligi 70% ei plaani tooraine osas mingeid muudatusi. Kolmandikul ettevõtetest on kavas kohaliku tooraine kasutamist suurendada.

4.4. Välisturud

Ligi veerand aktiivsete toiduainete- ja joogitootjate üldarvust deklareeris 2019. aastal eksporditulu ning ekspordist laekuva summa osatähtsus on viimastel aastatel moodustanud ligikaudu veerandi kogu müügitulust. 2019. aastal oli toiduainete- ja joogitootmisega tegelevatest ekspordivatest ettevõtetest suurem osa (72%) ainult Eesti kapitalil põhinevad, 10% oli välisosalususe vähemusega ettevõtteid (kelle puhul jäi välisosalus 1–50% vahele), 3% oli välisosalususe enamusega ettevõtteid, kelle puhul jäi välisosalus 51–99% vahele ning 14% olid 100% väliskapitalile kuuluvad ettevõtted. Kuni 15 000 euro suuruse müügituluga ettevõtted olid kõik ainult Eesti kapitalil põhinevad. Kõige rohkem, veidi üle kolmandiku, oli väliskapitali osalusega ettevõtteid üle kolme miljoni euro suuruse müügitulu grupis.

Kõige olulisemad eksporditurud olid majandusaasta aruannete põhjal lähinaabrite juures: Läti, Leedu, Soome ja Rootsi on riigid, kus teeniti aastatel 2015–2019 suurimas mahus müügitulu. Küsit-

letud toiduainete- ja joogitootmisega tegelevatest ettevõtetest hindasid ligi pooled viie aasta perspektiivis eksporditulude jäämist hetkehinnanguga samale tasemele. Kui hetkel hindas kaks kolmandikku ettevõtetest ekspordituluks kuni 25% müügitulust, siis viie aasta pärast peaks selles vahemikus ekspordituluga ettevõtteid olema vaid kolmandiku jagu.

Kõige enam uutele turgudele laienemist piiravaks teguriks peeti tugevat konkurentsi, kontaktide puudumist ja liigset bürokraatiat sihtturul. Peamisteks konkurentsieelisteks hindasid ekspordivad ettevõtted toote head hinna ja kvaliteedi suhet, vajaliku oskusteabe olemasolu ning kiiret ja paindlikku reageerimist nõudluse muutumisele.

Uutele sihtturgudele laienemise plaane kirjeldasid enamik küsitlusele vastanud ekspordijatest. Vaid 14% neist märkis, et laienemist ei plaanita, tuues põhjuseks vajaduse teha tööd olemasolevatel turgudel, tootmisvõimsuse piiratus või senise edu puudumise. Uutele sihtturgudele laienemiseks panustatakse põhiliselt tootearendusele (90% ekspordijatest), koostöövõimaluste otsimisele (86%) ja kõrgema lisandväärtusega toodete pakkumisele (83%). Ligi kolmveerand ekspordivatest ettevõtetest koostab uutele turgudele laienemiseks ekspordiplaani ning investeerib tootmiseseadmetesse ja –tehnoloogiatesse. Sageli käiakse ka turundusüritustel tooteid tutvustamas (72%). Konkurentide ülesostmist või sihtturul juba tegutseva ettevõtjaga ühinemist märkis vaid 10% vastanutest. Kõige enam uutele turgudele laienemist piiravateks teguriteks hindasid küsitlusele vastanud ekspordivad ettevõtted tugevat konkurentsi, kontaktide puudumist ja liigset bürokraatiat sihtturul.

Ettevõtjate poolt enim mainitud uus ekspordi sihtriik oli Rootsi, mis jõudis esiviisikusse nii esimese kui teise sihtriigina. Läti leidis mainimist nii esimese kui teise sihtriigina ning Leedut märgiti järjekorras teise ja kolmanda sihtriigina. Korduvalt mainiti uue ekspordituruna Hiinat, Soomet ning Saksamaad.

4.5. Konkurentsivõime

Kohalikul turul hindasid ettevõtjad oma konkurentsivõimet valdavalt heaks: 57% neist vastas, et ettevõtte konkurentsivõime on pigem hea ning 13% hindas selle väga heaks. Lähima viie aasta jooksul mõjutab ettevõtte konkurentsivõimet kohalikul turul kindlasti toodete omahind. Väga oluliseks mõjuteguriks peeti ka tooraine kvaliteeti, tootearendust ja harusisest konkurentsi. Oluliseks teguriks märgiti kvalifitseeritud tööjõu olemasolu. Otsesteks konkurentideks peetakse enamasti samas valdkonnas tegutsevaid ettevõtteid, ent ka imporditud ja odavama sama kauba pakkujaid.

Kõige olulisemaks teguriks, mis mõjutab ettevõtte konkurentsivõimet koduturul lähima viie aasta jooksul, hindasid vastanud toote omahinda, mille puhul veidi üle poole vastajatest märkis seda kindlasti mõjutavaks ning ligi veerand vastajatest pigem mõjutavaks teguriks. Üsna sarnaselt hinnati oluliseks tooraine kvaliteeti, tootearendust ja harusisest konkurentsi. Otsesteks konkurentideks peavad ettevõtted enamasti samas valdkonnas tegutsevaid ettevõtteid, ent ka imporditud ja odavama sama kauba pakkujaid, kelle puhul on vastajale jäänud mulje, et sisse tuuakse kahtlase koostise ja kvaliteediga toodangut.

Konkurentsipüsimiseks ning tarbija muutuvatele vajadustele vastamiseks on ettevõtjad ette võtnud mitmeid tegevusi, millest kõige enam mainiti toote retsepti muutmist. Kolmandik vastajaist on teinud tarbijauuringuid ja koostöös teadlastega ka tootearendust. Lisaks on muudetud toodete sortimenti, lisades mahe- või vegantooteid, samuti gluteeni- ja laktoosivabu tooteid.

Küsitlusele vastanud ekspordijatest hindas 3% oma konkurentsivõimet välisurul väga heaks ning ligi veerand ekspordijates pigem heaks. Peamisteks konkurentsieelisteks hindasid ekspordivad ettevõtted toote head hinna ja kvaliteedi suhet, vajaliku oskusteabe olemasolu ning kiiret ja paindlikku reageerimist nõudluse muutumisele (kõik 79%). Üle poolte ettevõtetest hindas eeliseks ka innovaatilisust

ja tootearendust (72%), vajalike tootmisvõimsuste olemasolu (66%), toote unikaalsust (62%) ja isiklike kontakte (59%).

Tegevusalade lõikes olid kõige kasumlikumad jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmisega ning valmis loomasööda tootmisega tegelevad ettevõtted. Kõige madalam kasumlikkus oli 2019. aastal liha töötlemise ja säilitamise ning lihatoodete tootmise tegevusalal. Aastate 2015 ja 2019 võrdluses on liha töötlemise ja säilitamise ning lihatoodete tootmise tegevusalal kasumlikkus vähenenud 74% ning märkimisväärselt on kasumlikkus vähenenud ka piimatoodete tootmise tegevusalal (38%).

Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete keskmine põhivara käibekordaja oli 2019. aastal tasemel 2,9, seega teeniti ühe põhivarasse investeeritud euro kohta 2,9 eurot müügitulu. Tehtud investeeringud ei ole toonud loodetud müügitulu kasvu, sest vaadeldud perioodil on põhivara käibekordaja langustrendis. Tegevusalade lõikes on võrreldes 2015. aastaga põhivara käibekordaja langedud jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmises, pagari- ja makarontoodete tootmises, valmis loomasööda tootmises ning joogitootmises. Kõige madalam oli see näitaja valmis loomasööda tootmise tegevusalal (2019. aastal 1,4).

Enamusel tegevusaladel on perioodil 2015–2019 omakapitali tootlus olnud languses ja tehtud investeeringud ei ole alati kaasa toonud müügitulu kasvu. Samas on suurenenud töötajate aastakeskmine arv, mis näitab, et investeeringuid on tehtud mitte ainult inimeste asendamiseks tootlikumate masinatega, vaid ka ettevõtete tegevuse mitmekesistamiseks ja laiendamiseks. Tööjõudu on kasutatud efektiivsemalt, sest kuigi ka hinnad on kasvanud, siis müügitulu töötaja kohta on võrreldes 2015. aastaga suurenenud keskmiselt 16% (kusjuures liha töötlemise ja säilitamise ning lihatoodete tootmise, piimatoodete tootmises ning pagari- ja makarontoodete tootmise tegevusaladel rohkem kui 25%). Tööjõukulude kasv näitab, et palgasurve on endiselt tugev ja ettevõtted peavad pakkuma konkurentsivõimelist palka. Tööjõukulud aastakeskmise töötajate arvu kohta on kasvanud kõikidel tegevusaladel.

Ligi veerand küsitlusele vastanud toidu- ja joogitootjatest olid kasutanud MAKi investeeringutoetust ning enamus neist hindas toetuse mõju väga oluliseks, sest toetuse abil on oluliselt tõstetud ettevõtte konkurentsivõimet. Kümnendik ettevõtetest olid lisaks investeeringutoetusele kasutanud ka laenu tooteid meede 4.2 RVst. Investeeringutoetust ning laenu kasutati tootmisvõimsuse kasvatamiseks ning see võimaldas ettevõtetel ette võtta arenguhüpet, mida omavahendite arvelt teha ei oleks võimalik.

4.6. Logistika ja ladustamine

Küsitluse andmetel vastasid ligi pooled ettevõtjatest, et neil ei ole ladude ja transpordiga probleeme. Umbes sama palju ettevõtjaist märkis probleemkohaks laopindu, mis olid ettevõtte vajadustele väikeseks jäänud, ruumid amortiseerinud või algselt ehitatud muuks otstarbeks.

Transpordiprobleemide puhul kirjeldati tõmbekeskustest kaugel asumist, transporditeenuse kulumust, samuti vananenud transpordivahendeid, viletsaid teeolusid ning vajadust spetsiifilise transpordi järele (külmtransport). Ettevõttele vajalikud laopinnad on reeglina ettevõtte omandis või pikaajalisel rendil.

4.7. Riigipoolne tugi

Küsitlusele vastanud ettevõtete arvates peaks riik toidu- ja joogitootjate arengu soodustamiseks maksumuudust vähendada, näiteks alandades aktsiisimaksu määrasid ning vähendades mahetoodete käibemaksu määra, lubades maksuerisusi maapiirkonnas tegutsevatele väiketootjatele ning alandades tööjõumakse. Ka investeeringute jätkuvat toetamist peetakse oluliseks, et tõsta konkurentsivõimet seadmeid ja tootmishooneid kaasajastades. Toodi välja, et riik võiks enam toetusi suunata nn

tulevikuvaldkondadesse, mis on küll pika tasuvusajaga, kuid perspektiivsed: rohe- ja digiprojektide toetamise, samuti IT-arendustesse ja näiteks tootmisjääkide vähendamisele suunatud tootearendusse.

Konkreetsed ettepanekuid tehti bürokraatia vähendamise eesmärgil registrite ühildamiseks, erinevate ametite koostöövõimaluste ärakasutamiseks, protsesside digitaliseerimiseks ja ettevõtjate üldise administreerimiskoormuse vähendamiseks.

Ettevõtjad kutsusid riiki üles eelistama Eestimaist nii riigihankeid tehes kui ka toetades piirkondliku omapäraga või pärandkultuuril põhinevat väiketootmist. Samuti viidati vajadust suunata enam toetusi või laenukäendusi Tallinnast väljapoole, maapiirkondadesse.

Eksportijad sooviksid toetusmeetmeid, mis lähtuvad ettevõtte ekspordiplaanist ja sihtturgudest. Oluliseks peetakse ettevõtjatele hea infovälja loomist, et suureneks ettevõtjate teadlikkus riigipoolsetest meetmetest. Riigi rolli tähtsustatakse kontaktide ja teadmuse vahendajana, riikidevaheliste kokkulepete sõlmijana, saatkondade ja konsulaatide kaasajana Eesti ja Eesti toodete tutvustamiseks. Arendamist vajavana nähakse riigi enda kuvandi tugevdamist, sertifitseerimise toetamist ning PTA arendamist selliselt, et amet oleks töösturitele suuremaks toeks uutele turgudele sisenemisel, varustades neid infoga sihtriigis kehtivatest nõuetest, tingimustest, sertifikaatidest.

4.8. Väikekäitlejad

Perioodil 2016–2019 oli enamusel tegevusaladest väikekäitlejate panus kogu toiduaine tööstussektori müügitulusse väga väike (keskmiselt 3,1%), v.a valmis loomasööda tootmisega ning puu- ja köögivilja töötlemise ja säilitamisega tegelevad väikekäitlejad, kes andsid antud tegevusalal märkimisväärse osa (keskmiselt 45%) kogu sektori müügitulust.

Veerand küsitlusele vastanud väikekäitlejatest on kasutanud investeerimistoetust ning 6% oli kasutanud laenukooteid RVst. Valdavalt on laenukooteid kasutatud kombineerituna investeerimistoetusega. Kaks kolmandikku laenukooteid kasutanud ettevõtetest hindas selle mõju väga oluliseks ning kolmandik pigem oluliseks. Investeerimistoetuse mõju peeti enamasti väga oluliseks, harvem pigem oluliseks ja vaid ühe ettevõtte jaoks oli mõju vähe oluline.

Ligi pooled vastanud väikekäitlejatest hindas oma ettevõtte konkurentsivõimet kohalikul turul heaks või pigem heaks, kuid ligi viiendik pidas konkurentsivõimet pigem halvaks ning üksikud ettevõtted ka väga halvaks. Kehva hinnangu peamiste põhjustena nimetati ettevõtte väiksust ja sellest tulenevat mahtude piiratust, toote kõrget omahinda ning raskusi suurtootjate ja odavama importkaubaga konkureerimisel.

Väikekäitlejate arengut piiravad eelkõige investeerimisvõimaluste puudumine uute tootmistehnoloogiate rakendamiseks ja turul valitsev hinnakonkurents. Oluliseks peeti ka käibevahendite nappust, vajalike tootmishoonete ja tootmistehnika puudumist. Tegevusalade lõikes on arengut piiravad tegurid mõnevõrra erinevad.

Ligi pooled küsitlusele vastanud väikekäitlejatest kasutab toodete müügikanalina sotsiaalvõrgustikke ning viiendik plaanib seda tegema hakata. E-poe kaudu turustab oma tooteid ligi veerand ettevõtetest, neist kõige enam meekäitlejad. Muudest müügikanalitest on populaarsed turud, laadad, talupoed, samuti käiakse kokkulepitud aegadel Eesti asulates välimüüki tegemas.

Riigilt sooviti kõige enam tuge investeringute tegemisel, senisest suuremas mahus toetuse võimaldamist ning soodsatel tingimustel laenu ettevõtete arendamiseks, samuti ekspordi ja teadusarendustegevuste toetamist.

5. JÄRELDUSED JA SOOVITUSED

Uuringu üheks eesmärgiks oli välja tuua soovitused, kuidas saab riik perioodil 2021-2027 põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevatele ettevõtjatele rohkemat tuge pakkuda, sh milliseid sekkumisi oleks vaja rakendada.

5.1. Sihtrühma määratlemine

Väga oluline on jälgida, millisele sihtrühmale toetusmeetmeid kavandatakse. Sihtrühma täpsemal määratlemisel on soovitatav kasutada ettevõtte põhitegevusala EMTAK 2008 tegevusalade klassifikatori alusel. Hea oleks sihtrühma määratlemise juures silmas pidada ka teatud olukordadest tingitud erisusi, mis võivad olulist rolli mängida: näiteks pandeemia ajal ajutiselt ettevõtte põhitegevuse muutmist ettevõtte toimivuse säilitamiseks jmt eriolukordi. Tegevusalade ja ettevõtete suurusest tingitud iseärasuste arvesse võtmiseks sobib kasutada suurusgrupe, mis on moodustatud müügitulu alusel. Kitsendava tegurina võiks vaatluse alla võtta ainult aktiivselt tegutsevad ettevõtted.

Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete majandusandmete analüüsist selgus, et töötajate arvu alusel grupeerimist tuleks pigem vältida, sest rohkem kui pooled aktiivsetest ettevõtetest kuuluvad suurusgruppi 0–2 töötajat.

Mõnedel tegevusaladel on ettevõteteid siiski liiga vähe, et neid oleks võimalik detailsemalt grupeerida. Näiteks tegutseb vähe ettevõtteid taimse ja loomse õli ja rasva tootmise, jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmise, valmis loomasööda tootmise tegevusaladel.

Väikekäitlejate puhul on toiduainete- ja joogitootmine ettevõtte kõrvaltegevus, mistõttu tuleks neid eraldi sihtrühmana käsitleda, arvestades müügitulu olemasolu toidu- ja joogitootmisest.

5.2. Soovitused sekkumisteks

Toiduainete- ja joogitootjate poolt tehtud investeeringute tulemusena on suurendatud tootmisvõimsusi, ehitatud tootmis- ja laoruume, parandatud taristut, tehtud tootearendust ja parandatud turundust. Investeeringutoetused on kaasa aidanud sellele, et investeeringute tegemine ei ole üldjoontes toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete võlakoormust suurendanud. Investeeringutoetust saanud ettevõtetel on varade puhasrentaablus suurenenud.

Järgmise viie aasta jooksul plaanivad ressursimahukaid investeeringuid nagu uute tootmishoonete, taristu jm ehitused, pigem suurema müügituluga ettevõtted. Väikese müügituluga ettevõtted ei ole suutelised tegema suuremaid investeeringuid ilma täiendavat kapitali kaasamata. Kuna äriregistrisse esitatud majandusaasta aruannetest ei ole võimalik saada täpsemat informatsiooni toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete põhivara muutuste ja tehtud investeeringute struktuuri kohta, siis oleks toetusmeetmete täpsemaks sihitamiseks vaja seda teemat täiendavalt uurida.

Toiduainete- ja joogitootmise sektori stabiilse arengu ja lisandväärtuse kasvu tagamisel on vajalik järgmise viie aasta jooksul suuremas mahus investeerida tootmis- ja laohoonete ehitusse, taastuvenergia lahenduste rajamisse, transpordivahendite soetusse, tootmise automatiseerimisse, sertifikaatide omandamisse, tootearenduses uute ja olemasolevate toodete kvaliteedi tõstmiseks.

Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete prognoositav investeeringute koguvajadus järgmise viie aasta jooksul oleks hinnanguliselt 642 miljonit eurot, mis on ca 40% suurem võrreldes eelnenud perioodil tehtud investeeringute kogusummaga. Investeeringuvajaduse prognoosi järgi kuluks

järgmise viie aasta jooksul 395 miljonit eurot tootlikeks investeeringuteks, mis moodustab 61% kogu prognoositavast investeeringute vajadusest.

Ressursimahukaid tootlikkuse kasvule suunatud uuenduslikke ja digitaliseerimist soodustavaid investeeringuid, mille läbi parandatakse konkurentsivõimet nii siseturul kui ka välisurgudel, tuleks toetada MAK rahastamisvahendi kaudu, pakkudes neile pikaajalisi madala intressimääraga kasvu- ja investeerimislaene.

Karmistuvate keskkonnanõuetega toimetulekuks vajavad ettevõtted võrdselt teiste liikmesriikide ettevõtete toetusvõimalusi. Energiatõhususe suurendamisel, vee- ja kanalisatsiooni ümberehituse projekteerimisel, vähese CO₂ heitega tehnoloogiate kasutuselevõtmisel ning energiaauditi läbiviimisel vajavad ettevõtjad riigipoolset tuge. Investeerimisvajaduse prognoosi järgi kuluks järgmise viie aasta jooksul 247 miljonit eurot mittetootlikeks investeeringuteks, mis moodustab 39% kogu prognoositavast investeeringute vajadusest.

Keskkonnanõuetega seotud mittetootlike investeeringuid nagu keskkonnahoidlike tootmisseadmete soetus, keskkonnahoidlike tootmishoonete ehitus ning investeeringud reovee ja jäätmete käitlemiseks, tuleks võimendada investeeringutoetustega. Seejuures on oluline tagada, et investeeringutoetused oleksid kõigile sektoris tegutsevatele ettevõtetele võrdselt kättesaadavad. Mittetootlike investeeringute puhul võiks kaaluda omafinantseeringu nõude leevendamist.

Ettevõtted hindasid laohoonete seisukorda üldjoontes kehvemaks kui muude varade olukorda: 5% vastanutest pidas neid täiesti amortiseerunuks ja 18% kehvast korras olevateks. Laopinnad on kas ettevõtte vajadustele väikeseks jäänud, kasutusel olevad ruumid on amortiseerinud või on algselt ehitatud muuks otstarbeks, külmuuridel on halb isolatsioon, jahutusagregaadid vananenud. Seetõttu võiks sellesse vara gruppi investeerimist soodustada.

Kaasaegsete lao- ja külmuuride ehitamise toetamisele võiks investeeringutoetuste pakkumisel panna senisest suuremat rõhku.

Märkimisväärne osa töötlemisvõimsusest on mõnedel tegevusaladel kasutamata, samas on tehtud suuri investeeringuid tootmisvõimekuse tõstmiseks. Töötlemisvõimsuse kasutamist reguleerib turunõudlus: kui nõudlus on väiksem, toodetakse vähem ja edukas on see tootja, kellel on võimalik turunõudlusele paindlikult reageerida. Viimase aasta kontekstis, kus paljude ettevõtjate majandustegevust segasid pandeemia tingimustes seatud riiklikud piirangud, võib töötlemisvõimekuse alakasutus aga olla seotud just piirangutega kõikjal maailmaturul. Kõige olulisemateks teguriteks, mis mõjutavad ettevõtte konkurentsivõimet koduturul lähima viie aasta jooksul, on toote omahind, kohaliku tooraine kvaliteet ja kättesaadavus, tootearendus ja harusisene konkurents.

Eesti toiduainete- ja joogitootmisega tegelevad ettevõtted eelistavad kindlalt kohalikku päritolu toorainet, mistõttu tuleks töötlemisvõimsuste alakasutamise põhjust otsida ka kvaliteetse tooraine vähesusest ja kättesaadavusest. Tihedama koostöö soodustamine toidutootjate ning toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete vahel võiks seda probleemi tulevikus leevendada.

Lisaks võiks riigi eestvedamisel arendada tarneahela moodustavate ettevõtete vahelisi digi- ja andmelahendusi, keskkonnahoidlike pakkematerjalide tootmist ja pakendite tagasiostusüsteeme. Vältida võiks arendustegevuste killustatust, et tagada teadus- ja arendusressursi võimalikult otstarbekas kaasamine.

Riik võiks toetada esmajoones selliste pakendite kasutuselevõttu, mida saab töödelda ja mis ringmajanduse mõttes on paremini kasutatavad. Eelisarendamist vajaks selge ja lihtne pakendite kogumise ja ümbertöötlemise süsteem, mis oleks tootjale võimalikult kulutõhus.

Ligi veerand toiduainete- ja joogitootmisega tegelevatest aktiivsetest ettevõtetest deklareeris 2019. aasta lõpu seisuga eksporditulu. Kuigi Eesti toiduainetööstuse põhiline ülesanne on Eesti elanike toiduga varustatuse kindlustamine, saavad ettevõtted kasvada üksnes välisturgudel konkureerides. Nõudlus toidu järele maailmas kasvab, kuid kasu on sellest siiski sellistel tootjatel, kes tajuvad konkreetse turu võimalusi, selle eripära, on teistest kiiremad ning efektiivsemad. Ekspordiga alustamisel on kõige enam piiravaks teguriks kontaktide puudumine sihtturul, müügiialase kompetentsi ebapiisavus, vähene rahvusvaheline kogemus, ebapiisav tootmisvõimsus ja toodete kõrge omahind.

Ekspordiga alustavate ja ekspordi laiendamist kavandavate ettevõtete toetamiseks võiks kavandada eraldiseisvaid toetusmeetmeid, arvestades, et üldjuhul on sellised investeeringud pikaajalise tasuvuse ja kõrge riskiga. Nõuandesüsteemi ja PTA koostöös võiks pakkuda ettevõtete nõustamist sihtriikide nõuete ja kultuuriliste eripärade osas.

Väikekäitlejate konkurentsivõime kõige piiravamaks teguriks osutusid investeerimisvõimaluste puudumine uute tootmistehnoloogiate rakendamiseks ja turul valitsev hinnakonkurents, lisaks on neil pidev käibevahendite nappus ja vajalike tootmishoonete ja -tehnikate puudus. Kui arvestada, et igasugune tooraine väärindamine kasvatab lisandväärtust, siis tuleks ka väikekäitlejaid toidutöötlemisse investeerimises toetada.

Väikekäitlejatest toidu- ja joogitootjate investeeringuid võiks toetada eraldiseisva toetusmeetmega.

LISAD

Lisa 1. Olulisemad eksporditurud ekspordist laekunud müügitulu alusel tegevusalade lõikes, 2015–2019

EMTAK 2008	2015	2016	2017	2018	2019	Muutus 2019/ 2015	Keskmine aastane kasvutempo 2015–2019
101 Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine							
Läti	43%	45%	45%	50%	49%	13,9%	3,3%
Soome	12%	9%	9%	11%	15%	24,8%	5,7%
Leedu	20%	19%	14%	13%	14%	-31,3%	-8,9%
Holland	2%	2%	2%	2%	2%	-2,9%	-0,7%
Taani	3%	2%	2%	2%	1%	-52,7%	-17,1%
Teised ELi riigid	18%	18%	18%	16%	16%	-12,2%	-3,2%
ELi mittekuuluvad riigid	2%	4%	9%	6%	3%	38,9%	8,6%
103 Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine							
Soome	38%	46%	35%	43%	40%	4,6%	1,1%
Jaapan*	0%	3%	2%	12%	19%	523,2%	84,0%
Hiina	24%	13%	26%	14%	9%	-64,2%	-22,6%
Saksamaa	8%	7%	6%	5%	7%	-13,4%	-3,5%
Rootsi	2%	3%	5%	5%	6%	249,5%	36,7%
Teised ELi riigid	24%	24%	26%	19%	19%	-23,2%	-6,4%
ELi mittekuuluvad riigid	4%	5%	1%	2%	1%	-70,4%	-26,2%
104 Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine							
Leedu	40%	37%	38%	37%	38%	-5,3%	-1,4%
Läti	27%	30%	30%	27%	23%	-12,9%	-3,4%
Soome	6%	7%	11%	11%	20%	253,5%	37,1%
Iisrael	5%	9%	8%	5%	13%	170,0%	28,2%
Norra	2%	1%	0%	0%	3%	41,0%	9,0%
Teised ELi riigid	17%	16%	12%	19%	2%	-85,7%	-38,5%
ELi mittekuuluvad riigid	3%	0%	1%	1%	0%	-98,1%	-62,8%
105 Piimatoodete tootmine							
Soome	11%	17%	9%	10%	11%	-3,7%	-0,9%
Läti	5%	6%	2%	2%	9%	65,0%	13,3%
Itaalia	0%	0%	0%	2%	4%	0,0%	0,0%
Kreeka	0%	0%	0%	0%	3%	0,0%	0,0%
Teised ELi riigid	74%	75%	81%	77%	66%	-11,8%	-3,1%
ELi mittekuuluvad riigid	9%	2%	8%	9%	8%	-15,6%	-4,2%

* Muutus 2019/2016 ning keskmine aastane kasvutempo 2016–2019

Algandmed: Ärireister. Autorite arvutused.

Lisa 1. Olulisemad eksporditurud tegevusalade lõikes, 2015–2019 (jätk)

EMTAK 2008	2015	2016	2017	2018	2019	Muutus 2019/ 2015	Keskmine aastane kasvutempo 2015–2019
106 Jahu ja tangainete, tärglise ja tärglisetoodete tootmine							
Läti	27,5%	2,4%	0,6%	27,3%	1,3%	-95,4%	-53,6%
Leedu	7,5%	1,1%	0,2%	4,4%	0,2%	-96,7%	-57,5%
Soome	0,9%	0,1%	0,2%	4,2%	0,1%	-88,9%	-42,3%
Teised ELi riigid	56,2%	94,2%	98,5%	57,6%	94,5%	68,1%	13,9%
ELi mittekuuluvad riigid	7,8%	2,2%	0,5%	6,6%	3,9%	-50,8%	-16,2%
107 Pagari- ja makarontoodete tootmine							
Rootsi	42,2%	42,4%	39,5%	37,6%	40,7%	-3,7%	-0,9%
Soome	42,5%	33,6%	32,4%	35,1%	28,3%	-33,5%	-9,7%
Läti	4,4%	4,2%	4,0%	3,0%	12,4%	180,2%	29,4%
Leedu	5,5%	1,0%	0,6%	0,8%	6,9%	25,2%	5,8%
Norra	0,0%	0,0%	1,1%	2,3%	2,3%	0,0%	0,0%
Teised ELi riigid	4,4%	17,6%	21,0%	19,5%	8,2%	85,6%	16,7%
ELi mittekuuluvad riigid	0,9%	1,1%	1,4%	1,6%	1,4%	46,1%	9,9%
108 Muude toiduainete tootmine							
Soome	32,0%	32,2%	32,8%	30,2%	29,0%	-9,3%	-2,4%
Rootsi	23,3%	19,1%	19,7%	14,7%	13,0%	-44,3%	-13,6%
Läti	4,6%	4,8%	4,5%	8,6%	11,0%	137,1%	24,1%
Venemaa	7,8%	7,6%	6,3%	5,6%	5,5%	-29,4%	-8,4%
Leedu	4,2%	3,7%	3,0%	2,9%	3,4%	-18,1%	-4,9%
Teised ELi riigid	20,3%	24,1%	25,8%	24,5%	29,2%	43,9%	9,5%
ELi mittekuuluvad riigid	7,8%	8,5%	7,9%	13,5%	8,9%	14,1%	3,4%
109 Valmis loomasööda tootmine							
Saksamaa	37%	37%	39%	43%	12%	-66,8%	-24,1%
Taani	14%	22%	27%	15%	5%	-64,5%	-22,8%
Läti	1%	3%	5%	8%	2%	70,0%	14,2%
Suurbritannia	1%	1%	0%	2%	1%	-17,4%	-4,7%
Soome	6%	2%	3%	4%	1%	-88,5%	-41,8%
Teised ELi riigid	36%	35%	25%	28%	79%	119,6%	21,7%
ELi mittekuuluvad riigid	5%	0%	1%	0%	0%	-100,0%	
110 Joogitootmine							
Läti	26,1%	25,7%	30,9%	32,6%	42,0%	61,2%	12,7%
Soome	14,2%	15,1%	15,9%	16,4%	14,5%	2,3%	0,6%
Leedu	7,6%	7,9%	5,2%	2,2%	6,4%	-15,9%	-4,2%
Rootsi	5,8%	5,2%	3,8%	6,1%	4,1%	-29,9%	-8,5%
Tšehhi	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	2,9%	0,0%	0,0%
Teised ELi riigid	36,2%	36,4%	31,7%	31,2%	21,2%	-41,3%	-12,5%
ELi mittekuuluvad riigid	10,2%	9,6%	12,5%	11,4%	8,9%	-12,8%	-3,4%

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused.

Lisa 2. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete majandusnäitajate võrdlus müügitulu suurusgruppide lõikes, 2019
(tuhandetes eurodes)

Näitaja	EM-TAK 2008	Tegevusala	Müügitulu suurusgrupp (tuhat €)						Kõik
			kuni 15	15–75	75–200	200–750	750–3 000	Üle 3 000	
Bilansi maht	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	2,9	181,7	199,4	309,1	1 246,8	20 303,8	4 178,8
	103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	18,8	115,5	198,7	454,4	1 149,2	8 218,8	789,9
	104	Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine	5 940,7
	105	Piimatoodete tootmine	.	131,0	435,9	.	1 161,5	33 452,0	8 522,9
	106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	4 822,1
	107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	11,7	16,8	41,4	261,2	1 415,4	15 658,7	1 131,4
	108	Muude toiduainete tootmine	86,3	39,5	149,6	276,5	779,0	15 287,4	1 488,4
	109	Valmis loomasööda tootmine	2 055,2	.	2 093,6
	110	Joogitootmine	15,2	90,7	304,6	743,5	1 586,3	42 652,4	4 276,6
		KÕIK	35,7	58,4	190,0	410,0	1 330,3	21 684,1	2 399,9
Müügitulu	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	4,3	34,2	116,5	401,2	1 640,5	31 269,8	6 296,3
	103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	4,9	36,9	124,1	449,0	1 671,1	7 985,2	812,7
	104	Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine	13 524,2
	105	Piimatoodete tootmine	.	43,2	135,8	.	1 354,6	45 152,7	11 241,1
	106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	4 565,2
	107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	6,2	32,7	137,5	392,3	1 665,4	15 245,6	1 151,7
	108	Muude toiduainete tootmine	5,0	33,5	116,8	429,2	1 346,5	21 698,3	2 090,3
	109	Valmis loomasööda tootmine	1 505,6	.	1 404,2
	110	Joogitootmine	4,7	36,8	129,8	388,9	1 319,0	34 184,4	3 364,4
		KÕIK	5,5	34,6	125,7	417,6	1 518,2	25 895,4	2 814,4
Investeeringud materiaalsesse põhivarasse	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	0,0	42,8	21,2	28,4	47,9	1 347,6	275,3
	103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	6,9	8,2	7,9	43,6	28,0	876,2	70,7
	104	Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine	138,9
	105	Piimatoodete tootmine	.	3,0	9,6	.	83,5	1 290,4	328,8
	106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	147,8
	107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	0,3	2,6	2,4	21,2	102,7	416,9	37,0
	108	Muude toiduainete tootmine	20,7	1,6	23,5	18,0	71,5	1 032,7	108,2
	109	Valmis loomasööda tootmine	349,2	.	213,2
	110	Joogitootmine	0,6	16,3	82,6	191,8	99,7	1 469,3	196,2
		KÕIK	7,5	7,2	26,4	51,1	98,0	1 003,7	125,1

. grupis on alla 5 ettevõtte, mistõttu andmeid ei avalikustata
Algandmed: Ärireister. Autorite arvutused.

Lisa 2. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete majandusnäitajate võrdlus müügitulu suurusgruppide lõikes, 2019 (jätk)

Näitaja	EM-TAK 2008	Tegevusala	Müügitulu suurusgrupp (tuhat €)						Kõik
			kuni 15	15–75	75–200	200–750	750–3 000	Üle 3 000	
Võlakordaja	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	0,60	0,93	0,61	0,60	0,36	0,55	0,54
	103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	0,97	0,45	0,43	0,49	0,25	0,38	0,37
	104	Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine	0,43
	105	Piimatoodete tootmine	.	1,00	0,74	.	0,47	0,41	0,41
	106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	0,53
	107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	0,13	0,55	0,61	0,33	0,46	0,31	0,33
	108	Muude toiduainete tootmine	0,10	0,61	0,49	0,40	0,52	0,41	0,41
	109	Valmis loomasööda tootmine	0,61	.	0,36
	110	Joogitootmine	1,02	0,87	0,71	0,57	0,33	0,33	0,35
		KÕIK	0,24	0,72	0,61	0,48	0,40	0,40	0,41
	Varade puhasrentaabilus (ROA)	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	0,18	-0,02	0,06	-0,09	0,04	0,01
103		Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	-0,10	0,06	0,02	0,00	0,10	0,08	0,08
104		Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine	0,03
105		Piimatoodete tootmine	.	0,00	0,06	.	0,08	0,06	0,06
106		Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	0,09
107		Pagari- ja makarontoodete tootmine	0,08	0,00	0,08	0,03	0,06	0,04	0,04
108		Muude toiduainete tootmine	-0,09	-0,02	0,11	0,07	0,08	0,09	0,09
109		Valmis loomasööda tootmine	0,00	.	0,06
110		Joogitootmine	-0,07	-0,03	0,08	0,00	0,00	0,06	0,06
		KÕIK	-0,07	0,00	0,07	0,02	0,05	0,06	0,06
Omakapotali puhasrentaabilus (ROE)		101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	0,44	-0,31	0,14	-0,22	0,07	0,01
	103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	-3,26	0,11	0,03	0,00	0,14	0,13	0,12
	104	Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine	0,06
	105	Piimatoodete tootmine	.	2,26	0,23	.	0,15	0,10	0,10
	106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	0,19
	107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	0,09	0,01	0,20	0,05	0,11	0,06	0,06
	108	Muude toiduainete tootmine	-0,10	-0,05	0,22	0,12	0,17	0,16	0,15
	109	Valmis loomasööda tootmine	-0,01	.	0,09
	110	Joogitootmine	4,01	-0,22	0,28	-0,01	0,00	0,10	0,09
		KÕIK	-0,09	0,00	0,18	0,03	0,08	0,10	0,09

. grupis on alla 5 ettevõtte, mistõttu andmeid ei avalikustata

Algandmed: Ärireister. Autorite arvutused.

Lisa 3. Eksportivate ja mitteeksportivate toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete majandusnäitajate võrdlus tegevusalade lõikes, 2015 ja 2019

Näitaja	EMT AK 2008	Tegevusala	2015		2019		Muutus, 2019/2015		Keskmine aastane kasvutempo 2015–2019	
			Ei ¹	Jah ²	Ei ¹	Jah ²	Ei ¹	Jah ²	Ei ¹	Jah ²
Võlakordaja	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	0,12	0,56	0,14	0,61	18,5%	9,1%	4,3%	2,2%
	103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	0,53	0,48	0,21	0,35	-59,9%	-26,8%	-20,4%	-7,5%
	105	Piimatoodete tootmine	0,13	0,46	0,16	0,42	23,5%	-9,7%	5,4%	-2,5%
	106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	.	0,72	.	0,53	.	-26,6%	.	-7,4%
	107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	0,27	0,30	0,30	0,33	10,3%	8,6%	2,5%	2,1%
	108	Muude toiduainete tootmine	0,36	0,47	0,33	0,41	-9,9%	-13,7%	-2,6%	-3,6%
	109	Valmis loomasööda tootmine	.	0,22	.	0,36	.	61,3%	.	12,7%
	110	Joogitootmine	0,35	0,40	0,33	0,38	-5,7%	-5,4%	-1,5%	-1,4%
		KÕIK	0,31	0,47	0,29	0,44	-9,2%	-5,9%	-2,4%	-1,5%
Varade puhasrentaabilus (ROA)	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	0,09	0,02	0,04	0,00	-62,6%	-82,7%	-21,8%	-35,5%
	103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	0,03	0,07	0,08	0,07	179,6%	-0,9%	29,3%	-0,2%
	105	Piimatoodete tootmine	0,08	0,05	0,07	0,03	-19,0%	-47,6%	-5,1%	-14,9%
	106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	.	0,07	.	0,09	.	25,1%	.	5,8%
	107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	0,06	0,05	0,03	0,04	-44,1%	-14,0%	-13,5%	-3,7%
	108	Muude toiduainete tootmine	0,16	0,07	0,12	0,09	-26,3%	35,1%	-7,3%	7,8%
	109	Valmis loomasööda tootmine	.	0,04	.	0,07	.	75,8%	.	15,1%
	110	Joogitootmine	0,06	0,02	0,07	0,02	5,8%	14,6%	1,4%	3,5%
		KÕIK	0,07	0,05	0,07	0,05	-3,1%	2,2%	-0,8%	0,5%
Omakapitali puhasrentaabilus (ROE)	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	0,11	0,05	0,04	0,01	-61,7%	-80,4%	-21,3%	-33,5%
	103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	0,06	0,14	0,10	0,11	65,6%	-20,3%	13,4%	-5,5%
	105	Piimatoodete tootmine	0,10	0,10	0,08	0,05	-16,1%	-51,5%	-4,3%	-16,6%
	106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	.	0,26	.	0,19	.	-25,5%	.	-7,1%
	107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	0,08	0,07	0,05	0,06	-41,9%	-10,7%	-12,7%	-2,8%
	108	Muude toiduainete tootmine	0,26	0,13	0,18	0,15	-30,2%	20,5%	-8,6%	4,8%
	109	Valmis loomasööda tootmine	.	0,05	.	0,10	.	113,0%	.	20,8%
	110	Joogitootmine	0,10	0,03	0,10	0,03	2,6%	10,6%	0,6%	2,6%
		KÕIK	0,10	0,09	0,09	0,09	-7,0%	-2,9%	-1,8%	-0,7%

¹Ei – Mitteeksportijad; ²Jah – Eksportijad

. grupis on alla 5 ettevõtte, mistõttu andmeid ei avalikustata

Algandmed: Ärireister. Autorite arvutused tasakaalustatud paneelandmetel.

Lisa 4. Meetmest 4.2 investeeringutoetust saanud ja mittesaanud toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete majandusnäitajate võrdlus tegevusalade lõikes

Näitaja	EM-TAK 2008	Tegevusala	2015		2019		Muutus, 2019/2015		Keskmine aastane kasvutempo 2015-2019	
			Ei ¹	Jah ²	Ei ¹	Jah ²	Ei ¹	Jah ²	Ei ¹	Jah ²
Võlakordaja	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	0,56	0,39	0,64	0,38	13,7%	-3,2%	3,3%	-0,8%
	103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	0,52	0,31	0,27	0,37	-48,2%	20,3%	-15,2%	4,7%
	105	Piimatoodete tootmine	0,30	.	0,26	.	-13,1%		-3,5%	
	106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	0,77	.	0,57	.	-26,2%		-7,3%	
	107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	0,27	0,36	0,25	0,43	-9,0%	19,9%	-2,3%	4,6%
	108	Muude toiduainete tootmine	0,47	0,40	0,39	0,48	-16,9%	19,1%	-4,5%	4,5%
	109	Valmis loomasööda tootmine	0,28	.	0,36	.	27,5%		6,3%	
	110	Joogitootmine	0,36	0,31	0,33	0,48	-9,1%	55,0%	-2,4%	11,6%
		KÕIK	0,42	0,39	0,37	0,43	-10,0%	10,2%	-2,6%	2,5%
Varade puhasrentaabilus (ROA)	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	0,00	0,10	0,01	0,01	1051,7%	-88,8%	84,2%	-42,1%
	103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	0,05	0,09	0,08	0,04	73,8%	-58,7%	14,8%	-19,9%
	105	Piimatoodete tootmine	0,07	.	0,05	.	-23,0%		-6,3%	
	106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	0,06	.	0,09	.	38,8%		8,5%	
	107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	0,03	0,09	0,03	0,06	-3,9%	-36,3%	-1,0%	-10,6%
	108	Muude toiduainete tootmine	0,07	0,07	0,10	0,03	39,9%	-61,2%	8,8%	-21,1%
	109	Valmis loomasööda tootmine	0,02	.	0,06	.	170,1%		28,2%	
	110	Joogitootmine	0,06	0,09	0,06	0,04	11,7%	-53,5%	2,8%	-17,4%
		KÕIK	0,05	0,09	0,06	0,03	21,8%	-63,2%	5,0%	-22,1%
Omakapitali puhasrentaabilus (ROE)	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	0,00	0,16	0,02	0,02	1293,4%	-89,0%	93,2%	-42,4%
	103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	0,10	0,13	0,11	0,06	14,3%	-54,6%	3,4%	-17,9%
	105	Piimatoodete tootmine	0,10	.	0,07	.	-27,0%		-7,6%	
	106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	0,27	.	0,20	.	-25,4%		-7,1%	
	107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	0,05	0,14	0,04	0,10	-7,1%	-28,4%	-1,8%	-8,0%
	108	Muude toiduainete tootmine	0,13	0,11	0,16	0,05	21,4%	-55,5%	5,0%	-18,3%
	109	Valmis loomasööda tootmine	0,03	.	0,09	.	202,8%		31,9%	
	110	Joogitootmine	0,09	0,12	0,09	0,08	6,2%	-38,5%	1,5%	-11,5%
		KÕIK	0,08	0,14	0,10	0,06	13,7%	-60,6%	3,3%	-20,8%

¹Ei – Meetmest 4.2 investeeringutoetust mittesaanud ettevõtted

²Jah – Meetmest 4.2 investeeringutoetust saanud ettevõtted

. grupis on alla 5 ettevõtte, mistõttu andmeid ei avalikustata

Algandmed: Ärireister. Autorite arvutused tasakaalustatud paneelandmetel.

Lisa 5. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete majandusnäitajate võrdlus töötajate arvu järgi, 2019
(tuhandetes eurodes)

Näitaja	EM-TAK 2008	Tegevusala	Töötajate arv						Kõik	
			0	1-2	3-4	5-9	10-49	50-249		250 ja enam
Bilansi maht	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	7,9	181,6	.	1 026,8	1 286,9	15 592,7	.	4 178,8
	103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	925,5	78,7	381,5	593,4	2 361,7	.	.	789,9
	104	Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine	5 940,7
	105	Piimatoodete tootmine	115,7	89,7	.	.	1 781,8	23 463,4	.	8 522,9
	106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	4 822,1
	107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	9,7	15,4	41,9	134,0	437,6	10 683,3	.	1 131,4
	108	Muude toiduainete tootmine	62,8	73,9	224,3	469,5	838,4	11 122,5	.	1 488,4
	109	Valmis loomasööda tootmine	2 093,6
	110	Joogitootmine	42,4	191,8	551,2	892,4	2 143,6	18 803,7	.	4 276,6
		KÕIK	167,1	91,1	322,3	566,3	1 775,9	14 516,6	62 279,1	2 399,9
Müügi käive	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	16,5	97,7	.	1 029,8	1 694,4	16 995,3	.	6 296,3
	103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	248,8	62,8	711,8	666,4	3 916,4	.	.	812,7
	104	Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine	13 524,2
	105	Piimatoodete tootmine	24,9	83,1	.	.	2 124,9	32 570,8	.	11 241,1
	106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	4 565,2
	107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	8,6	24,8	95,4	211,3	693,5	8 654,6	.	1 151,7
	108	Muude toiduainete tootmine	155,3	85,6	260,0	424,6	1 413,1	16 344,2	.	2 090,3
	109	Valmis loomasööda tootmine	1 404,2
	110	Joogitootmine	25,7	90,1	232,3	580,6	1 552,4	26 563,9	.	3 364,4
		KÕIK	95,6	69,6	287,0	520,4	2 474,7	17 397,4	72 088,1	2 814,4
Investeeringud materiaalsesse põhivarasse	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	0,1	28,4	.	21,9	72,4	411,8	.	275,3
	103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	126,6	8,2	6,7	49,3	91,9	.	.	70,7
	104	Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine	138,9
	105	Piimatoodete tootmine	0,9	9,5	.	.	47,6	1 291,4	.	328,8
	106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	147,8
	107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	0,1	1,8	4,9	13,4	41,4	150,1	.	37,0
	108	Muude toiduainete tootmine	1,8	9,0	7,4	85,1	46,9	570,3	.	108,2
	109	Valmis loomasööda tootmine	213,2
	110	Joogitootmine	2,9	52,9	224,9	160,2	75,2	73,2	.	196,2
		KÕIK	19,3	15,2	40,2	63,3	92,6	455,2	3 776,8	125,1

. grupis on alla 5 ettevõtte, mistõttu andmeid ei avalikustata
Algandmed: Ärireister. Autorite arvutused.

Lisa 5. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete majandusnäitajate võrdlus töötajate arvu järgi, 2019 (jätk)

Näitaja	EM-TAK 2008	Tegevusala	Töötajate arv							Kõik
			0	1-2	3-4	5-9	10-49	50-249	250 ja enam	
Võõrkapitali osatähtsus koguvaras	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	0,31	0,74	.	0,34	0,39	0,30	.	0,54
	103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	0,38	0,39	0,51	0,49	0,27	.	.	0,37
	104	Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine	0,43
	105	Piimatoodete tootmine	1,05	0,54	.	.	0,56	0,37	.	0,41
	106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	0,53
	107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	0,14	0,38	0,53	0,44	0,35	0,29	.	0,33
	108	Muude toiduainete tootmine	0,58	0,64	0,48	0,28	0,43	0,48	.	0,41
	109	Valmis loomasööda tootmine	0,36
	110	Joogitootmine	0,87	0,73	0,68	0,49	0,55	0,40	.	0,35
		KÕIK	0,44	0,65	0,53	0,39	0,39	0,39	0,42	0,41
Varade puhasrentaablus (ROA)	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	-1,06	0,03	.	0,09	0,00	0,02	.	0,01
	103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	0,09	0,05	0,07	-0,03	0,09	.	.	0,08
	104	Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine	0,03
	105	Piimatoodete tootmine	-0,01	0,14	.	.	0,07	0,06	.	0,06
	106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	0,09
	107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	0,17	0,01	0,15	0,02	0,03	0,04	.	0,04
	108	Muude toiduainete tootmine	0,08	0,17	0,13	-0,01	0,10	0,06	.	0,09
	109	Valmis loomasööda tootmine	0,06
	110	Joogitootmine	0,03	0,04	0,10	-0,05	-0,01	0,06	.	0,06
		KÕIK	0,08	0,06	0,09	0,01	0,05	0,05	0,06	0,06
Omakapitali puhasrentaablus (ROE)	101	Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine	-1,55	0,10	.	0,13	0,01	0,02	.	0,02
	103	Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine	0,14	0,09	0,14	-0,05	0,12	.	.	0,12
	104	Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine	0,06
	105	Piimatoodete tootmine	0,27	0,30	.	.	0,15	0,09	.	0,10
	106	Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine	0,19
	107	Pagari- ja makarontoodete tootmine	0,20	0,02	0,31	0,03	0,04	0,06	.	0,06
	108	Muude toiduainete tootmine	0,20	0,49	0,26	-0,01	0,18	0,13	.	0,15
	109	Valmis loomasööda tootmine	0,09
	110	Joogitootmine	0,21	0,13	0,32	-0,10	-0,03	0,09	.	0,09
		KÕIK	0,15	0,18	0,18	0,02	0,08	0,08	0,10	0,09

. grupis on alla 5 ettevõtte, mistõttu andmeid ei avalikustata
Algandmed: Ärireister. Autorite arvutused.

Lisa 6. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete prognoositav investeeringute vajadus ja struktuur järgmise 5 aasta jooksul
(miljonites eurodes)

Tegevusala	Töötajate arv							Kõik
	0	1-2	3-4	5-9	10-49	50-249	250 ja enam	
Mittetootlikud investeeringud	4,0	22,9	39,5	19,6	76,9	61,9	22,0	246,9
Keskkonnahoidlike tootmiseseadmete soetus	2,6	2,6	3,7	8,9	35,7	6,2	4,9	64,6
Keskkonnahoidlike tootmishoonete ehitus	1,1	14,6	35,4	9,6	36,1	47,7	2,8	147,3
Investeeringud reovee ja jäätmete käitlemiseks	0,3	5,7	0,4	1,1	5,2	8,0	14,3	35,0
Tootlikud investeeringud	15,2	31,3	26,2	41,1	116,7	89,3	75,0	394,9
Tootmis- ja laohoonete ehitus	5,5	17,4	9,6	10,7	42,2	18,6	13,1	117,1
Taastuenergia lahenduste rajamine (maaküte, päikesepaneelid, tuulikud)	2,1	1,5	4,8	9,4	7,2	37,0	4,6	66,6
Transpordivahendite soetus	3,3	3,5	4,8	16,4	34,9	11,8	8,3	83,1
Tootmise automatiseerimine	1,7	6,0	4,2	1,9	10,6	14,1	28,5	67,0
Investeeringud sertifikaatide (BRC, ISO jmt) omandamiseks	0,6	1,9	0,3	1,3	2,0	3,2	2,7	12,0
Tootearendus uute ja olemasolevate toodete kvaliteedi tõstmiseks	1,4	0,9	1,9	1,2	7,3	4,3	4,6	21,5
Muu investeering	0,6	0,0	0,7	0,1	12,6	0,2	13,1	27,5
Prognoositav investeeringuvajadus kokku	19,2	54,2	65,8	60,7	193,7	151,2	97,0	641,8
Mittetootlikud investeeringud, osatähtsus koguinvesteeringust	20,7%	42,3%	60,1%	32,3%	39,7%	40,9%	22,7%	38,5%
Keskkonnahoidlike tootmiseseadmete soetus	13,5%	4,9%	5,6%	14,6%	18,4%	4,1%	5,0%	10,1%
Keskkonnahoidlike tootmishoonete ehitus	5,7%	27,0%	53,8%	15,8%	18,6%	31,6%	2,9%	23,0%
Investeeringud reovee ja jäätmete käitlemiseks	1,4%	10,4%	0,7%	1,9%	2,7%	5,3%	14,8%	5,5%
Tootlikud investeeringud, osatähtsus koguinvesteeringust	79,3%	57,7%	39,9%	67,7%	60,3%	59,1%	77,3%	61,5%
Tootmis- ja laohoonete ehitus	28,5%	32,1%	14,6%	17,6%	21,8%	12,3%	13,5%	18,2%
Taastuenergia lahenduste rajamine (maaküte, päikesepaneelid, tuulikud)	10,7%	2,8%	7,3%	15,5%	3,7%	24,5%	4,8%	10,4%
Transpordivahendite soetus	17,4%	6,5%	7,3%	27,1%	18,0%	7,8%	8,6%	13,0%
Tootmise automatiseerimine	9,0%	11,0%	6,3%	3,2%	5,5%	9,3%	29,3%	10,4%
Investeeringud sertifikaatide (BRC, ISO jmt) omandamiseks	3,3%	3,5%	0,4%	2,1%	1,0%	2,1%	2,8%	1,9%
Tootearendus uute ja olemasolevate toodete kvaliteedi tõstmiseks	7,2%	1,7%	2,8%	1,9%	3,7%	2,9%	4,8%	3,4%
Muu investeering	3,3%	0,1%	1,1%	0,2%	6,5%	0,1%	13,5%	4,3%
Prognoositav investeeringuvajadus kokku	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

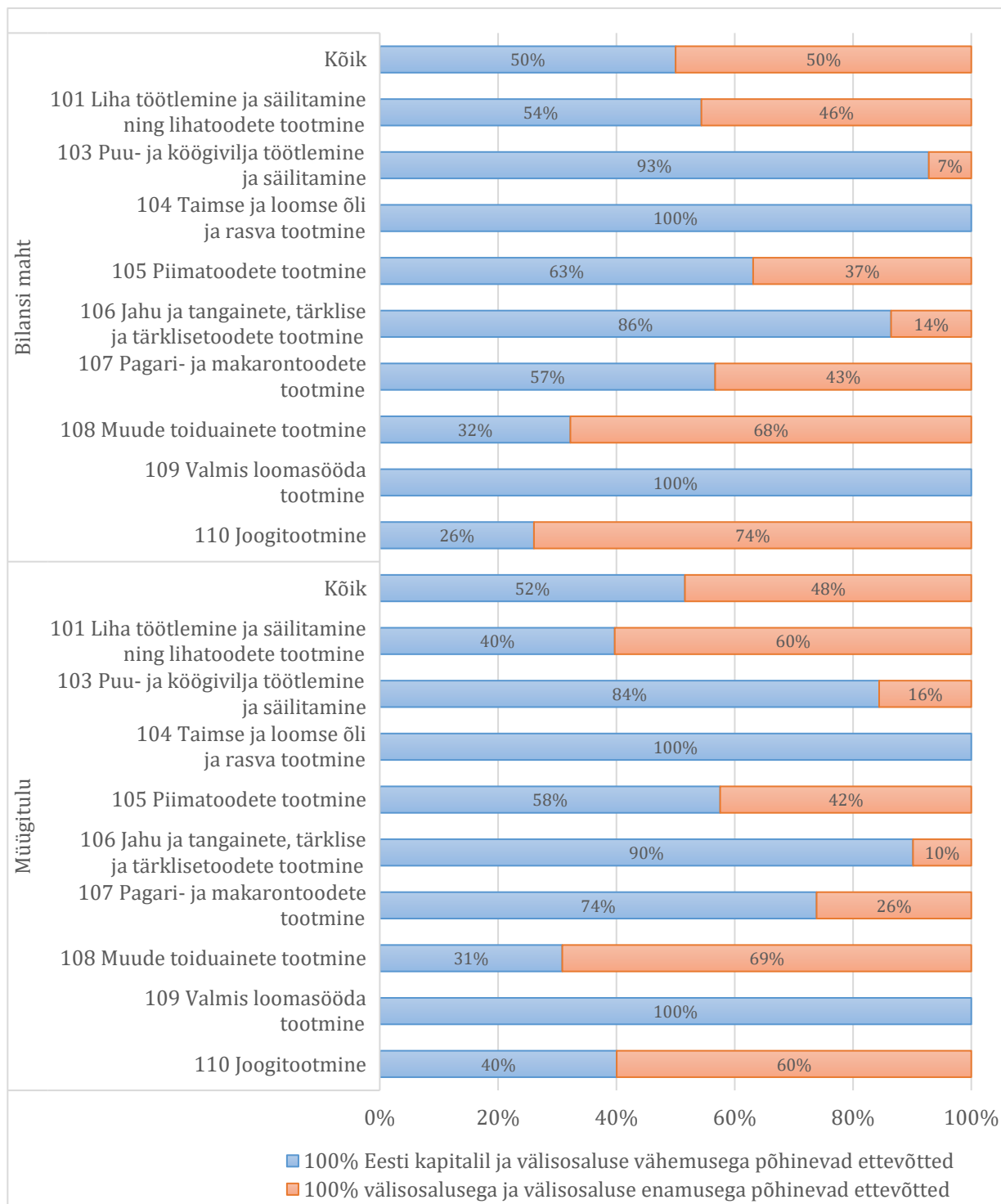
Algandmed: Küsitlus. Autorite arvutused.

Lisa 7. Väikekäitlejate üldkogum jaotatuna põhitegevusala ja töötajate arvu järgi, 2019

Tegevusala	Töötajate arv							Kõik	%
	0	1-2	3-4	5-9	10-49	50-249	250 ja enam		
Taime- ja loomakasvatus, jahindus ja neid teenindavad tegevusalad	178	94	71	65	28	6		442	65,0%
Hulgikaubandus, v.a mootorsõidukid ja mootorrattad	9	9	8	11	11	1		49	7,2%
Toidu ja joogi serveerimine	4	5	10	6	6	2		33	4,9%
Jaekaubandus, v.a mootorsõidukid ja mootorrattad	7	5	8	6	2		1	29	4,3%
Metsamajandus ja metsavarumine	3	4	1	1	1			10	1,5%
Muu teenindus	4	2	2					8	1,2%
Hoonete ja maastike hooldus	4		2		1			7	1,0%
Juriidilised toimingud ja arvepidamine	4	1	2					7	1,0%
Sportitegevus ning lõbustus- ja vaba aja tegevused	2	3	2					7	1,0%
Kala, vähilaadsete ja limuste töötlemine ja säilitamine				2	4	1		7	1,0%
Eriehitustööd	3	1	1					5	0,7%
Kinnisvaraalane tegevus	2	3						5	0,7%
Maismaaveondus ja torutransport	1	2			2			5	0,7%
Muu kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	1	2		1				4	0,6%
Rentimine ja kasutusrent	2	1		1				4	0,6%
Kalapüük ja vesiviljelus	3		1					4	0,6%
Peakontorite tegevus; juhtimisalane nõustamine	2	1						3	0,4%
Metalltoodete tootmine, v.a masinad ja seadmed		2	1					3	0,4%
Majutus	1	1	1					3	0,4%
Põhifarmaatsiatoodete ja ravimpreparaatide tootmine					2	1		3	0,4%
Tööhõive			1			1		2	0,3%
Rajatiste ehitus	2							2	0,3%
Loome-, kunsti- ja meelelahutustegevus	1		1					2	0,3%
Puidutöötlemine ning puit- ja korktoodete tootmine, v.a mööbel; õlest ja punumismaterjalist toodete tootmine		1	1					2	0,3%
Teadus- ja arendustegevus	1				1			2	0,3%
Hoonete ehitus		2						2	0,3%
Haridus	1		1					2	0,3%
Programmeerimine, konsultatsioonid jms tegevused	1	1						2	0,3%
Kemikaalide ja keemiatoodete tootmine	1					1		2	0,3%
Muu kaevandamine				1		1		2	0,3%
Muud tegevusalad	10	4	6	2				22	3,2%
Kõik	247	144	120	96	58	14	1	680	100,0%
%	36,3%	21,2%	17,6%	14,1%	8,5%	2,1%	0,1%	100,0%	

Algandmed: Põllumajandus- ja Toiduamet, seisuga 10.11.2020, Äriregister. Autorite arvutused.

Lisa 8. Toiduainete- ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete bilansi mahu ja müügitulu jagunemine väliskapitali osaluse määra alusel tegevusalade lõikes, 2019

Algandmed: Äriregister. Autorite arvutused.

Lisa 9. Küsitlusankeedid

KÜSIMUSTIK TOIDU- JA JOOGITOOTMISEGA TEGELEVATE ETTEVÕTETELE

TOETUSVAJADUSE HINNANG

Järgnevate küsimuste eesmärk on selgitada välja ettevõtete vajadused riiklike toetusmeetmete osas.

Kas olete kasutanud perioodil 2015–2019 MAK meetmete 4.2.1 ja/või 4.2.2 investeringutoetust?

Valige üks järgnevatest vastustest:

- Jah -> vastaja liigub edasi mõjuhinna juurde (Palun hinnake...)
- Ei -> vastaja liigub edasi rahastamisvahendi küsimuse juurde

Infoks: MAK 2014–2020 meede 4.2.1 Mikro- ja väikeettevõtjate põllumajandustoodete töötlemise ning turustamise investeringutoetus; meede 4.2.2 Keskmise suurusega ettevõtjate ja suurettevõtjate põllumajandustoodete töötlemise ning turustamise investeringutoetus

Palun hinnake kasutatud toetuse rahalist mõju Teie ettevõttele:

Valige üks järgnevatest vastustest:

- Väga oluline
- Pigem oluline
- Raske öelda
- Pigem vähe oluline
- Vähe oluline

Soovi korral palun kommenteerige toetuse kasutamist: ...

Kas olete kasutanud perioodil 2015–2019 laenu meetme 4.2 rahastamisvahendit?

Valige üks järgnevatest vastustest:

- Jah -> vastaja liigub edasi mõjuhinna juurde (Palun hinnake...)
- Ei -> vastaja liigub edasi toetamise küsimuste juurde

Infoks: MAK 2014–2020 meede 4.2 Investeeringud põllumajandustoodete töötlemiseks ja turustamiseks. Rahastamisvahendist laenu andmist administreerib Maaelu Edendamise Sihtasutus

Palun hinnake kasutatud laenu mõju Teie ettevõttele:

Valige üks järgnevatest vastustest:

- Väga oluline
- Pigem oluline
- Raske öelda
- Pigem vähe oluline
- Vähe oluline

Soovi korral palun kommenteerige rahastamisvahendi kasutamist: ...

Millist tuge peaks riik toidu- ja joogitootjate arengu soodustamiseks pakkuma?

Palun kirjeldage vajadusi: ...

**Kas riik peaks lisaks toetama kliima- ja keskkonnanäesmärkide saavutamisele suuna-
tud nn mittetootlikke investeeringuid?**

Palun märkige kindlasti üks vastus igal real

	Jah	Pole kin- del	Ei
Energiaauditi läbiviimine			
Vee- ja kanalisatsiooni ümberehituse projekteerimine			
Energiatõhususe suurendamine			
vähese CO2-heitega tehnoloogiate kasutuselevõtmine			
Muu, täpsustan sisu kommentaariga			

Kirjeldage palun muid mittetootlikke investeeringuid, mida riik võiks toetada: ...

Millised on võimalikud turutõrked, mille leevendamisel oleks vajalik riigi panus?

Palun kirjeldage: ...

Toetusvajaduse ploki lõpp.

INVESTEERIMISVAJADUSE HINNANG

Järgmiste küsimuste eesmärk on selgitada välja ettevõtete investeeringute vajadus.

**Milliseid investeeringuid on perioodil 2015–2019 Teie ettevõttes tehtud ja millist tule-
must on need andnud?**

Palun kirjeldage põhilisi investeeringuid: ...

Milliste investeeringute vajadust näete ette järgmise 5 aasta jooksul?

Palun märkige kindlasti üks vastus igal real

Investeering / summa vahemikud	Kuni 10 tu- hat €	11 – 50 tu- hat €	51 – 100 tuhat €	101 – 500 tuhat €	500 – 999 tuhat €	1 –5 mln €	Üle 5 mln €	Vajadus on, aga ei oska hetkel hin- nata	Ei ole vaja- dust inves- teerida
Keskkonnahoidlike toot- misseadmete soetus									
Tootmis- ja laohoonete ehitus									
Keskkonnahoidlike toot- mishoonete ehitus									
Taastuvenergia lahen- duste rajamine (maaküte, päikesepaneelid, tuuli- kud)									
Transpordivahendite soetus									
Tootmise automatiseeri- mine									
Investeeringud sertifi- kaatide (BRC, ISO jmt) omandamiseks									
Tootearendus uute ja ole- masolevate toodete kva- liteedi tõstmiseks									
Investeeringud reovee ja jäätmete käitlemiseks									

Investeering / summa vahemikud	Kuni 10 tuhat €	11 – 50 tuhat €	51 – 100 tuhat €	101 – 500 tuhat €	500 – 999 tuhat €	1 –5 mln €	Üle 5 mln €	Vajadus on, aga ei oska hetkel hinnata	Ei ole vajadust investeerida
Muu investeering, täpsustan sisu kommentaariga									

Muud investeeringud on: ...

Palun hinnake, milline on Teie ettevõtte tootmises kasutatava vara seisukord:

Palun hinnake skaalal:

- 1 – väga heas korras (viimase 5 a jooksul soetatud/renoveeritud),*
- 2 – heas korras (6–10 a jooksul soetatud/renoveeritud),*
- 3 – keskmises korras (vajab tihedamat hooldust),*
- 4 – kehvast korras (vajab lähiajal väljavahetamist/uuendamist),*
- 5 – täiesti amortiseerunud (vajab kohest väljavahetamist/uuendamist),*
- 0 – ei oska öelda/puudub.*

Palun märkige kindlasti üks vastus igal real!

	1	2	3	4	5	0
Tootmishooned						
Laohooned						
Tootmisliinid						
Muud masinad ja seadmed						

Palun kommenteerige tootmisvara seisundit: ...

Investeeringuvajaduse ploki lõpp.

ETTEVÕTTE TOOTMISVÕIMSUSE HINNANG

Järgmiste küsimuste eesmärk on uurida ettevõtte tootmisvõimekust mõjutavaid tegureid.

Palun valige Teie ettevõtte peamine tootmisvaldkond:

Valige üks järgnevatest vastustest. See on kohustuslik küsimus, mida vastamata edasi liikuda ei saa. Valikus on toidu- ja joogitootmise tegevused EMTAK 2008 järgi. Palun valige suurima müügituluga tegevus.

- C101 Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine
- C103 Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine
- C104 Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine
- C105 Piimatoodete tootmine
- C106 Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine
- C107 Pagari- ja makarontoodete tootmine
- C108 Muude toiduainete tootmine
- C109 Valmis loomasööda tootmine
- C11 Joogitootmine

Palun hinnake, milline on Teie ettevõttes tooraine töötlemisvõimsus? (tooteliigid avanevad vastavalt eelmisele valikule: lihatootjale ainult töötlemised loomaliikide viisi jne)

Tooteliik	Kuni 25% on kasutusel	26 –50% on kasutusel	51 –75% on kasutusel	76 –100% on kasutusel	Maksimaalne tootmisvõimsus on kasutusel	Ei oska öelda
Sealiha töötlemine						
Veiseliha töötlemine						
Lamba- ja kitseliha töötlemine						
Linnuliha töötlemine						
Kartuli töötlemine						
Köögivilja töötlemine						
Puuvilja ja marjade töötlemine						
Õli- ja rasvasaaduste tootmine						
Juustu tootmine						
Või tootmine						
Piimapulbri tootmine						
Muu piimatootmine						
Toorainete nagu jahu, tangainete, tärklisetoodete tootmine						
Töödeldud toodete nagu leiva- ja saiatoodete, kuivikute, küpsiste, makaronitoodete jmt tootmine						
Valmistoitude tootmine						
Valmissööda tootmine						
Muude toiduainete tootmine: suhkur, kakao, šokolaad, tee, kohv, maitseained jmt						
Alkohoolsete jookide tootmine						
Alkoholivabade jookide tootmine						

Kui Teie ettevõtte ei kasuta kogu tootmisvõimsust, siis mis on selle põhjuseks?

Palun valige kõik, mis sobivad

- Tooraine puudus
- Puudub tarbija nõudlus
- Muutunud tarbijaeelistused
- Tööjõu puudus
- Kasutusel olev tehnika ei võimalda
- Muu: ...

Millised on tulevikuplaanid tooraine töötlemisvõimsuse osas?

Valige üks järgnevatest vastustest

- Suurendame töötlemisvõimust -> järgneb küsimus suurendamisplaanide kohta
- Vähendame töötlemisvõimust -> järgneb küsimus vähendamise põhjuste kohta
- Praegune tootmisvõimsus on optimaalne

Palun kirjeldage täpsemalt tooraine töötlemisvõimsuse suurendamise/vähendamise plaane: ...

Palun hinnake, kui palju kasutate oma tootmises kohalikku päritolu toorainet:

Valige üks järgnevatest vastustest

- Kuni 25%
- 26–50%
- 51–75%
- 76–100%
- Ei kasuta kohalikku toorainet

Millised on Teie ettevõtte tulevikuplaanid kohaliku tooraine kasutamise osas?

Valige üks järgnevatest vastustest

- Kavatseme suurendada kohalikku päritolu tooraine osatähtsust
- Kavatseme vähendada kohalikku päritolu tooraine osatähtsust -> *järgneb küsimus vähendamise põhjuste kohta*
- Ei planeeri tooraine osas muutusi

Palun põhjendage, miks kavatsete vähendada kohalikku päritolu tooraine kasutamist:

... (avaneb vastamiseks neile, kes kavatsevad vähendada)

Millised on Teie ettevõttes peamised transpordi ja ladustamisega seotud probleemid?

Märkige kõik, mis sobivad ja lisage kommentaar

- Tegelikult ei ole ladude ja transpordiga probleeme
- Transport: ...
- Laod, sh külmlaad: ...
- Muu: ...

Kas ettevõtte vajalikud laopinnad on:

Märkige kõik, mis sobivad

- Ettevõtte omandis
- Renditud pikaajaliselt (üle 1 a)
- Renditud lühiajaliselt (alla 1 a)
- Muu, palun täpsustage: ..

Kas Teie ettevõttes on peamised tootmise riskitegurid maandatud?

Palun valige kõige sobivaim vastus

	Jah, on	Ei ole	Pole oluline risk
Elektrienergiaga varustatuse tagamine			
Pakendite tarne tagamine			
Tooraine tagamine			
Muud riskid, täpsustan kommentaaris			

Märkisite, et maandate muid riskitegureid, palun täpsustage: ...

Tootmisvõimsuse ploki lõpp.

HINNANG ETTEVÕTTE KONKURENTSIVÕIMELE KODUTURUL

Järgmiste küsimuste eesmärk on hinnata ettevõtte konkurentsivõimet koduturul.

Kuidas hindate oma ettevõtte konkurentsivõimet koduturul?

Valige üks järgnevatest vastustest

- Väga hea

- Pigem hea
- Raske öelda
- Pigem halb -> järgneb põhjenduse küsimine
- Väga halb-> järgneb põhjenduse küsimine

Palun nimetage põhjuseid, miks hindasite konkurentsivõimet halvaks: ...
(küsimus avaneb vastavalt eelneva küsimuse vastuse „pigem halb“ ja „väga halb“ valiku puhul)

Mis mõjutab Teie ettevõtte konkurentsivõimet koduturul lähima 5 aasta jooksul kõige enam?

Palun hinnake skaalal: 1 – ei mõjuta üldse, 2 – pigem ei mõjuta, 3 – nii ja naa, 4 – pigem mõjutab, 5 – kindlasti mõjutab, 0 – ei oska öelda. Palun märkige kindlasti üks vastus igas reas.

	1	2	3	4	5	0
Harusisene konkurents olemasolevate ettevõtete vahel						
Uute konkurentide sisenemise oht						
Tootearendus						
Importkaupade osatähtsuse suurenemine						
Kvalifitseeritud tööjõu olemasolu						
Tooraine kvaliteet						
Toote omahind						
Toiduohutuse nõuete täitmine						
Keskkonnanõuete täitmine						
Sobiva taristu olemasolu						
Turustuskanalite ligipääsetavus						
Logistika toimivus						
Ühistuline tegevus						
Muu: palun täpsustage kommentaaris						

Märkisite, et Teie ettevõtte konkurentsivõimet mõjutab muu, palun täpsustage: ...

Keda peate üldistatult Teie ettevõtte peamisteks konkurentideks?

Palun kirjeldage: ...

Mida olete ette võtnud, et vastata tarbija muutuvatele vajadustele?

Palun märkige kõik mis sobivad

- Oleme muutnud toote retsepti (soola-, suhkru-, rasvasisaldus)
- Oleme lisanud sortimenti laktoosivabad tooted
- Oleme lisanud sortimenti gluteenivabad tooted
- Oleme lisanud sortimenti vegan-tooted
- Oleme lisanud sortimenti mahetooded
- Oleme teinud tootearendust koostöös teadlastega
- Oleme teinud tarbijauuringuid
- Muu, palun täpsustage: ...

Milliseid koostöövõimalusi konkurentsivõimiseks vajate?

Palun kirjeldage: ...

Kas Teie ettevõtte ekspordib toodangut?

Valige üks järgnevatest vastustest

- Jah -> vastaja liigub edasi ekspordiplokki
- Ei -> küsitlus lõpeb vastaja jaoks siin.
- Hetkel mitte, kuid kavatsen hakata eksportima -> vastaja liigub küsimusele takistuste kohta

Millised on peamised probleemid, mis pidurdavad ekspordiga alustamist?

(avaneb ainult ekspordikavatsuse vastuse korral)

Palun hinnake skaalal: 1 – ei ole piirav tegur, 7 – on väga piirav tegur, 0 – ei oska öelda. Palun märkige üks vastus igal real!

	1	2	3	4	5	6	7	0
Ebapiisav tootmisvõimsus								
Tootmisprotsessi ebaefektiivsus								
Toodete vähene innovaatilisus								
Toodete kõrge omahind								
Sertifikaatide/standardite kõrged nõuded								
Kvalifitseeritud tööjõu puudus								
Müügiialase kompetentsi ebapiisavus								
Vähene rahvusvaheline kogemus								
Kontaktide puudumine sihtturul								
Transpordiühenduste ebapiisavus								
Eksportööride vähene omavaheline koostöö								
Tugev konkurents sihtturul								
Liigne bürokraatia sihtturul								
Kohaliku ärikultuuri ja -tavade keerukus								
Halb ligipääs sihtriigi turustuskanalitele								
Sihtturu madal ostujõud								
Suured erinevused sihtturu tarbijaelistustes								
Pankade krediitpoliitika								
Muu, palun täpsustage:								

Koduturu konkurentsivõime ploki lõpp. Küsitlus lõpeb mitteeksportivate ettevõtete jaoks.

HINNANG ETTEVÖTTE KONKURENTSIVÕIMELE EKSPORDITURUL

Olete jõudnud viimase küsimusteplokini, mis avaneb ainult ekspordivatele ettevõtetele.

Täname Teid vastamisele pühendatud aja eest!

Järgmiste küsimuste eesmärk on teha selgeks ettevõtete ekspordialased tegevused.

Kui suur osa Teie ettevõtte toodangu/teenuste müügitulust laekub ekspordist?

Valige üks järgnevatest vastustest

- kuni 25%
- 26–50%
- 51–75%
- 76–100%

Kuidas hindate oma ettevõtte konkurentsivõimet välisurul?

Valige üks järgnevatest vastustest

- Väga hea
- Pigem hea
- Raske öelda
- Pigem halb -> järgneb põhjenduse küsimine
- Väga halb-> järgneb põhjenduse küsimine

Palun nimetage põhjuseid, miks hindasite ettevõtte konkurentsivõime halvaks: (küsimus avaneb eelneva küsimuse vastuse „pigem halb“ ja „väga halb“ valiku puhul) ...

Palun hinnake, millised on Teie ettevõtte peamised konkurentsieelised välisurul:

Palun märkige üks vastus igal real

	Jah, on eelis	Ei ole eelis	Ei oska öelda
Kiire ja paindlik reageerimine nõudluse muutumisele			
Vajalike tootmisvõimsuste olemasolu			
Vajaliku oskusteabe olemasolu			
Toodetekvaliteedisertifikaadi olemasolu			
Pikaajaline koostöökogemus sihtriigis			
Isiklikud kontaktid			
Toodete konkurentsivõimeline hind			
Innovaatilisus ja tootearendus			
Kvalifitseeritud tööjõu olemasolu			
Sihtturu ja -tarbijate eelistuste hea tundmine			
Kaasaegne tehnoloogia/tarkvara tase			
Välisosalususe olemasolu			
Intellektuaalne omand			
Toote hea hinna ja kvaliteedi suhe			
Toote/teenuse unikaalsus			

Kui mõni Teie ettevõtte eelistest puudub loetelust, siis palun täpsustage seda siin: ...

Kui suure osakaaluna näete eksporti oma ettevõtte müügitulus lähima 5 aasta jooksul?

Valige üks järgnevatest vastustest

- kuni 25%
- 26–50%
- 51–75%
- 76–100%

Millistele uutele sihtturgudele plaanite lähima 5 aasta jooksul laieneda?

Palun märkige kuni 5 riiki. Kui laienemisplaani pole, siis palun nimetage põhjus.

- 1. riik: ..
- 2. riik: ...
- 3. riik: ...
- 4. riik: ...
- 5. riik: ...
- Ei plaani laieneda, sest: ... -> küsitakse põhjendust, miks ei taha laieneda. Selle valiku puhul järgmist küsimust laienemistegevuste kohta ei avane, liigutakse edasi laienemispidurite küsimuse juurde

Milliseid tegevusi uutele sihtturgudele laienemiseks teete?

Palun märkige üks vastus igal real

	Jah, teeme	Ei tee
Investeeringud tootmiselamisse ja -tehnoloogiasse		
Tootearendus		
Sertifikaatide omandamine, standardite juurutamine		
Toodangu omahinna alandamine		
Ekspordiplaani koostamine		
Kõrgema lisandväärtusega toodete pakkumine		
Konkurentide ülesostmine, ühinemine sihtturul tegutsejaga		
Koostöövõimaluste otsimine sihtturul		
Toote tutvustamine turundusüritustel		
Sihtturu tarbijauuringute tellimine		

Kui mõni Teie ettevõtte tegevustest puudub loetelust, siis palun täpsustage seda siin: ...

Millised on peamised probleemid, mis pidurdavad uutele turgudele laienemist?

Palun hinnake skaalal: 1 – ei ole piirav tegur, 7 – on väga piirav tegur, 0 – ei oska öelda. Palun märkige kindlasti üks vastus igal real!

	1	2	3	4	5	6	7	0
Ebapiisav tootmisvõimsus								
Tootmisprotsessi ebaefektiivsus								
Toodete vähene innovaativsus								
Toodete kõrge omahind								
Sertifikaatide/standardite kõrged nõuded								
Kvalifitseeritud tööjõu puudus								
Müügi-alase kompetentsi ebapiisavus								
Vähene rahvusvaheline kogemus								
Kontaktide puudumine sihtturul								
Transpordiühenduste ebapiisavus								
Eksporditõrjete vähene omavaheline koostöö								
Tugev konkurents sihtturul								
Liigne bürokraatia sihtturul								

	1	2	3	4	5	6	7	0
Kohaliku ärikultuuri ja -tavade keerukus								
Halb ligipääs sihtriigi turustuskanalitele								
Sihtturu madal ostujõud								
Suured erinevused sihtturu tarbijaelistustes								
Pankade krediidipoliitika								
Muud tegurid, täpsustan kommentaaris								

Märkiste, et laienemist pidurdavad muud tegurid, palun täpsustage: ...

Milline võiks olla riigi tugi ettevõtjate ekspordialaste tegevuste elluviimisel?

Palun kirjeldage: ...

Küsitlus lõpeb siin: Teie vastused on ära saadetud, täname Teid küsitluses osalemise eest!

KÜSIMUSTIK VÄIKEKÄITLJATELE (ETTEVÖTETELE, KELLELELE TOIDU- JA JOOGITOOTMINE ON KÕRVALTEGEVUS)

Kuidas hindate oma ettevõtte konkurentsivõimet koduturul?

Valige üks järgnevatest vastustest

- Väga hea
- Pigem hea
- Raske öelda
- Pigem halb -> järgneb põhjenduse küsimine
- Väga halb-> järgneb põhjenduse küsimine

Palun nimetage põhjuseid, miks hindasite konkurentsivõimet halvaks: ...

Küsimus avaneb vastavalt eelneva küsimuse vastuse „pigem halb“ ja „väga halb“ valiku puhul.

Palun hinnake järgmiste tegurite piiravat mõju oma ettevõtte arengule:

Palun hinnake skaalal: 1 – ei ole piirav tegur, 7 – on väga piirav tegur, 0 – ei oska öelda. Palun märkige üks vastus igal real!

	1	2	3	4	5	6	7	0
Vajaliku tootmistehnika (töötlemisliinid jmt) puudumine								
Vajalike tootmishoonete (sh laod, külmhooned jmt) puudumine								
Käibevahendite nappus								
Keskkonnanõuete täitmise keerukus/kulukus								
Toiduohutuse nõuete täitmise keerukus/kulukus								
Kvalifitseeritud tööjõu puudumine								
Turustamisvõimaluste puudumine								
Turul valitsev hinnakonkurents								
Investeeringuvõimaluste puudumine uute tootmistehnoloogiate rakendamiseks								
Vajaliku piirkondliku taristu puudumine (nt teed, elektrivõimsus, kiire internet)								
Tooraine kehv kvaliteet ja kättesaadavus								
Muu, täpsustan kommentaaris								

Kui Teie ettevõtte arengut piirab muu tegur, palun täpsustage siin: ...

Kas olete kasutanud perioodil 2015–2019 MAK meetme 4.2 investeeringutoetusi?

Valige üks järgnevatest vastustest:

- Jah -> vastaja liigub edasi mõjuhinnangu juurde (Palun hinnake...)
- Ei -> vastaja liigub edasi rahastamisvahendi küsimuse juurde

Infoks: MAK 2014 –2020 meede 4.2.1 Mikro- ja väikeettevõtjate põllumajandustoodete töötlemise ning turustamise investeeringutoetus; meede 4.2.2 Keskmise suurusega ettevõtjate ja suurettevõtjate põllumajandustoodete töötlemise ning turustamise investeeringutoetus

Palun hinnake kasutatud toetuse rahalist mõju Teie ettevõttele:

Valige üks järgnevatest vastustest:

- Väga oluline
- Pigem oluline
- Raske öelda
- Pigem vähe oluline
- Vähe oluline

Kas olete kasutanud perioodil 2015–2019 laenu meetme 4.2 rahastamisvahendit?

Valige üks järgnevatest vastustest:

- Jah -> vastaja liigub edasi mõjuhinnangu juurde (Palun hinnake...)
- Ei -> vastaja liigub edasi turustuskanalite küsimuste juurde

Infoks: MAK 2014–2020 meede 4.2 Investeeringud põllumajandustoodete töötlemiseks ja turustamiseks. Rahastamisvahendist laenu andmist administreerib Maaelu Edendamise Sihtasutus

Palun hinnake kasutatud laenu mõju Teie ettevõttele:

Valige üks järgnevatest vastustest:

- Väga oluline
- Pigem oluline
- Raske öelda
- Pigem vähe oluline
- Vähe oluline

Milliseid turustuskanaleid Teie ettevõtte toidu-/joogikaupade realiseerimisel kasutab või plaanib kasutama hakata?

Palun märkige üks vastus igal real

	Kasutame praegu	Plaanime kasutada	Ei kasuta ega plaani kasutada
Jaemüük väikepoodides			
Jaemüük suurtes poekettides			
Hulgimüük			
Müük e-poes			
Müük sotsiaalvõrgutikes			
Müük võrkturunduskanalites			
Müük kokkuostjale			
Müük koostöös ühistuga			
Muu, kirjeldan kommentaaris:			

Palun kirjeldage muid müügikanaleid, mida kasutate/plaanite kasutada: ...

Kuidas kirjeldaksite oma rolli Eesti toidutööstussektoris? ...

Palun kirjeldage lühidalt

Millised on Teie ettevõtte plaanid (strateegia/ambitsioonid) toidu-/söödatootmise osas lähimaks viieks aastaks?

Valige kõik, mis sobivad

- suurendada käivet
- uute toodete turuletoomine
- laieneda uuele eksporditurule
- tegevust koondada, vähendada sortimenti
- lõpetada toidu-/söödatootmine
- muu, palun täpsustage:...

Soovi korral palun kommenteerige: ...

Palun kirjeldage

Millist tuge peaks riik toidu- ja joogitootjate arengu soodustamiseks pakkuma?

Palun kirjeldage vajadusi: ...

Teie täiendavad ettepanekud ja kommentaarid on oodatud! ...